

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS
LITUANISTINIŲ STUDIJŲ KATEDRA

Agata Adamaitytė

Taikomosios kalbotyros magistro studijų programa

MOTERS KONCEPTAS LIETUVIŲ, LENKŲ, RUSŲ KALBOSE IR
KULTŪROSE

Magistro darbas

Darbo vadovė
doc. dr. Kristina Rutkovska

Vilnius, 2017

Agata Adamaitytė, *Moters konceptas lietuvių, lenkų, rusų kalbose ir kultūrose. Magistro darbas*, vadovė doc. dr. Kristina Rutkovska, Vilniaus universitetas, Lituanistinių studijų katedra, 2017, 129 p.

Raktažodžiai: konceptas, moteris, pasaulio vaizdas kalboje, lenkų kognityvinė etnolingvistika, kognityvinė definicija.

Anotacija

Darbe tiriamas moters konceptas lietuvių, lenkų, rusų kalbose ir kultūrose. Tai etnolingvistikos srities tyrimas, atliktas remiantis Liublino kognityvinės etnolingvistikos metodu. Darbo tikslas – ištirti moters vaizdą lietuvių, lenkų, rusų kalbose ir kultūrose ir atlikti lyginamąją analizę, siekiant atskleisti moters suvokimo panašumus ir skirtumus trijose kultūrose. Šiam tikslui įgyvendinti buvo analizuojama trijų tipų tiriamoji medžiaga (sistema, anketos, tekstai), o jos rezultatai pateikti suformuluojant kognityvinę definiciją. Atlikta moters koncepto analizė parodė, kad visų trijų tautų moterys turi nemažai bendrų savybių ir kultūrinių panašumų. Tyrimo rezultatai atskleidė komplikotą moters sąvokos semantinę struktūrą, kurioje glūdi daug konotuočių savybių. Šių savybių sertifikacija liudija apie atvirą žodžio reikšmę. Žodyninėse definicijose pateikiami subjektyviai nustatyti esminiai objekto požymiai, kurie nėra baigtiniai.

TURINYS

IVADAS	4
TEORINĖ DALIS	8
1. ETNOLINGVISTIKOS IŠTAKOS IR RAIDA	8
2. PASAULIO VAIZDAS KALBOJE	11
3. ŠIUOLAIKINĖS ETNOLINGVISTIKOS KRYPTYS	12
3.1. Rusų etnolingvistikos mokykla	12
3.2. Liublino etnolingvistikos mokykla	13
3.2.1. Liaudies simbolių ir stereotipų žodynas	14
3.2.2. Lenkų etnolingvistikos naujausių tyrinėjimų kryptys bei leidiniai	15
3.3. Lietuvių etnolingvistika.....	17
4. PASAULIO VAIZDO KALBOJE REKONSTRUKCIJOS BŪDAI.....	18
4.1. Tyrimo medžiaga.....	18
4.2. Separacinis ir holistinis PVK aprašas.....	20
4.3. Kognityvinė definicija.....	22
TIRIAMOJI DARBO DALIS	25
5. MOTERS VAIZDAS LEKSIKOGRAFINIŲ ŠALTINIŲ DUOMENIMIS	25
5.1. Moters vaizdas lietuvių kalbos žodynuose.....	25
5.2. Moters vaizdas lenkų kalbos žodynuose	35
5.3. Moters vaizdas rusų kalbos žodynuose	45
5.4. Sisteminių duomenų apibendrinimas	55
6. TEKSTINIAI DUOMENYS	60
6.1. Lietuvių kalbos patarlės ir priežodžiai apie moterį	60
6.2. Lenkų kalbos patarlės ir priežodžiai apie moterį	65
6.3. Rusų kalbos patarlės ir priežodžiai apie moterį	70
6.4. Tekstinių duomenų apibendrinimas	75
7. APKLAUSŲ DUOMENYS	80
7.1. Šiuolaikinio Lietuvos jaunimo samprata apie moterį.....	80
7.2. Šiuolaikinio Lenkijos jaunimo samprata apie moterį.....	92
7.3. Šiuolaikinio Rusijos jaunimo samprata apie moterį.....	106
7.4. Apklausos duomenų apibendrinimas	117
IŠVADOS.....	120
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	125
CONCEPT OF A WOMAN IN LITHUANIAN, POLISH AND RUSSIAN LANGUAGES AND CULTURES	129
(SUMMARY).....	129

IVADAS

Darbo objektas. Šio darbo **objektas** – moters konceptas lietuvių, lenkų, rusų kalbose ir kultūrose.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Darbo tikslas – ištirti moters vaizdą lietuvių, lenkų, rusų kalbose ir kultūrose ir atlikti lyginamąją analizę, siekiant atskleisti moters suvokimo panašumus ir skirtumus trijose kultūrose. Šiam tikslui įgyvendinti keliami tokie **uždaviniai**:

1. surinkti ir išanalizuoti sisteminius duomenis iš bendrųjų, etimologinių, frazeologijos, sinonimų ir antonimų lietuvių, lenkų, rusų kalbų žodynuose;
2. surinkti ir išanalizuoti studentų atsakymus į anketose pateiktą klausimą;
3. surinkti ir išanalizuoti skirtingų kalbų (lietuvių, lenkų, rusų) tekstynų medžiagą;
4. rezultatus palyginti, atskleisti panašumus ir skirtumus;
5. remiantis rezultatais suformuluoti kognityvinę definiciją.

Temos aktualumas ir naujumas. Šio darbo, priklausančio etnolingvistinių tyrinėjimų sričiai, **aktualumas** grindžiamas vis augančia pastarųjų svarba tarpkultūrinėje visuomenėje. Etnolingvistiniai tyrimai yra reikalingi, nes padeda suvokti esminius tam tikra kalba kalbančios tautos pasaulėžiūros ir pasaulėjautos bruožus, kultūros ir mentaliteto ypatybes. Skirtingų kalbinių bendruomenių kalbos pasaulėžiūrų palyginimai atskleidžia ne tik skirtumus ir panašumus, bet ir tik tam tikrai tautai būdingus specifinius arba kaip tik visoms tautoms universalius pasaulio konceptualizacijos bruožus.

Jerzo Bartmińskio įkurtos Liublino kognityvinės etnolingvistikos mokyklos, 2008 m. parengtas projektas EUROJOS (lenk. *Językowo-kulturowy obraz świata Słowian i ich sąsiadów na tle porównawczym*) subūrė nemažai mokslininkų iš viso pasaulio, kurie remdamiesi lenkų kognityvinės etnolingvistikos metodu tyrinėja įvairių žodžių konceptus. Atlikti projekto dalyvių darbai vėliau publikuojami *Aksiologiniame slavų ir jų kaimynų leksikone*. Lenkų kognityvinė etnolingvistika atsirado prieš 30 metų, todėl tai yra palyginti nauja sritis, kuri Lietuvoje nėra labai plačiai tyrinėta. Mažai tyrinėti ir atskirų žodžių konceptai. Šiuo metu Lietuvoje pasaulio vaizdą kalboje tyrinėja EUROJOS projekte dalyvaujantys Vilniaus universiteto mokslininkai. Apie *namo* konceptą lietuvių kalboje ir kultūroje rašė Kristina Rutkovska darbe *Koncept DOMU (NAMAI) w języku i kulturze litewskiej* (2015) (liet. *Namo konceptas lietuvių kalboje ir kultūroje*), Irena Smetonienė analizavo *garbės* konceptą darbe *Garbės koncepto analizė* (2015), Marius Smetona atliko *Europos* koncepto analizę: *Europos samprata lietuvių sąmonėje* (2016). *Aksiologiniame slavų ir jų kaimynų leksikone* pasirodė ir bendras šių mokslininkų darbas, skirtas darbo konceptui (*Koncept PRACY (Darbas) w języku i kulturze litewskiej*, 2016).

Tiriamoji medžiaga. Tiriamąją medžiagą sudaro sistema, anketos ir tekstai (vadinamasis S–A–T). Sisteminiai duomenys, t. y. definicijos, antonimai, sinonimai, derivatai ir frazeologija, taip pat informacija apie žodžių kilmę, renkami iš žodynų (bendrųjų, etimologinių, frazeologinių, sinonimų ir antonimų). Kolokacijos kaupiamos iš žodynų ir tekstynų. Kitą duomenų tipą sudaro „kognityvinio“ pobūdžio anketos, kuriose pateikiamas vienas atviras klausimas: *Kokia yra tikra moteris?* Trečias duomenų tipas apima įvairių diskursų tekstus, paremijas ir pan.

Šiame darbe tiriamąją medžiagą sudarė skirtingų laikotarpių leksikografiniai šaltiniai, tekstynai, paremijos ir anketos. Lietuviškų sisteminių duomenų tiriamoji medžiaga buvo renkama iš *Lietuvių kalbos žodyno (LKŽ)*, *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno (DLKŽ)*, *Antonimų žodyno (AŽ)*, *Sinonimų žodyno (SŽ)*, Smoczyńskiego *Etimologinio žodyno* bei *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno*.

Lenkų kalbos leksikografiniai duomenys buvo renkami iš *Universalaus lenkų kalbos žodyno* PWN (lenk. *Uniwersalny słownik języka polskiego* PWN, 2003), *Kitokio lenkų kalbos žodyno* PWN (lenk. *Inny słownik języka polskiego* PWN, 2000), Vitoldo Doroševskio *Lenkų kalbos žodyno* (lenk. *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, 1958–1969), *Sinonimų žodyno* (lenk. *Słownik synonimów*, red. Zofia Kurzowa, Justyna Winiarska, Mirosław Skarżyński, Zofia Kubiszyn-Mędrala, 2015), *Artimos reikšmės žodžių žodynas* (lenk. *Słownik wyrazów bliskoznacznych*, red. D. Ludwiczak, A. Piskadłowa, E. Tarka-Huczek, 1998), *Antonimų žodyne* (lenk. *Słownik antonimów*, red. Andrzej Dąbrówka, Ewa Geller, 1995), *Naujo etimologinio lenkų kalbos žodyno* (lenk. *Nowy słownik etymologiczny języka polskiego*, red. Krystyna Długosz-Kurczabowa, 2003), *Etimologinio lenkų kalbos žodyno* (lenk. *Słownik etymologiczny języka polskiego*, red. Wiesław Boryś, 2005), *Gero stiliaus žodyno (SDS)* (lenk. *Słownik dobrego stylu czyli wyrazy które się lubią*, red. Mirosław Bańko, 2007) ir *Nacionalinio lenkų kalbos tekstyno (NKJP)* (lenk. *Narodowy korpus języka polskiego*).

Rusų kalbos leksikografinė medžiaga buvo renkama iš *Gyvosios didžiosios rusų kalbos aiškinamojo žodyno* (rus. *Tolkovyj slovar' zhivago velikoruskogo iazyka*, red. Vladimir Ivanovich Dal' / *Толковый словарь живого великорусского языка*, red. Владимир Иванович Даль, 1863–1909, 2008 m. elektroninė versija), *Rusų kalbos žodyno* (rus. *Slovar' russkogo iazyka*, red. Sergei Ivanovich Ozhegov, N. Ju. Shvedova / *Словарь русского языка*, red. Сергей Иванович Ожегов, Н. Ю. Шведова, 1994), *Didžiojo dabartinės rusų kalbos aiškinamojo žodyno* (rus. *Bol'shoi tolkovyi slovar' sovremennogo russkogo iazyka*, red. D. N. Ushakov / *Большой толковый словарь современного русского языка*, red. Д. Н. Ушаков, 1935–1940.), *Rusų kalbos sinonimų ir artimos reikšmės pasakymų žodyno* (rus. *Slovar' russkikh sinonimov iskhodnykh po smyslu vyrazhenii*, red. N. Abramov / *Словарь русских синонимов исходных по смыслу выражений*, red. Н. Абрамов),

Rusų kalbos antonimų žodyno (rus. Slovar' antonimov russkogo iazyka, red. M. R. L'vov / Словарь антонимов русского языка, red. М. Р. Львов, 1984), *Etimologinio rusų kalbos žodyno* (rus. Etimologicheskii slovar' russkogo iazyka, red. A. V. Semenov / Этимологический словарь русского языка, red. А. В. Семенов, 2003), *Etimologinio rusų kalbos žodyno* (rus. Etimologicheskii slovar' russkogo iazyka, red. Maks Fasmer / Этимологический словарь русского языка, red. Макс Фасмер, 1986) ir iš *Nacionalinio rusų kalbos tekstyno* (Nacionalnyj korpus russkogo jazyka / rus. Национальный корпус русского языка).

Tekstinių duomenų analizei pasirinktos lietuvių, lenkų, rusų kalbų patarlės ir priežodžiai. Lietuviškos patarlės buvo renkamos iš *Patarlių ir priežodžių elektroninio sąvado* ir *Lietuvių kalbos žodyno* (LKŽ). Rusų kalbos patarlės yra iš Vladimiro Ivanovičiaus Dalio rinkinio *Rusų liaudies patarlės* (rus. Poslovitsy russkogo naroda. Sbornik poslovits, pogovorok, rechenii, prislovii, chistogovorok, zagadok, poverii i proch., Vladimir Ivanovich Dal' / Пословицы русского народа. Сборник пословиц, поговорок, речений, присловий, чистоговорок, загадок, поверий и проч., Владимир Иванович Даль, 1862, 1879). Lenkų patarlės buvo renkamos iš *Naujos lenkų patarlių ir priežodžių knygos* (*Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich*, red. Julian Krzyżanowski) ir *Lenkų kalbos frazeologizmų žodyno* (lenk. Słownik frazeologiczny języka polskiego, red. Stanisław Skorupka, 1989), kuriame taip pat yra ir patarlių.

Atsižvelgiant į Liublino etnolingvistikos mokyklos reikalavimus, anketinių duomenų analizei buvo surinkta ir atrinkta po 100 anketų kiekvienai tradicijai, t. y. po 100 anketų iš lietuvių, lenkų, rusų tautybės respondentų, stengiantis išsaugoti reikiamą proporciją: po 50 anketų tikslųjų mokslų ir po 50 – humanitarinių mokslų atstovų. Visų respondentų amžius 18–30 m.

Lietuviškoje apklausoje dalyvavo Vilniaus universiteto ir Vilniaus kolegijos studentai – Filologijos, Istorijos, Medicinos, Chemijos, Matematikos ir informatikos fakultetų bakalai ir magistrantai. Iš viso tyrimui buvo pasirinkta 100 anketų: 42 anketos tikslųjų mokslų (vaikinių – 20, merginų – 22) ir 58 humanitarinių mokslų (vaikinių – 22, merginų – 36) atstovų.

Lenkiškoje apklausoje dalyvavo Varšuvos, Ščecino, Zielonos Guros, Gdansko, Kelcų universitetų studentai – Filologijos, Istorijos, Filosofijos, Teisės, Biologijos, Kūno kultūros, Medicinos, Matematikos ir informatikos fakultetų bakalai ir magistrantai. Iš viso tyrimui buvo pasirinkta 100 anketų: 48 anketos tikslųjų mokslų (vaikinių – 15, merginų – 33) ir 52 humanitarinių mokslų (vaikinių – 22, merginų – 30) atstovų.

Rusiškoje apklausoje dalyvavo Maskvos, Sankt Peterburgo, Irkutsko, Kazanės universitetų studentai – Estrados ir džiaz, Filologijos, Istorijos, Teisės, Biologijos, Žurnalistikos, Ekonomikos, Matematikos ir informatikos fakultetų bakalai ir magistrantai. Iš viso tyrimui buvo pasirinkta 100 anketų: 51 anketa tikslųjų mokslų (vaikinių – 30, merginų – 21) ir 49 humanitarinių mokslų (vaikinių – 21, merginų – 28) atstovų.

Tyrimo metodas. Moters koncepto analizei pasirinktas lenkų kognityvinės etnolingvistikos metodas, kuris leidžia suprasti, kaip kalbantieji suvokia dalykus, reiškinius, apie kuriuos kalbama, kaip formuojamas pasaulio vaizdas kalboje. Koncepto struktūrai atskleisti rengiama kognityvinė definicija, kuri perteikia tam tikra kalba kalbančios tautos moters koncepto suvokimą. Šį suvokimą atspindi bendri įsitikinimai, vertybių sistema, kalba, žinios apie pasaulį, reiškinių kategorizacija, jų charakteristika ir vertinimas.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, teorinė dalis (4 skyriai), tiriamoji dalis (3 skyriai), išvados, literatūros ir šaltinių sąrašas, santrauka anglų kalba. Įvade trumpai pristatomi: darbo tikslas, keliamos užduotys, medžiaga ir tyrimo metodai. Taip pat grindžiamas darbo aktualumas ir naujoviškumas. Pirmame teorinės dalies skyriuje aptariamos etnolingvistikos ištakos ir raida, antras teorinės dalies skyrius skirtas pasaulio vaizdo kalboje sąvokai aptarti. Trečiame skyriuje sutelkiamas dėmesys į rusų, lenkų ir lietuvių etnolingvistikos mokyklų metodologijas ir atliekamus darbus šio mokslo srityje. Ketvirtame skyriuje aptariami koncepto rašymo būdai, tiriamosios medžiagos tipai ir kognityvinės definicijos esmė. Tiriamosios dalies turinį sudaro sisteminių, tekstinių ir anketinių duomenų analizė. Remiantis darbe atliktais tyrimais ir nagrinėta literatūra pateikiamos išvados ir aptariamos tyrimų perspektyvos. Darbe yra 3 diagramos ir 2 paveikslai.

TEORINĖ DALIS

1. Etnolingvistikos ištakos ir raida

Dar XX a. vyravo požiūris į kalbą kaip ženklų sistemą. Kalbos ženklinės prigimties idėja padarė perversmą šiuolaikinėje lingvistikoje ir padėjo pamatus struktūralistinės mokyklos formavimuisi. Minėtą idėją pagrindė šveicarų kalbininkas Ferdinandas de Sosiūras¹ (de Saussure, 1857–1913). Šie teiginiai vėliau išdėstyti jo mokinių Andrė Sešė (Sechehaye) ir Šarlio Baly (Bally) parengtame ir 1916 m. išleistame veikale „Bendrosios lingvistikos kursas“². Struktūralistai tyrinėjo kalbą neatsižvelgdami į kontekstą, kultūrą ir psichologinius kalbos aspektus. Todėl struktūralizmas dažnai vadinamas mokslo dehumanizacija. Tačiau paskutiniaisiais XX amžiaus dešimtmečiais struktūralizmo idėjos ėmė trauktis. Kalbininkų domėjimosi objektu tapo „nebe vidinė kalbos struktūra, ne „kalba savyje ir dėl savęs pačios“, o kalbos turinys, šnekos akte aktualizuojama informacija, jos ryšys su žmogaus sąmonės pasauliu, kalbos ir kultūros ryšys tapo pagrindiniu lingvistinių tyrinėjimų aspektu“ (Gudavičius 2009: 8). Taigi, naujai sričiai, vadinamai antropologine ar antropologiškai orientuota lingvistika, pasidarė svarbu atskleisti, kokią įtaką kalbai daro žmogus, o kokią – kalba daro kultūrai, pačiam žmogui ir jo mąstymui. Galima teigti, kad susidomėjimas kalba kaip kultūriniu reiškiniu atsirado kaip struktūralizmo kritikos dalis (Rutkovska, Smetona 2016: 5). Gudavičius (2016: 9) teigia, kad etnolingvistika yra ta kalbotyros kryptis, kurią tinka apibūdinti humanistine, o tai reiškia, kad kalba yra neatsiejama nuo žmogaus, visuomenės ir kultūros.

Etnolingvistika priklauso naujesnėms kalbos mokslo kryptims, nors jos ištakos glūdi Vilhelmo fon Humbolto kalbos filosofijoje, Sepiro-Whorfo lingvistinio reliatyvumo hipotezėje bei kognityvinės lingvistikos idėjose. Humbolto kalbos filosofijos esmė – „kalbos kaip aktyvios veiklos samprata“ (Gudavičius 2009: 21). Kalba yra veikla, aktyvi minties išraiškos forma, kuri lemia žmogaus pažintines galimybes ir to pažinimo rezultatą. Kalba žymimi ne daiktai, o sąvokos, kurios nepriklausomai nuo pačių daiktų pateikiamos kalbos kūrimo procese (Gudavičius 2009: 22). Pavyzdžiui, gali būti vienas daiktas ir kelios jį įvardinančios sąvokos. Taigi, kalba yra tarp žmogaus ir pasaulio. Kalbantys ta pačia kalba sukuria savo kalbos pasaulį. Išmokdami kitą kalbą žmonės įgyja ir kitą, naują požiūrį į pasaulį. Tačiau tas požiūris gali būti nepastebimas, nes į svetimą kalbą perkeliamas savo kalbos pasaulėvaizdis. Apibendrindamas šias mintis vokiečių filosofas Gotfrydas Herderis dar XVIII a. teigė, kad kiekviena tauta kalba taip, kaip mąsto, o mąsto taip, kaip kalba

¹ Ferdinandas de Sosiūras (Ferdinand de Saussure, 1857–1913) – šveicarų lingvistas ir semiotikas, laikomas struktūralistinės lingvistikos pradininku.

² 2014 m. buvo išleistas šios knygos vertimas į lietuvių kalbą: Ferdinand de Saussure. *Bendrosios kalbotyros kursas*. Parengė, komentarus ir įvadinį straipsnį parašė Bonifacas Stundžia, vertė Lina Perkauskytė. Vilnius: Vilniaus universiteto I-kla, 2014.

(Gudavičius 2009: 22). XIX a. Humbolto teorijos buvo primirštos ir atgimė kaip neohumboltizmas XX a. vokiečių mokslininkų darbuose. Leo Weisgerberis laikomas produktyviausiu šios krypties atstovu, jis svarstė paveldimumo problemą. Jo manymu, „pasaulio vaizdo kalboje esmė yra iširti ir apibrėžti, kurie iš pažinimo turinių yra sukoncentruoti kalboje, per ją pernešami ir perduodami ateities kartoms“ (Rutkovska, Smetona 2016: 8). Tai reiškia, kad kiekviena karta, nors ir kinta, vis tiek remiasi tradiciniu požiūriu į pasaulį ir negali atsiriboti nuo šios tradicijos vien todėl, kad vartoja tą pačią tautos kalbą, kurioje atsispindi kultūra.

Kalbos ir mąstymo santykis domino lingvistus ir filosofus ištisus amžius. Dažniausiai šis susidomėjimas kildavo dėl praktinių priežasčių. Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose atsirado poreikis tvarkyti įgytas naujas teritorijas, kuriose tuo metu gyveno indėnų gentys. Šiam tikslui įgyvendinti prireikė mokėti ir išmanyti šių genčių kalbas (Rutkovska, Smetona 2016: 8). Čia svarbu paminėti vokiečių antropologo Franzo Boaso indėnų kalbų ir kultūrų tyrinėjimus, kurie buvo aprašyti šio mokslininko darbe „Amerikos indėnų kalbų vadovas“ („Handbook of American Indian Languages“³). Tyrinėdamas naujas kalbas ir kultūras, Boasas rėmėsi požiūriu, kad kultūrą reikia sieti su kalba, kaip tos kultūros elementu (Gendrolis 1977: 102). Dėl šios priežasties Franzas Boasas taip pat laikomas ir amerikiečių etnolingvistikos mokyklos kūrėju. Jis teigė, kad žmonių žinojimą ir emocijas lemia ta kultūra, kurioje gyvenama (Gudavičius 2009: 26; Rutkovska, Smetona 2016: 8). Taigi, šis mokslininkas laikėsi kultūrinio reliatyvumo principo, kurio esmė – „kiekvienos kultūros nepakartojamumo pripažinimas ir kultūrų bendrų raidos tendencijų, dėsnių neigimas“ (Gudavičius 2009: 26). Boasas taip pat pabrėžė ir kalbų savitumą. Jis teigė, kad „tai, kas vienoje kalboje perteikiama kaip vientisa paprasta idėja, kitoje kalboje gali būti apibendrinta visa serija skirtingų fonetinių formų“ (Boas 1960, 116; pagal Gudavičius 2009: 26). Taigi, skirtingų kalbų semantiniai laukai turi skirtingą raišką, todėl negali būti klasifikuojama vienodai.

Kalbos ir kultūros santykis toliau buvo plėtojamas Boaso mokinio Edvardo Sepiro, kuris kalbą laikė kultūros tyrinėjimų pagrindu. Sepiras teigė, kad civilizacijos kultūra atsispindi jos vartojamoje kalboje. Tai reiškia, kad kalba formuoja žmonių pasaulėžiūrą, kultūrą, visuomenės problemų ir procesų suvokimą. Panašių nuostatų laikėsi Sepiro mokinys Benjaminas Lee Whorfas, kuris tvirtino, kad kalba veikia kultūrą labiau, nei kultūra – kalbą. Galima manyti, kad pasaulio vaizdas, kurį suvokiame per kalbą, yra kalbantiesiems primestas, nes jie yra priversti pasirinkti duotą kalbą. Vartojant tam tikrą kalbą, priimamas požiūris į pasaulį ir kultūrą. Ketvirtajame dešimtmetyje buvo paskelbti Whorfo straipsniai, kurie suformulavo „lingvistinę koncepciją“, kuri dabar yra vadinama Sepiro–Whorfo hipoteze⁴ (Gudavičius 2009: 28). Dabar kalbos ir mąstymo

³ Franco Boaso darbe „Handbook of American Indian Languages“ aprašyta 90 Šiaurės Amerikos indėnų kalbų (Gudavičius 2016: 26).

⁴ Pradžioje ši hipotezė buvo vadinama Whorfo hipoteze. Vėliau buvo pridėta ir Sepiro pavardė, nes būtent jis suformulavo pagrindines šios hipotezės idėjas (Gudavičius 2009: 28).

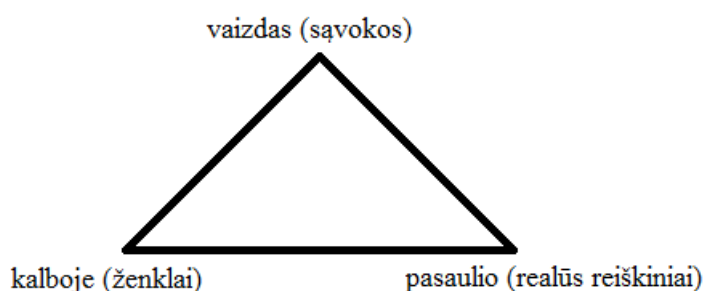
santykis neretai asocijuojasi būtent su Edvardo Sepiro ir Benjamino Whorfo lingvistinio reliatyvumo hipoteze, kurios „stipriajame“ variante pabrėžiama, kad kalba lemia mąstymą, elgesį, o „silpnajame“ teigiama, kad kalba ne lemia, o tik daro įtaką mąstymui ir jį formuoja (Rutkovska, Smetona 2016: 9). Kalba priklauso nuo kultūros, kurioje ji susiformavo, ir atvirkščiai, kultūra yra nulemta kalbos, kuriame kultūra susikūrė (Rutkovska, Smetona 2016: 9). Remiantis šia hipoteze, galima teigti, kad skirtingos kalbos, skirtingai kategorizuoja pasaulį. Kitaip tariant, gimtosios kalbos struktūra lemia žmogaus mąstymą ir elgesį. Skirtingomis kalbomis kalbantys žmonės gali vienas kito nesuprasti, bet tai nereiškia, kad pasakytos informacijos neįmanoma išreikšti kita kalba, tai reiškia, kad kalbantieji skirtingai suvokia, mato ir interpretuoja gautą informaciją, kiek kitaip kategorizuoja juos supančią realybę ir patirtį, skirtingai suvokia tuo pačiu žodžiu išreikštą konceptą (Kramsch 2000: 11).

Aptariant etnolingvistikos mokslo ištakas, prasminga paminėti ir kognityvinės lingvistikos idėjas. Kognityvinė lingvistika nėra etnolingvistikos kryptis, tačiau jos idėjos apima kalbos turinį ir jo ryšį su kalbančiųjų conceptualiuoju pasauliu. Tai patvirtina neabejotiną šios srities poveikį šiuolaikinei kalbotyrai ir etnolingvistikos tyrinėjimams (Gudavičius 2009: 32). Kognityvinė lingvistika susiformavo XX amžiaus aštuntojo dešimtmečio viduryje, o jos pradininkais laikytini amerikiečių kalbininkai Georgas Leikofas (Lakoff) ir Ronaldas Langakeris (Langacker). Kognityvinė lingvistika atsirado kaip reakcija į tuo metu vyravusį Naomo Chomskio (Chomsky) generatyvinį kalbos modelį (Gudavičius 2009: 32; Mikulskas 2005: 39). Kognityvinės lingvistikos objektas yra reikšmė, o ne struktūra (struktūralizmas), todėl kognityvistams svarbu nustatyti, kaip žmonės supranta žodžius, tuo metu kai struktūralistai ieškojo pačių žodžių reikšmių ir aiškinosi, kokie reiškiniai yra įvardijami tam tikru žodžiu. Svarbu paminėti, kad kognityvizmo šalininkais laikomi taip pat ir lenkų kalbininkai, Liublino etnolingvistikos mokyklos kūrėjai Jerzy Bartmiński ir Ryszard Tokarski, taip pat lenkų mokslininkė Anna Wierzbicka bei tyrėjai iš Rusijos, pavyzdžiui, J. Apresjan (Rutkovska, Smetona 2016: 10). Visus šiuos mokslininkus vienija bendras požiūris į kalbos ir kultūros ryšį. Marius Smetona (2016: 134) rašo, kad kognityvistai kalbos turiniu laiko žmogaus ir pasaulio, tikrovės susidūrimo rezultata, žmogaus jutiminių bei emocinių pasaulio patyrimų ir jų apdorojimo sąmonėje visumą. Tuo tarpu etnolingvistai remdamiesi kalbos faktais „rekonstruoja žmonių pasaulėvaizdį kaip tam tikro silpniau ar stipriau kalboje išreikšto nuomonių komplekso apie pasaulio, esančio už kalbos ribų, objektų požymius ir egzistavimo būdą, įtvirtintą žodžių reikšmėse“ (Smetona 2016: 134). Kitaip tariant kalba yra tiesiogiai susijusi su kultūra ir patyrimu.

2. Pasaulio vaizdas kalboje

Apie pasaulio vaizdą kalboje (PVK) pradėta kalbėti jau Martyno Liuterio laikais. Liuteris teigė, kad „skirtingos kalbos turi savo specifines savybes suvokiant pasaulį“⁵ (vok. „ittliche sprag hatt ihren eigen art“) (pagal Anusiewicz 2000: 24). Tuo tarpu Hans Christmann mano, kad kalbos pasaulėžiūros problematika pradėta plačiau svarstyti italų ir prancūzų Europoje Švietimo amžiuje. XVIII ir XIX a. sandūroje teorinės ir filosofinės šio reiškinių problemos buvo svarstomos vokiečių mokslininkų. Tuo metu Johan-Georg Hamann rašė, kad „kalba turi įtakos požiūriui, o požiūris – kalbai“ (vok. „die Sprache in Meynungen und Meynungen in die Sprache einen Einfluss zu haben scheinen“), jis taip pat teigė, kad „kiekviena kalba reikalauja tam tikro sau tinkamo mąstymo būdo bei realizuoja tik sau būdingus pomėgius“ (vok. „Jede Sprache fordert eine Denkungsart und einen Geschmack, die ihr eigentümlich sind“) (iš Hamann 1950: 126, pagal Anusiewicz 2000: 24). Tuo tarpu Johann Gottfried Herder manė, kad „kiekviena tauta turi savo mąstymo rezervuarą, kuris tapo ženkla, šiuo rezervuaru yra tautos kalba: rezervuaras tai yra šimtmečių įnašas [...] visos tautos minties lobynas“ (iš Herder 1877: 13, pagal Anusiewicz 2000: 24).

Dabar *pasaulio vaizdas kalboje*⁶ suprantamas kaip „kalboje užfiksuota realybės interpretacija, kuri apima nuomonių apie pasaulį kompleksą. Nuomonės gali būti užfiksuotos pačioje kalboje, jos gramatinėse formose, žodyne / leksikoje, klisiniuose tekstuose (pvz., patarlės), arba per kalbos implikuotas formas ir tekstus“ (Bartmiński 1990: 110). Terminas „pasaulio vaizdas kalboje“ (lenk. „językowy obraz świata“), o tiksliau trys jo komponentai „kalba–vaizdas–pasaulis“ įsitvirtina ženklo struktūroje ir gali būti pavaizduoti Ogdeno ir Richardso referencijos (arba semiotiniame) trikampiu (žr. schemą).

Sąsajas tarp *kalba–vaizdas–pasaulis* komponentų galima tirti įvairiai: nuo žodžių iki reikšmių (semasiologija⁷), nuo daiktų ir jų vaizdų iki pavadinimų (onomasiologija⁸), nuo daiktų iki jų vaizdų (kognityvizmas) (Bartmiński 2008: 23–24).

⁵ „ittliche sprag hatt ihren eigen art“ (Sendbrif von Dollmetschen, 1530)

⁶ Svarbu paminėti, kad skirtinguose šaltiniuose pasakymuose užfiksuota pasaulio suvokimo rekonstrukcija arba Bartmiński siūloma *pasaulio vaizdas kalboje* sąvoka, yra dar apibrėžiama kaip *naivus pasaulio paveikslas* (J. Apresjan) arba *kalboje užfiksuota pasaulio konceptualizacija* (JAV kalbininkai) (Rutkovska, Smetona 2016: 10).

⁷ Semasiologija – mokslas, tiriantis žodžių ir posakių reikšmes. (TŽŽe)

Jolantos Mačkievič (1999: 49–50) teigimu, pasaulio vaizdas kalboje turi dvi funkcijas: interpretacinę ir reguliacinę, t. y. interpretuojama tikrovė, su kuria susiduria žmogus, ir reguliuojamas žmogaus elgesys šioje tikrovėje.

3. Šiuolaikinės etnolingvistikos kryptys

XX a. pabaigoje susiformavo kelios etnolingvistikos mokyklos, o labiausiai žinomos yra dvi – Liublino ir Maskvos. Taigi, etnolingvistika skirtingų mokslininkų ir mokyklų gali būti suprantama šiek tiek kitaip. Kaip teigia Gudavičius (2009: 38), šios mokyklos yra panašios pagal tyrinėjimų kryptį ir abiejose yra rašomas, leidžiamas etnolingvistinio pobūdžio žodynas. Būtent žodynai tapo pagrindine forma pasaulio vaizdo kalboje rekonstrukcijoms pateikti.

Maskvos mokykla nuo 1995 m. pradėjo leisti žodyną *Slavianskie drevnosti: Etnolingvisticheski slovar'* (rus. *Славянские древности: Этнолингвистический словарь*), kurį šiuo metu sudaro 5 tomai. Šio žodyno iniciatoriumi ir pagrindiniu redaktoriumi buvo Nikita Tolstojus, vėliau šias pareigas parėmė ir likusius darbus pabaigė (iki 2012 m.) Svetlana Tolstaja. Tuo tarpu Liublino mokykla *Liaudies stereotipų ir simbolių žodyną* (lenk. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*) pradėjo leisti nuo 1996 m. Šio žodyno redaktoriai yra Jerzy Bartmiński ir Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska. Abu žodynus sieja panašūs uždaviniai. Jų autorių tikslas ieškoti kultūroje simbolinių prasmų, įtraukti į liaudies žodyną folklorą ir etnografinius tikėjimų ir papročių aprašus ir pan. (Niebrzegowska-Bartmińska 2010: 21). Kiek skiriasi žodynuose taikomos metodologijos, kas siejama su skirtingais kiekvienos mokyklos pasirinktais PVK rekonstrukcijos principais.

3.1. Rusų etnolingvistikos mokykla

Maskvos etnolingvistikos mokykla susiformavo XX a. 7-ajame dešimtmetyje. Jos įkūrėjas ir ryškiausias atstovas yra rusų literatūros klasiko Levo Tolstojaus vaikaišis Nikita Tolstojus. Tolstojus etnolingvistika apibrėžia kaip kalbinę discipliną, kuri tyrinėja kalbos ir etnos santykį. Šis mokslininkas iškėlė dvi etnolingvistikos sampratas. Siaurąją prasme suvokiama etnolingvistika yra siejama su kalbotyra. Šia prasme siekiama nustatyti, kaip kalboje atsispindi tautos dvasinė kultūra, liaudies mentalitetas. Labiau priimtina, jo manymu, plačiai suvokiama etnolingvistika, kuri yra kompleksinė, išeinanti iš kalbotyros ribų, kurios objektu yra visas tautos kultūros turinys.

⁸ Onomasiologija – mokslas, tiriantis kalbos žodžius, kaip tam tikrų reiškinių arba objektų (daiktų) pavadinimus. (eTŽŽ)

(Gudavičius 2009: 41; Bartminski 2016: 8). Tolstojus ypač pabrėžia istorinį aspektą. Jo manymu, etnolingvistikos tikslai turi būti susiejami su istorinėmis, istorinėmis-genetinėmis problemomis, nes tai suteiktų jai galimybę tapti esmine lingvistine disciplina, kuri būtų svarbi lyginamųjų istorinių tyrinėjimų plėtrai, tuo tarpu bendroji lingvistinė ir sinchroninė kryptis tik užkerta kelią etnolingvistikos galimybėms (Gudavičius 2009: 41–42). Nėra įmanomi grynai lingvistiniai dvasinės kultūros tyrimai, be atsižvelgimo į tikėjimus, apeigas, kasdienio gyvenimo įpročių, mitologinių kalbėtojų įsivaizdavimų. Kitaip tariant, etnolingvistikai svarbu tyrinėti etnografinę, tautosakinę medžiagą, kuri leistų atskleisti gyvą istoriją ir senovę⁹. Tiriamoji medžiaga gali būti skirtingų formų: žodinė (leksika, frazeologija, paremijos, tautosakos tekstai), vaizdinė, veiksmo (apeigos) arba protinė (tikėjimai) (Rutkovska, Smetona 2016: 14). Rusų etnolingvistų dėmesys sutelktas į esminių kultūros sąvokų pavadinimus, pavyzdžiui, į švenčių, apeigų, gamtos reiškinių, į žmonių pavadinimus, kurie atlieka veiksmus, į gamtos reiškinius ir daiktus. Minėti objektai yra aprašomi taikant lingvistikos (dialektologijos, semantikos, sintaksės, pragmatikos, geolingvistikos bei kognityvinės lingvistikos) metodus ir sąvokas (Rutkovska, Smetona 2016: 14).

Svarbiausias Maskvos etnolingvistikos mokyklos tyrimų rezultatas yra jau anksčiau minėtas *Slavų senovės žodynas* (*Slavianskie drevnosti: Etnolingvisticheskii slovar'* / rus. *Славянские древности: Этнолингвистический словарь*). „Tai visų slavų tautų tradicinės dvasinės kultūros enciklopedinis žodynas“, kuriame aprašoma kultūros kalba semiotine prasme (Gudavičius 2009: 42). Žodyno sudarytojai rinko medžiagą iš tautosakos, etnografijos, leksikografinių šaltinių (etimologinių žodynų, tarmių žodynų, frazeologijos žodynų ir pan.). Surinkta ir apdorota medžiaga buvo pateikiama atskiruose žodyniniuose straipsniuose. Žodyno antraštės buvo pateikiamos abėcėlės tvarka ir grupuotos „pagal pagrindines tipologijos grupes: daiktai (visų pirma ritualiniai), augalai, gyvūnai, laikas, kalendorius, lokatyvai (erdvė, geografijos objektai, vietos, patalpos), atributai (požymiai, skaičius, spalva), veiksmai“ (Rutkovska, Smetona 2016: 15). Skirtingai nuo lenkiškojo žodyno, šio žodyno koncepcijoje nėra kalbinio įkūnijimo, formalios kalbinės raiškos reikalavimų, dėl šios priežasties šis žodynas kartais vadinamas ne etnolingvistiniu, o etnokultūriniu.

3.2. Liublino etnolingvistikos mokykla

Lenkų etnolingvistikos mokyklos centras yra Liublino Marijos Kiuri-Sklodovskos universitetas. Šios mokyklos įkūrėjas, produktyviausias atstovas, taip pat kognityvinio etnolingvistikos metodo kūrėjas yra žinomas lenkų kalbininkas, etnolingvistas, folkloristas ir slavistas Jerzy Bartminski.

⁹ Verta pastebėti, kad prie panašių nuostatų priėjo ir lenkų dialektologai ir folkloristai, kai buvo rengiamas pirmasis lenkų etnolingvistinis žodynas.

Lenkų etnolingvistikos mokykla pradėjo formuotis XX amžiaus aštuntajame dešimtmetyje, tada, kai Liublino universiteto dialektologams ir folkloristams kilo mintis parengti lenkų liaudies dainų kalbos žodyną. Ši mintis buvo įteisinta kaip Vroclavo universiteto profesoriaus Česlavo Hernaso 1975–1982 metais koordinuojamos mokslinės programos *Lenkų tautos kultūra, jos raidos tendencijos ir percepcija (suvokimas)* (lenk. *Polska kultura narodowa, jej tendencje narodowe ir recepcja*) dalis (Bartminski 2008: 19, Gudavičius 2009: 38). Pagrindinis su šia programa susijęs darbų centras buvo būtent Liublino universitetas. Bendradarbiavimas su Vroclavo universitetu buvo vaisingas. Pasikeitus pradinei žodyno koncepcijai, t. y. išplėtus žodyno turinį ir suteikus jam antropologinį lingvistinį pobūdį, 1980 m. atsirado bandomasis lenkų etnolingvistinio žodyno sąsiuvinis (Gudavičius 2009: 38). Šį įvykį Bartminskis vadina *etnolingvistiniu manifestu*, nes žodyne atsirado visos svarbiausios kognityvinės etnolingvistikos koncepcijos (Bartmiński 2008: 20). 1996 m. pasirodė pirmasis *Liaudies stereotipų ir simbolių žodyno* tomas *Kosmosas*, o 1999 m. antroji pirmojo tomo dalis¹⁰. Taigi, tam tikros lenkų etnolingvistikos ištakos glūdi būtent dialektologijoje ir folkloristikoje.

3.2.1. Liaudies simbolių ir stereotipų žodynas

Kaip jau buvo minėta, Liublino etnolingvistikos pradžia siejama su *Liaudies kalbinių stereotipų žodyno* (lenk. *Słownik ludowych stereotypów językowych. Zeszyt próbny*, 1980) atsiradimu, kuris vėliau realizavosi į *Liaudies stereotipų ir simbolių žodyną*¹¹ (lenk. *Słownik stereotypów i symboli ludowych* (SSiSL 1996; 1999).

Pagrindinis *Liaudies stereotipų žodyne* aprašomas vienetas yra stereotipas. Stereotipas yra apibūdinamas kaip subjektyviai determinuotas daiktų ir įvykių įsivaizdavimas. Stereotipai apima apibūdinamąsias ir vertinamąsias savybes (Bartminski 2008: 24). Jis apibrėžia, kas yra objektas, kaip jis atrodo, kaip veikia ir kaip yra žmogaus vertinamas. Stereotipas yra tikrovės interpretacijos rezultatas ir pasaulio vaizdo kalboje komponentas. Tai reiškia, kad etnolingvistikoje stereotipas suvokiamas kitaip, nei sociologijoje ar psichologijoje. Šis suvokimas artimas Walterio Lippmanno¹²

¹⁰ Plačiau apie *Liaudies stereotipų ir simbolių žodyną* skaityti kitame skyriuje.

¹¹ Visus išleistus žodyno tomus galima skaityti UMCS skaitmeninėje bibliotekoje (lenk. Biblioteka Cyfrowa UMCS): 1 tomas, *Kosmos*, 1 dalis, *Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie* (Dangus, mėlynos šviesos (šviesuliai), ugnis, akmenys) (1996) ([nuoroda](#)); 1 tomas, *Kosmos*, 2 dalis, *Ziemia, woda, podziemie* (Žemė, vanduo, požemis) (1999) ([nuoroda](#)). Paminėtina, kad 2012 metų birželio mėnesį buvo išleista nauja *Liaudies stereotipų ir simbolių žodyno* dalis: *Świat, światło, metale* (Pasaulis, šviesa, metalai). (<http://www.umcs.pl/pl/slownik-stereotypow-i-symboli-ludowych,5561.htm#page-1>)

¹² „Pirmasis stereotipo sąvoką socialine prasme pavartojo W. Lippmannas 1922 m. išleistoje knygoje *Visuomenės nuomonė*. Jis stereotipus apibrėžė kaip supaprastintą išankstinį požiūrį ne iš asmeninės žmogaus patirties, bet kylantį pažinus tarpinį objektą: mums apie pasaulį kalbama tol, kol pažįstame jį patirdami (Lippmann 1922: 12–13).“ (Pruskus 2010: 31)

pažiūroms – stereotipas priskiriamas ne tik žmonėms, bet ir daiktams (Bartmiński 2008: 24). Svarbu paminėti, kad „reikšmės aprašas modeliuoja „tipinio / tikro“ aprašomojo daikto įsivaizdavimą, kuriam priskiriamos ne tik esminės savybės (pagal kurias sprendžiama, prie kurios klasės priskirti daiktą), bet ir būdingos savybės, tinkamos reprezentatyviausiems (tik kai kuriems) pavyzdžiams“ (Bartmiński 2008: 25). Taigi, reikšmės aprašas apima ne tik būtiniausias savybes, bet ir atsižvelgia į kalbines ir kultūrines konotacijas.

Jau bandomajame *Liaudies kalbinių stereotipų žodyno* sąsiuvinyje, pasirodžiusiame Vroclave, matyti, kad į stereotipo sąvoką pradėta žiūrėti plačiau, jame pasirodė tokios sąvokos kaip *brolis, žvaigždė, mylėti, arklys, gegutė, motina, saulė* ir pan. Medžiaga žodynui buvo renkama iš folkloristinių, tarminių skirtingų žanrų tekstų (dainų ir eilėraščių, burtažodžių, oracijų, mįslių, patarlių), taip pat iš žodynų, dialektologinių monografijų, etnografinių užrašų apie tikėjimus ir papročius. Žodyne buvo taikomas neįprastos lenkų leksikografijai definicijų formos. Definicijose buvo nurodomos visos įmanomos sąlygos, leidžiančios pavadinti konkretų objektą vienaip, o ne kitaip. Kita inovacija susijusi su eksplikacijų pateikimu semantinėse pakategorėse.

Liublino etnolingvistų darbas ir diskusijos rengiant *Liaudies stereotipų ir simbolių žodyną* leido išgryninti ne tik lenkų kognityvinės etnolingvistikos koncepciją, bet ir jos vartojamą terminologiją: pasaulio vaizdą kalboje; stereotipus, kurie nusako žmonių, daiktų, reiškinių, įvykių įsivaizdavimą; kognityvinę definiciją, kuri apima kalbos vartotojų kalbinę pasaulio interpretaciją; žiūros tašką ir perspektyvą; esminių įsivaizdavimų profiliavimą ir, žinoma, subjektą, kuris patiria, konceptualizuoja ir verbalizuoja patirtimi sukaupą turinį¹³ (Bartmiński 2016: 23). Liaudies stereotipų reprezentavimui žodyne pasirinktas teminis pateikimas. Visas liaudiškasis pasaulio ir žmogaus vaizdas buvo suskirstytas pagal „biblinę“ sukūrimo tvarką, pradedant gamta ir baigiant žmogumi. Taigi, buvo nuspręsta, kad žodynas apims šiuos teminius skyrius: (I) Kosmosas, (II) Augalai, (III) Gyvūnai, (IV) Žmogus, (V) Visuomenė, (VI) Religija. Demonologija, (VII) Laikas. Erdvė. Matmenys. Spalvos (Bartmiński 1996: 12).

3.2.2. Lenkų etnolingvistikos naujausių tyrinėjimų kryptys bei leidiniai

Išsamūs kalbos, kultūros ir žmogaus sąsajų tyrimai pradėti aštuntajame dešimtmetyje inicijavo žurnalo *Etnolingvistika*¹⁴ (lenk. *Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury*) atsiradimą, kuriame nuo 1988 m. iki šių dienų diskutuojama apie kultūrinės ir kognityvinės lingvistikos, ypač pasaulio vaizdo kalboje, kalbinių stereotipų klausimus ir problemas. Pirminė žurnalo paskirtis buvo

¹³ Kiekviena sąvoka buvo aptariama tik jai skirtose atskirose konferencijose. Be to, kiekvienam terminui buvo išleistas atskiras *raudonosios serijos* (lenk. *czerwona seria*) publikacijų rinkinys.

¹⁴ 2016 metai atsirado 28 žurnalo tomas.

aptarti tuo metu rengiamo žodyno problemas – žodyninių straipsnių struktūrą, tiriamosios medžiagos pateikimus ir pan. Šiam tikslui buvo skirti pirmi septyni žurnalo tomai.

Nuo 1988 metų reguliariai vyksta teminės konferencijos *Kalba ir kultūra* (lenk. *Język a kultura*), kurių pranešimai vėliau publikuojami knygos tokiu pat pavadinimu. Vroclave leidžiama šių knygų *baltoji serija*, o Liubline – *raudonoji*. Konferencijų metu aptariami etnolingvistikos bei kultūrinės lingvistikos klausimai. Bartmiński (2008: 20) pripažįsta, kad konferencijose etnolingvistika ir kultūrinė lingvistika nėra labai skiriamos, tačiau už konferencijos ribų etnolingvistinė aplinka žengė savo keliu ir pradėjo skirtis nuo Vroclavo kultūrinės lingvistikos ne tiek teoriniais sumetimais (vis dar teigiama, kad kalba turi antropologinį pobūdį) ar tyrimais (tebeliko sąsaja: kalba–kultūra–visuomenė), bet labiau tam tikrais temų pasirinkimais, vartojamomis sąvokomis ir taikoma metodologija.

Taip pat paminėtinas ir EUROJOS projektas, kuris suburia mokslininkus iš viso pasaulio konceptų tyrimams ir kartu prisideda prie tolesnės kognityvinės etnolingvistikos idėjų plėtros. Niebrzegowska-Bartmińska (2014: 2) pateikia šias esmines projekto EUROJOS nuostatas: 1) kalba yra ne tik komunikacijos priemonė, bet ir patyrimo, pasaulio conceptualizacijos ir interpretacijos proceso efektas; 2) kalboje, t. y. gramatikoje, tekstuose, žodyne, yra kuriamas pasaulio vaizdas; 3) pasaulio vaizdas kalboje (PVK) sutvirtina tam tikras kalbines bendruomenes: lokalines, regionines, nacionalines ir transnacionalines (kurios peržengia vienos nacijos, valstybės ribas); PVK leidžia nustatyti bendruomenių tapatybes; 4) pasaulio supratimas priklauso nuo kultūros, kalbos, istorinių aplinkybių ir pan.; 5) skirtingų kalbinių bendruomenių pasaulio vaizdo kalboje tyrimų palyginimai atskleidžia pasaulio conceptualizacijų panašumus ir skirtumus.

Šios nuostatos realizuojamos fundamentaliame veikale *Aksiologinis slavų ir jų kaimynų leksikonas* (lenk. *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów - LASiS*). Šis leksikonas – tai bandymas aprašyti slavų ir kitų (artimų arba kaip tik labai tolimų) tautų vertybių sistemą ir ją palyginti. Nuo 2008 m. kasmet organizuojamuose projekto EUROJOS metodiniuose seminaruose aptiriamos teorinės ir praktinės koncepto aprašymo problemos, tobulinamos žinios ir tyrimo metodologija, taip pat kartu nusprendžiama, kokie konceptai bus tiriami toliau. Atlikti projekto dalyvių darbai vėliau publikuojami *Aksiologiniame slavų ir jų kaimynų leksikone*. Iki šių dienų pasirodė leksikono tomai, skirti tokiems konceptams kaip NAMAS, EUROPA, DARBAS, GARBĖ, LAISVĖ. Šiuo metu rašomi ŠEIMOS, SVEIKATOS konceptai, taip pat nagrinėjami aktualūs visuomenėje reiškiniai – TEISINGUMAS, DEMOKRATIJA, TOLERANCIJA bei svarbūs kultūriniai konceptai TĖVYNĖ, SOLIDARUMAS, SIELA. Šis projektas pritraukė tokius lietuvių etnolingvistikos srities entuziastus kaip Kristina Rutkovska, Marius Smetona ir Irena Smetonienė, kurie teikė leksikonui lietuviškų sąvokų analizei skirtus straipsnius.

Kognityvinei etnolingvistikai plėtojant savo metodologinius nuostatus *Aksiologiniame žodyne* analizės objektu tampa konceptas. Konceptu vadinamas kalbinis ir kultūrinis tikrovės fragmento, objekto ar reiškinio vaizdas, kurį sudaro pažintinės, emotyviosios bei pragmatinės žinios, atsirandančios dėl individualios ir visuomeninės patirties (Rutkovska, Smetona 2016: 18; Bartmiński, Chlebdą 2013: 71). Analizės objektu tampa žodis, kuriam suteikiama reikšmė yra *mentalinis objektas* (lenk. *przedmiot mentalny*), turintis tik jam būdingas savybes, glūdinčias pasaulio suvokime, kuris ateina per kalbą. *Mentalinis objektas* yra projekcija, bet ne atspindys, nors jį galima lyginti su tikrovės objektu, kurį galima patirti (Bartmiński 1988: 169–170).

Svarbu pabrėžti, kad Liublino etnolingvistikos mokyklos atstovai žiūri į kalbą ne tik kaip į žmonių komunikacijos priemonę, bet ir kaip į kultūros pagrindą. Būtent kalba lemia kultūros plėtrą ir dėl to ji yra „esminis, svarbiausias ir išsamiausias žinių apie kultūrą šaltinis“ (Gudavičius 2009: 9). Lenkijoje funkcionuoja dvi etnolingvistikos sampratos: sociologinė ir lingvistinė (Bartmiński 2008: 22). Sociologine prasme etnolingvistika tyrinėja kalbos vietą kultūroje ir visuomenėje, jos statusą, prestižą, galią, taip pat kontaktus su kitomis kalbomis, daugiakalbystę, kalbinių mažumų ir etninių grupių kalbą. Taigi, toks požiūris yra labai artimas sociolingvistikai. Tuo tarpu etnolingvistika lingvistine prasme tyrinėja kultūros ir kalbos santykį, o tiksliau, kultūrą kalboje – rekonstruojamas pasaulio vaizdas, kalbančiųjų mentalitetas (Bartmiński 2008: 22). Pastaroji etnolingvistikos samprata būdinga būtent Liublino etnolingvistikos mokyklai.

3.3. Lietuvių etnolingvistika

Lietuvoje etnolingvistika palyginti nauja sritis. Lietuvių kalbotyroje etnolingvистinės tematikos darbų kol kas negausu, artimiausi šiai sričiai laikytini tarminės leksikos tyrinėjimai, kuriuose išryškėja liaudies pasaulio suvokimas ir vertinimas. Viena labiausiai nusipelnusių šios srities atstovių laikoma Birutė Jasiūnaitė. Savo darbuose mokslininkė tyrinėja tautinę frazeologiją, mitologinę leksiką, kalbos ir tradicinės etninės kultūros klausimus. Svarbu paminėti, kad Jasiūnaitės tyrinėjimų laukas ir būdas panašus į Maskvos etnolingvистinę mokyklą (Rutkovska, Smetona 2016: 15). Kita Lietuvoje sparčiai populiarėjanti tyrinėjimo kryptis – „konceptualiųjų metaforų analizė, dažnai turinti gretinamąjį pobūdį, atskleidžianti abstrakčiųjų konceptų ypatybes lietuvių ir gretinamose kalbose“ (Gudavičius 2009: 45). Tokio tipo tyrimus atlieka Silvija Papaurėlytė-Klovienė (2004), Reda Toleikienė (2004), Rūta Sirvydė (2006). Paminėtini ir kiti Aloyzo Gudavičiaus mokiniai: Aina Būdvydytė-Gudienė, Elena Akimova ir Svetlana Karavajeva.

Atskirai svarbu paminėti Aloyzo Gudavičiaus nuopelnus. Šis mokslininkas laikomas lietuvių etnolingvistikos uždavinių formuotoju bei naujo aspekto – tautos mentaliteto kalboje kūrėju (Rutkovska, Smetona, 2016: 15). Be tradicinių etnolingvistikos mokslo aiškinimų, Gudavičius

lietuvių etnolingvistikoje siūlo *tautos mentaliteto kalboje* sąvoką. Etnolingvisto manymu, etnolingvistiniai tyrimai turėtų atskleisti tautos vaizdą kalboje – jos pasaulėžiūrą, pasaulio suvokimą ir vertinimą, jos kultūrą pačia plačiausia prasme, įskaitant tradicijas, kasdienes veiklas, elgesį (Rutkovska, Smetona 2016: 15). Taigi, etnolingvistikos mokslo objektu autorius įvardija tautą kalboje, jos mentalinio ir dvasinio gyvenimo atspindį kalboje. Toks suvokimas neprieštarauja anksčiau aptartoms etnolingvistikos srities mokyklų nuostatomis, tik jomis remiasi (Rutkovska, Smetona 2016: 15). Artimiausias lietuvių etnolingvistikos sampratai yra Nikitos Tolstojaus įkurtos Maskvos etnolingvistikos mokyklos suvokimas.

4. Pasaulio vaizdo kalboje rekonstrukcijos būdai

4.1. Tyrimo medžiaga

Remiantis Liublino etnolingvistinės mokyklos nuostatomis, tiriamąją medžiagą turėtų sudaryti skirtingi kalbiniai šaltiniai tam, kad būtų galima pamatyti įvairiapusį tam tikro koncepto suvokimą, jo pokyčius per tam tikrą laiką. Pasirinkus tik vieną tiriamosios medžiagos tipą, gaunamas ne visas ir klaidinantis pasaulio suvokimo vaizdas. Vienaip tam tikras objektas atrodo liaudies rašytiniuose tekstuose, kitaip – šiuolaikinio jaunimo sampratoje. Todėl rekonstruojant pasaulio vaizdą kalboje, tiriamąją medžiagą sudaro sistema (žodynai) – anketos (apklausos) – tekstai (tekstynai). Analizės rezultatai grupuojami pagal aspektus (pagal pakategores). Tokiu būdu rekonstruojamas tam tikros kalbinės ir kultūrinės bendruomenės koncepto suvokimas, bazinis vaizdas.

Pirmas ir bene svarbiausias duomenų tipas yra sisteminis. Sisteminiai duomenys apima tiek paradigminius (sinonimus, antonimus, derivatus), tiek sintagminius ryšius (žodžių junginius, kolokacijas; frazeologizmus; paremijas) (Rutkovska, Smetona 2016: 18). Duomenys renkami iš leksikografinių šaltinių: bendrųjų, etimologinių, frazeologizmų, sinonimų ir antonimų žodynų. Analizuojant bendrųjų žodynų medžiagą, atsižvelgiama ne tik į pateiktas definicijas, bet ir į pateikiamas dokumentacijas ir iliustracijas. Vartosenos pavyzdžiai leidžia išskirti daugiau tiriamojo objekto savybių. Panašaus principo laikomasi tiriant antonimų ir sinonimų žodynų teikiamą informaciją. Antonimų atveju svarbi ne tik siūloma opozicija, bet ir gyvosios kalbos pavyzdžiai, kuriais konkretizuojami opozicijoje esančių žodžių esminiai skirtumai. Kolokacijos taip pat gali būti renkamos iš tekstynų.

Antrą duomenų tipą sudaro anketiniai (eksperimentiniai) duomenys. Čia iškart svarbu pabrėžti, kad lenkų kognityvinės etnolingvistikos metodologijoje anketomis vadinamos apklausos. Tai pažintinio kognityvinio tipo anketos, kurių tikslas – išsiaiškinti, kaip respondentai supranta tam

tikrą žodį. Svarbu pabrėžti, kad šios anketos skiriasi nuo įprastų socialinių anketų. Visų pirma, respondentams užduodamas tik vienas atviras klausimas: Kas / koks, Tavo manymu, yra tikras X-as?“ / „Kas, Tavo manymu, sudaro tikrąją X-o esmę?“ Klausime esantis modifikatorius *tikras / tikra* tarsi nukreipia respondentų dėmesį į subjektyvius įsivaizdavimus apie klausiamą objektą, o ne į realiai egzistuojantį objektą. Tuo tarpu žodis *esmė* sutelkia dėmesį į svarbiausias objekto savybes. Svarbu surinkti ne mažiau kaip 100 užpildytų anketų: 50 proc. užpildo vyrai ir 50 proc. – moterys. Ne mažiau svarbi yra respondentų studijų sritis. Studentai turėtų priklausyti skirtingoms mokslo kryptims: humanitariniai ir tikslieji mokslai. Tokia įvairovė užtikrina, kad į tiriamąjį objektą gali būti pažiūrėta skirtingai, priklausomai nuo respondento požiūrio. Jaunų žmonių požiūris atspindi daikto sampratą visuomenėje, atskleidžia, kiek yra pasikeitęs žodžio semantinis branduolys, kas atsiranda nauja dėl pasikeitusių istorinių, socialinių ir politinių realijų. Anketose gali atsirasti naujų kolokacijų, sinonimų, antonimų, reikšmių, todėl šis duomenų tipas iš esmės patvirtina Bartminskio teiginį apie atviros arba subjektyvios reikšmės struktūrą. Respondentų atsakymai skirstomi į pasakymus, kuriems priskiriami deskriptoriai. Tokio tipo tyrimui svarbu išskirtų deskriptorių dažnumą, kuris atskleidžia tam tikrą stereotipizaciją, dominuojančias savybes bei ypatybių intesyvumą, kurį parodo anketose pasikartojančių pasakymų skaičius. Gauti duomenys rikiuojami procentine išraiška. Vartojami šie simboliai: N – respondentų skaičius; W – visų respondentų pavartotų frazių skaičius; D – deskriptorių skaičius; Ws – stereotipizacijos rodiklis. Stereotipizacijos rodiklis apskaičiuojamas pagal formulę:

$$ws = \frac{D_1 + D_2}{W} \times 100$$

Trečiam duomenų tipui priklauso įvairių žanrų tekstai. Pagrindinį tyrimo šaltinį turi sudaryti mokslo populiarinimo tekstai ir medijų duomenys. Tokie rašytiniai tekstai naudingi dėl juose esančių bendrai visuomenėje pripažintų faktų ir individualios kūrybos elementų. Tyrimui paprastai pasirenkama 200–300 kontekstų iš pasirinktų tekstų, priklausančių bendriniam, kasdieniam, stilistiškai neutraliam kalbos variantui (Rutkovska, Smetona 2016: 19). Tekstiniai duomenys paprastai renkami iš tekstynų. Interpretuojant teksto fragmentus, gilinamasi į pasakymų esmę, ieškoma užslėptų objektų savybių. Koncepto analizei taip pat labai svarbus tautosakinis diskursas. Tam tikslui gali būti analizuojamos liaudies patarlės, priežodžiai, pasakos, padavimai ir sakmės, dainos bei mįslės. Detali visų šių tipų tekstų analizė užimtų gana daug laiko, todėl tiriant tautosakinį diskursą paprastai apsiribojama paremijomis, kurios atspindi tradicinės kultūros, protėvių pasaulio suvokimą. Paremijų tikslas pašiepti, moralizuoti, pabrėžti aktualiausias, svarbiausias objekto savybes, todėl tokio pobūdžio tiriamoji medžiaga puikiai tinka koncepto analizei.

4.2. Separacinis ir holistinis PVK aprašas

Galimi du pasaulio vaizdo kalboje tyrinėjimų aprašymo būdai – separacinis ir holistinis aprašas (Niebrzegowska-Bartmińska 2014: 17–18). Separacinis aprašas apima trijų tipų duomenis (sistemą–anketą–tekstus (S–A–T) ir izoliuotą jų analizę. Kitas būdas – tai holistinis aprašas, kuriame yra bandoma sulieti visų tipų duomenis. Analizės būdu išskirtos stereotipinės nuomonės grupuojamos į blokus ir suskirstomos pagal fasetas arba aspektus. Pastebėtina, kad toks aprašymo būdas yra kur kas sudėtingesnis. Holistinis aprašas dažnai naudojamas kaip atliktos analizės visų duomenų apibendrinimas, leidžiantis suformuoti kognityvinę definiciją (Rutkovska, Smetona 2016: 20).

Aspektas suvokiamas kaip domena, išskirta iš konkretaus žiūros taško (Bartmiński 2006: 40–41). Kategorizuojant tyrinėjamo koncepto savybes remiamasi aspektų rinkiniu, kurį sudaro tokie aspektai:

Fizinis aspektas (F) apima asmens, daikto arba erdvės savybes: formą, išvaizdą, aprangą, tvarumą, kūną ir jo dalis, fiziologiją, sveikatą, ligą, fizinį luošumą ir pan.

Biologinis aspektas (G) apima tuos pasakymus, kurie įvardija tai, kas priklauso biologijai, prigimčiai, gamtai, pavyzdžiui, gyvūnų ir augalų pavadinimai, dauginimasis.

Buitinis aspektas (B) apima pasakymus, susijusius su gyvenimiška situacija, požiūriu į gyvenimą, materialine padėtimi, gerove, vargu, tvarka, darna, darbu, pramone, punctualumu, ekologija, raida, maitinimusi, žalingais įpročiais.

Lokacinis aspektas (L) įtraukia pasakymus, lokalizuojančius analizuojamą objektą.

Psichinis aspektas (P) apima dvasinį pasaulį, protą, charakterį (protingumas, drąsa ir pan.), emocijas, intelektą, gebėjimus, gabumus, polinkius, talentus ir pomėgius; visus pojūčius, jausmus, pavyzdžiui, saugumas, baimė, laimė. Taip pat įtraukiami visi sprendimai ir veiksmai, kurie paveikia tik tiriamąjį objektą.

Socialinis aspektas (S) įtraukia pasakymus, pavadinančius santykį su žmonėmis, socialinį elgesį; solidarumą, bendradarbiavimą ir abipusę pagalbą; socialinius konfliktus; socialinę hierarchiją; teisingumą, toleranciją, kompromisą, komunikacinius gebėjimus, žmogaus teisių gerbimas; visas šeimos nuostatas; diskriminaciją (seksizmas, korupcija ir pan.); vienybės jausmą.

Psichosocialinis aspektas (A) apima pasakymus, pavadinančius pažiūras kitų žmonių atžvilgiu; santykį su žmonėmis (gerumas, altruizmas), socialinį elgesį, kurie reikalauja tam tikrų psichinių bei protinių polinkių, pavyzdžiui, meilė, draugystė, prisirišimas, pagarba, užuojauta, gailestingumas, objektyvumas, noras padėti, atsakomybė, palankumas.

Politinį aspektą (T) sudaro pasakymai, pavadinantys politiką ir jos sudedamąsias dalis: vadžią, konstituciją, ribas; suverenitetą ir nepriklausomybę; teisę, teisėtumą; teismus, teisingumą;

politines pažiūras; politinę santvarką; tarptautinį bendradarbiavimą; tarptautinių organizacijų veiklą; tarptautinius sutarimus; valstybinę administraciją.

Ideologinis aspektas (I) sudaromas iš pasakymų, apibūdinančių ideologiją (kaip idėjų visumą) – požiūrį į pasaulį ir savo tėvynę, pasaulėžiūrą; taip pat įvardijančius ideologinius simbolius.

Tautinis aspektas (X) apima pasakymus, susijusius su tautiškumu ir tauta, t. y. su sociokultūrine bendruomene.

Kultūrinis aspektas (K) apima pasakymus, pavaadinančius kultūrinės vertybės, senovės paminklus, išsilavinimą, papročius, kalbą, muziką, šokius, pramogas, mokslą, civilizaciją, kūrybinius veiksmus ir su jais susijusius objektus.

Religinis aspektas (R) sudaro pasakymai, pavaadinantys ar charakterizuojantys religiją, Dievą / dievus, simbolius ir tam tikros religijos vertybės bei religingumą kaip nuostatą.

Karinis aspektas (M) apima pasakymus, pavaadinančius karą, ginkluotą prievartą, karinius veiksmus, terorizmą, ginklus, karinę politiką ir pan.

Istorinis aspektas (H) apima pasakymus, kurie pavadina istorinius įvykius ir istorinį sąmoningumą.

Estetinis aspektas (C) apima pasakymus, įvardijančius vertinimą pagal grožį.

Etinis aspektas (E) apima tik eksPLICITINIUS pasakymus, vertinančius pagal gėrį–blogį, grožį–bjaurumą, pozityvumą–negatyvumą.

Žinoma, kad minėti aspektai – tai subjektyvus bandymas klasifikuoti analizuojamo objekto bruožus. Ne visada įmanoma tam tikrą savybę vienareikšmiškai priskirti konkrečiam aspektui. Vis dėl to šis grupavimas aspektais leidžia tiksliau rekonstruoti tam tikros kalbinės ir kultūrinės bendruomenės atstovų pasaulėvaizdį, glūdintį jų sąmonėje. Tokia duomenų interpretacija ypač naudinga klasifikuojant anketų duomenis¹⁵.

Aspektai smulkiau skirstomi į fasetas, kitaip dar vadinamas semantines kategorijas. Fasetų sąvoka buvo įtraukta remiantis Annos Viežbickos darbais, o ypač *Lexicography and conceptual analysis*. Faseta – tai tam tikra pakategorė, klasių grupė, kurią sudaro bendros charakteristikos, pavyzdžiui, veiklos rūšis (Niebrzegowska-Bartmińska 2014: 6). Fasetos leidžia konceptualizuoti ir rekonstruoti pažintinę koncepto struktūrą.

Bartminskio skiriamas fasetų sąrašas yra gana didelis, kiekvienam konceptui būdingas savitas jų rinkinys bei konfigūracija. Dažniausiai įvairių konceptų aprašyme vartojamos fasetos yra tokios:

¹⁵ Šiame darbe skirstymas į aspektus taip pat pritaikytas pateikiant ir sisteminių bei tekstinių duomenų analizės išvadas. Toks būdas padeda ne tik atskleisti dažniausiai pasitaikančių konkrečių *moters* bruožų grupes, bet ir leidžia lengviau valdyti didelį tiriamosios medžiagos kiekį.

[ESMINĖ KATEGORIJA] – pagrindinė ypatybė (pvz., daiktas, gamtos reiškinys, moteriškos lyties atstovas)

[SAVYBĖS] – kokios psichinės savybės būdingos X

[IŠGYVENIMAI] – kokius jausmus išgyvena X

[IŠVAIZDA] – kaip atrodo X

[DALYS] – iš kokių dalių susideda X

[VEIKSMAI] – kokius veiksmus atlieka X

[DAIKTAI] – kokius daiktus vartoja X

[VALDŽIA] – kokia valdžią turi arba kokiai pavaldus X

[KIEKIS] – kokiai kiekiai būdingi X

[VEIKSMŲ OBJEKTAS] – kokių veiksmų objektu yra X

[LAIKAS] – X veikimo laikas

[LOKALIZACIJA] – erdvė, kurioje veikia / atsiduria X

[OPOZICIJOS] – kurias sudaro X

[KOLEKCIJOS] – daiktai arba reiškiniai, su kuriais X veikia kartu, atlieka tą pačią funkciją

4.3. Kognityvinė definicija

Lenkų kognityvinėje mokykloje ypatinga vieta skiriama kognityvinei definicijai, kaip labiausiai tinkančiai kalbančiųjų pasaulio suvokimui aprašyti. Kognityvinė definicija leidžia atskleisti „žmonių mąstymo būdą, žinias apie pasaulį, vertybių sistemą, savo struktūra ji atspindi tokius tikrovės elementų tarpusavio ryšius, kokius nustatė ir pripažįsta kolektyvinė kalbinės bendruomenės sąmonė“ (Bartmiński 2007, 44; pagal Smetonienė 2015: 65). Taigi, kognityvinės definicijos tikslas – aprašyti, kaip kalbantieji suvokia tam tikras sąvokas, apie kuriuos yra kalbama. Šiai sąvokai priskiriamas koncepto statusas. Rengiant tokios sąvokos aprašą svarbu: 1) atskleisti visas stabilias savybes (būdingas kalbai ir kultūrai), 2) nuomonė apie tam tikrą konceptą gali būti sakinio formos arba jo tekstinio ekvivalento, 3) nuomonės atskleidžiamos analizuojant tiriamąją medžiagą, grupuojant jas į tam tikrus blokus, dar vadinamus fasetomis, 4) aprašas atskleidžia tipines analizuojamo koncepto savybes (Niebrzegowska-Bartmińska 2014: 3).

Kognityvinę definiciją galima gretinti su kultūros tekstais, nes ji kaip ir kultūrinis tekstas yra tai, kas yra perduodama kitoms kartoms. Kognityvinės definicijos esmė labiau suprantama, kai ji gretinama su žodynine definicija. Žodyninės definicijos remiasi mokslinėmis žiniomis, taigi pateikiamas labai objektyvus tikrovės elemento vaizdas. Tačiau Tarptautinėje mokslinėje 23-iojoje Jono Jablonskio konferencijoje „Reikšmė kalboje ir kultūroje“ Jerzy Bartmiński (2016: 4–5) skaitė

pranešimą apie reikšmes kaip atvirą struktūrą. Mokslininko teigimu, žodyninės definicijos yra subjektyvios. Šį savo teiginį aiškina tuo, kad skirtingi žodynai pateikia skirtingą reikšmių skaičių, kurias parenka žodyno sudarinėtojai, be to, kai kurios pateikiamos reikšmės nėra esminės ir svarbiausios.

Anot Smetonienės (2015: 64–65), kognityvinė definicija nuo žodyninės skiriasi tuo, kad ji remiasi „ne vien tik moksliniu, bet pirmiausia kasdieniu, asmeniniu pasaulio pažinimu ir patyrimu“, todėl jos tikslas yra „parodyti, kas yra sužadinama kalbančiojo sąmonėje tam tikroje kalbinėje situacijoje, o ne tai, ką apie kurį nors dalyką žino mokslas“. Kognityvinė definicija atspindi „visus reikšmės požymius, centrinius ir periferinius, denotacinius ir konotacinius, kuriuos žmonės turi galvoje, kai pavartoja tam tikrą žodį konkrečiame kontekste“ (Smetonienė 2015: 65).

Svarbiausias Bartminskio sukurtos metodologijos tikslas yra atskleisti, kaip kalbantieji suvokia tam tikrą objektą. Pagrindinis dėmesys kreipiamas į tai, kaip žmonės supranta X, o ne į tai, ką X reiškia. Taigi, siekiama atskleisti savybes, kurios glūdi žmogaus pasakyme ir visuomeniniame objekto įsivaizdavime. Tokia pasakymo analizė būdinga kognityvinei bei komunikacinei semantikai. Ypač akcentuojamas pragmatinis kryptingumas ir kultūrinę reikšmę turinčių konceptų aprašas. Konceptu vadinamas kalbinis ir kultūrinis tikrovės fragmento, objekto ar reiškinių vaizdas, kurį sudaro pažintinės, emotyviosios bei pragmatinės žinios, atsirandančios dėl individualios ir visuomeninės patirties (Rutkovska, Smetona 2016: 18; Bartmiński, Chlebda 2013: 71). Konceptų analizę siūloma atlikti remiantis pagrindiniu kalbinės komunikacijos modeliu. Aprašant PVK siūloma remtis šiomis schemomis:

1. kolektyvinio objekto ir jo tapatybės nustatymo būdai (KAS);
2. kitų suvokimo būdai (SU KUO);
3. vietos, kurioje esame, konceptualizacijos būdai (KUR);
4. laiko, kuriame gyvename, konceptualizacijos būdai (KADA);
5. deklaruojamų ir faktinių vertybių išreiškimo būdas (KAM);
6. vartojamų pasakymų tipai (stilius, žanras) (KAIP).

Tuo tarpu Wojciechas Chlebda (2017) įtraukia *pragmatinių rėmų* sąvoką (lenk. ramka pragmatyczna), išskirdamas išsamesnes definicijų schemas.

[KAS] - [KADA] - [KUR] - [KOKIU TIKSLU] - [APIE KĄ] - [KOKIU BŪDU]

KREIPIASI

[I KĄ]

[DĖL KOKIŲ PRIEŽASČIŲ] [SU KOKIOMIS PASEKMĖMIS]

Kalba vartojama visuomet kokioje nors situacijoje., Tai reiškia, kad visada kalbame apie kažką, su kažkuo, dėl kažkokių priežasčių, su tam tikru tikslu, intencija ir su kažkokiomis pasekmėmis. Taigi, aukščiau pateikta schema iliustruoja kalbėtojų komunikacinę elgesį. Etnolingvistas pastebi, kad kiekvieno kalbos vieneto definicija neprivalo turėti atsakymus į visus pragmatinio rėmo klausimus. Viskas priklauso nuo analizuojamo objekto. Vienokių atsakymų tikimasi klausiant apie stalo esmę, kiek kitokių, kai klausiama apie moterį, garbę ir pan.

Kaip parodė jau atlikti kelių konceptu tyrimai¹⁶, sąvokos NAMAI esmę sudaro *gyvenimas*, todėl jų pagrindinius bruožus nustatome nagrinėdami veiksmažodžio *gyventi* valentingumą. NAMŲ semantinį modelį sudaro trys pagrindinės domenos:

[SUBJEKTAS] – [VEIKSMAS] – [LOKUSAS], arba kitaip sakant: *kas – gyvena – kur*, ir tik kaip papildomos pateikiamos domenos: *kam, kokiais tikslais*.

Konceptui DARBAS būdinga kiek kitokia domenų sudėtis ir konfigūracija. Pagrindinė *darbo* reikšmė siejama su domena [DARBAS], tai yra atliekamu veiksmu, todėl jos prasmę atskleidžia veiksmažodžio *dirbti* valentingumas:

[SUBJEKTAS] – [VEIKSMAS] – [TIKSLAS], kitaip tariant: *kas – dirba – dėl kokio tikslo / kam* ir tik papildomai iškeliamos tokios domenos: *kaip–kur*.

¹⁶ Žr. du pasirodžiusius *Aksiologinio leksikono* tomus: LASiS, T. 1, T. 3.

TIRIAMOJI DARBO DALIS

5. Moters vaizdas leksikografinių šaltinių duomenimis

5.1. Moters vaizdas lietuvių kalbos žodynuose

I. Sisteminių duomenų analizė

1. Žodyninės definicijos

Lietuvių kalbos žodyne (toliau – LKŽe) (vyr. red. Gertrūda Naktinienė, 2008) žodis *moteris* apibūdinamas kaip:

1. ‘asmuo, lytimi priešingas vyrui’;
2. ‘žmona, pati’.

Dabartinės lietuvių kalbos žodyno (toliau – DLKŽe) (vyr. red. Stasys Keinys, 2012) pateikiami trys žodžio *moteris* apibrėžimai:

1. ‘vaikus gimdančios lyties žmogus, ppr. suaugęs’;
2. ‘tos lyties ištekęs žmogus’;
3. ‘žmona, pati’.

Žodyninės definicijos atskleidžia esmines moters savybes. Definicijose išryškinami du pagrindiniai moters aspektai: biologinis ir socialinis. Biologinį aspektą galima įžvelgti pirmosiose žodynų definicijose, kuriose teigiama, kad moteris yra paprastai suaugusi, lytimi priešinga vyrui ir geba gimdyti vaikus. LKŽe siūloma definicija moters išskirtinumą aiškina priešinant jos lytį su vyrų, o DLKŽe pabrėžia jos funkciją – gebėjimą gimdyti vaikus. Pastarajame žodyne, taip pat teigiama, kad moteris – paprastai suaugęs žmogus. Ši sąlyga nėra minima LKŽe. Taip pat abu žodynai vienodai nurodo, kad moterimi galima vadinti tos lyties ištekęsį žmogų. Svarbu paminėti, kad DLKŽe antroji ir trečioji reikšmė nusako tas pačias objekto savybes. Taigi, galima manyti, kad šiuolaikiniame DLKŽe yra labiau pabrėžiamas moters socialinis statusas ir jo svarba. Žodynų definicijose įvardijamos pagrindinės savybės, leidžiančios tiriamąjį objektą vadinti moterimi.

Objekto savitumą papildo žodynų nurodyta žodžio *moteris* dokumentacija, iliustracijos. Didžiąją dalį LKŽe pateikiamų iliustracijų sudaro pirmiausia tarminis diskursas, kuris atskleidžia paprasto žmogaus pasaulio suvokimą:

- (1) *Būdavo, moterėlės ir audžia, ir verpia per žiemą Ob.*
- (2) *Rudenį móteres susirenka būriais i sėda Vrn.*
- (3) *Visos móters eikite į móteris, vyrai į vyrus, t. y. į pulką J.*
- (4) *Bet ir móters svodbiškai pasidžiaugt n' užsimiršo K.Donel.*
- (5) *Vyrai molį mynė, moters pečių lipė JV739.*
- (6) *Blyzgiai blizga ant galvos móterų uždėti JI220.*

(7) *Moteriai TSR Sąjungoje suteikiamos lygios teisės su vyru visose ūkinio, valstybinio, kultūrinio ir visuomeninio-politinio gyvenimo srityse* (sov.) rš.

Tokie pavyzdžiai rodo, kad moterys sugeba atlikti įvairiausius darbus: jos audžia, verpia (1) ir netgi bendradarbiaudamos su vyrais gali lipdyti pečių (5). Iš (2) ir (3) pavyzdžių galima matyti, kad moterims būdinga jungtis į grupes, sudaryti kolektyvą su tos pačios lyties atstovėmis – jos „susirenka būriais“ (2), visos jos „eina į moteris (...), t. y. į pulką“ (3). Moterys taip pat dalyvauja įvairiuose renginiuose, šventėse (4). Pastebimas moterų rengimosi būdas (6). Nors LKŽe pirmojoje definicijoje teigiama, kad moteris yra ‘asmuo, lytimi priešingas vyrui’, iš sovietinio laikotarpio raštų pavyzdžių galima matyti, kad šios lyties atstovėms suteikiamos lygios teisės su vyrais „visose ūkinio, valstybinio, kultūrinio ir visuomeninio-politinio gyvenimo srityse“ (7).

Moters pavadinimas neretai atsiranda mįslių tekstuose:

(8) *Maža moterėlė visą svietą apdengia* (adata) Kbr, Krp.

(9) *Moterytė viena koja šimtą rūbų dėvi* (kopūstas) Jrg.

Mįslės paprastai remiasi tam tikromis asociacijomis. LKŽe pateiktų mįslių interpretacija atskleidžia sferas, kuriose realizuojasi moteris. Šiuo atveju minimas moters gebėjimas siūti drabužius (8)¹⁷ bei pomėgis rengtis, puoštis (9).

Tarminio diskurso pavyzdžiai taip pat puikiai iliustruoja moters, kaip žmonos, reikšmę.

(10) *Viename sodžiuje gyveno neturtėlis žmogus, vardu Petras Banys, su savo moterim Juozapota J.Bil.*

(11) *Vyras moteres nemyli* OG249.

(12) *Abudu su moteria atėjom* Ar.

(13) *Mudu su móteria liuobam prisiminti [tave] savo kalbo[je]* Šv.

(14) *Vyrai verkdami atsisveikino su savo moterimis, tėvai su vaikais, broliai su seserimis* Tat.

Iš aukščiau pateiktų pavyzdžių matyti, kad būdama žmona, moteris sudaro glaudžią sąjungą su savo vyru (12), (13), (14). Tai papildomai sustiprina tokie žodžių junginiai: „Abudu su moteria“ (12), „Mudu su móteria“ (13), „Vyrai verkdami atsisveikino su savo moterimis“ (14). Vyras ir moteris gyvena kartu (10), tačiau ne visada juos sieja meilė (11).

Lietuvių liaudies dainose paprastai apdainuojamas merginos atsiskyrimas nuo šeimos, jos socialinio statuso pasikeitimas ir tapimas moterimi (15). Tokie pokyčiai moters gyvenime yra labai svarbūs, todėl jiems skiriama daug dėmesio.

(15) *Vakar buvo sesiutėlė, šiandien moterėlė* (d.) Čb.

DLKŽe siūlomos žodžio *moteris* iliustracijos pabrėžia moters lygiateisiškumą su vyrais atliekant ūkio darbus (16).

¹⁷ Kita šios mįslės versija: *Maža bobutė visą svietą apdengia* (adata) Bs. (LKŽe).

(16) *Vyrai šieną pjovė, moterys grėbė. Moterys pas mus lygiateisės su vyrais.*

Palyginimų žodynas (PŽ) (red. Klementina Vosylytė, 2014) pateikia du žodžio moteriškė palyginimus:

(17) *Išlaikė paslaptį kaip moteriškė* (iron) TŽ V 625.

(18) *Kaip moteriškė, varlę užmynusi. / Alpsta kaip moteriškė, varlę užmynusi* KrvP (Al).

Iš palyginimų matyti, kad moteris yra ne tik plepi, bet ir nesugeba išsaugoti paslaptį (17), todėl ja negalima pasitikėti. Be to, jai būdingos tokios savybės kaip bailumas, nedrąsa (18).

2. Sinonimai

Sinonimų žodyne (toliau – SŽ) (red. Antanas Lyberis, 2002) pateikiami šie artimos reikšmės žodžiai:

1. ‘moteriškos lyties asmuo’ – *moteriškė* (*Vakar buvo mergaitė, šiandien m.*), *móteriška* (*M. viena su vaiku.*), *mótė* psn., *žmonà* šnek., *bóba* menk., *damà* pgrb., *dailioji* (*gražioji, silpnoji*) lytis knyg., *baltà galvą* šnek.

Pirmojoje definicijoje SŽ apibūdina moterį kaip ‘moteriškos lyties asmenį’ ir pateikia nemažai semantiškai artimų žodžių. Tai žodžio *moteris* morfonologiniai variantai *moteriškė* ir *móteriška*. Kai kurie artimos reikšmės žodžiai įvardija socialinį moters aspektą: *žmona*, *dama*. Didžioji dalis sinonimų turi teigiamas konotacijas (*damà*, *baltà galvą*, *dailioji* (*gražioji, silpnoji*) lytis). Pirmieji du žodžiai (*dama*, *balta galva*¹⁸) įvardija moters socialinį statusą. Žodžių junginiais *dailioji* (*gražioji, silpnoji*) lytis išryškinami du moters aspektai. Atkreipiamas dėmesys į jos išorinę išvaizdą (*dailioji, gražioji*) ir fizinę savybę (*silpnoji*). Taigi, visuomenėje pastebima ir pripažįstama, kad moteris yra daili, graži bei silpna.

Atskirai svarbu aptarti sinonimą *boba*, kuris yra žemesnio šnekamojo registro žodis ir turi menkinamąjį stilistinį atspalvį. Paprastai menkinamąją reikšmę turintis žodis ir jo vartosenos pavyzdžiai gali pateikti kiek kitokių moters skiriamųjų bruožų. Bet, kaip nurodo LKŽe, pirmoji ir pagrindinė jo reikšmė¹⁹ – ‘ištekęjusi moteris, sena moteris, senė’. Iš definicijos matyti, kad ne visos žodyno medžiagoje slypinčios moters savybės bus būdingos apskritai moterims, joje galės išryškėti senos, paprastai gyvenimu nepatenkintos moters bruožai. Verta pastebėti, kad nors žodį *boba* lydi neigiama konotacija, tai yra vaikų kalbos žodis, sudarytas iš dviejų pasikartojančių skiemenų, todėl jame kartais galima įžvelgti humoro kibirkštėlę (Buflienė 2002: 57). Bobos savybės konkretizuojamos šiomis žodyne pateiktomis iliustracijomis.

¹⁸Vokiečių kilmės žodžių junginys *balta galva* (vok. *kopf–weiss*) reiškia nuotaką, o tiksliau moterį su baltu galvos apdangalu.

¹⁹LKŽe pateikia net 34 šio žodžio reikšmes.

- (19) *Da boba drūta, apie pečių sukas kai ratas* Klt.
 (20) *Drūta (tvirta) boba, nei su girnomis nesumaltum* B.
 (21) *Boba – gana stora, raudona, dikta, pilvota* Žem.
 (22) *Susisėdę bóbos i plepa* Gs.
 (23) *Susitiko seną bobą, tarė, kad mergelė* JV551.
 (24) *Toki stipri bobikė, ar negali dirbti!* Kri.
 (25) *Prastas vyras, kurs į bóbos sijoną įsikabinęs* Gs.
 (26) *Ji sena bobelytė* Pc.
 (27) *Bobeliotė da nesena, aptaki tokia* Trgn.
 (28) *Tylėk, bobule, bus gerai* BsMtI133.
 (29) *Oi bobutėlė patrakusi kėlė* Rt.

Pirmąją reikšmę vartojamo žodžio *boba* iliustracijos įvardija objekto fizinį aspektą: boba yra drūta, tvirta (19), (20), taip pat „gana stora, raudona, dikta, pilvota“ (21), apkūni (27), sena (26). Kitas svarbus iliustracijose išryškėjęs aspektas yra psichologinis, apibūdinantis objekto charakterį, jausmus ir pan. Atsispindi šios bobos savybės: ji yra plepi (22), (28), linkusi pameluoti apie savo amžių, nori būti jaunesnė (23), stipri (24), pašėlusė arba pikta (29). Paminėtina, kad vyro priklausymas nuo bobos (moteriškos)²⁰ vertinamas neigiamai (25). Šiuo pasakymu taip pat leidžiama suprasti, kad vis dėlto tikram vyrui toks elgesys nėra būdingas, taigi netiesiogiai rodoma, kad paprastai vyras yra aukštesnio statuso nei moteris.

Šnekamojoje lietuvių kalboje *boba* įgyja 'žmonos, pačios' reikšmę, taigi išryškinama socialinė moters padėtis ir teigiamai vertinami jos namuose atliekami darbai (30).

- (30) *Mano boba moka gardų sūrį padaryt* Rm.

Boba taip pat apibrėžiama kaip 'motinos motina, senelė', 'kaimo akušerė, priėmėja, bobutė', taigi akcentuojamas jos biologinis amžius – boba yra pagyvenusi, sena. Reikšmė 'kaimo akušerė, priėmėja, bobutė' taip pat liudija, kad *boba* padeda gimti naujai gyvybei, o tokias funkcijas atliekančių žmonių statusas bendruomenėje buvo ypač aukštas. Kita bobos reikšmė nėra tiesiogiai susijusi su moteriškos lyties atstovėmis. *Boba* vadinamas 'bailus, ištižęs, silpnos valios vyras'. Taigi netiesiogiai teigiama, kad šios savybės yra būdingos *bobai*.

Likusios *bobos* reikšmės (nuo 6 iki 34) yra susijusios su kaimo buities daiktais, prietaisais, kulinariniais gaminiais ir netgi augalų ir gyvūnų pavadinimais. Daugelis šių objektų pasižymi stiprumu, tvirtumu, didumu, masyvumu, apvalumu ir panašiomis ypatybėmis (Buftenė 2002: 58), pavyzdžiui:

²⁰Frazeologijos žodyne, 2001: į *moteriškos sijoną įsikibti*. Neig. vesti

- storo rąsto statmenai stovinti senovinio maniežo didžiojo rato ar vėjinio malūno ašis, varpstis;
- tam tikras prietaisas su skridiniu sunkiems daiktams kelti;
- medinė kūlė;
- sunkaus medžio ar geležies gabalas stulpų kalamojoje mašinoje;
- moliu iškrėstas krosnies padui pamatas;
- didelis kūlys dar neiškrėstų javų;
- toks saldus aukštas tešlinis kepinys (*Bobos kepamos aukštos, apskritos arba šešiakampės ir aštuoniakampės* rš.) ir t. t.

Taigi galima daryti prielaidą, kad vienodas minėtų buities prietaisų pavadinimas *boba* galėjo atsirasti neatsitiktinai, o būtent siejant su bobos reikšme ‘*ištekėjusi moteris; sena moteris, senė*’, anksčiau aptartomis savybėmis (stipri, tvirta, sena, stora, pilvota ir t. t.).

3. Antonimai

Antonimų žodyne (AŽ) (red. Irena Ermanytė, 2003) pateikiami šie priešingos reikšmės žodžiai:

1 **móteris** (1) *ištekėjusi mergina* – **merginà** (2) *netekėjusi moteris*

2 **móteris**(1) 1. *vaikus gimdančios lyties žmogus, ppr. suaugęs* – **výras** (1) 1. *priešingos moteriai lyties žmogus, ppr. suaugęs*. 2. *sutuoktinė savo vyrui* – 2. *sutuoktinis savo žmonai*

Visų pirma AŽ pateikia *moters* ir *merginos* opoziciją²¹. Šia opozicija pabrėžiamas ne amžiaus skirtumas, o socialinė padėtis. Taigi moteris yra ištekėjusi mergina, o mergina – netekėjusi moteris. Kitos AŽ siūlomos opozicijos *moteris* – *vyras* ir *žmona* – *vyras*. Pirmu atveju nurodoma į biologinį aspektą ir pabrėžiamas moters gebėjimas gimdyti vaikus bei amžius (paprastai suaugusi), o antru – socialinis – buvimas žmona arba kitaip – sutuoktine savo vyrui.

(31) *Moteris nevilkės vyriško apdaro, nei vyras nesirengs moteriškais drabužiais, nes tai kelia pasibjaurėjimą* ŠR.

(32) *Pradėjo ir moterys galvą kelti, reikalauti sau lygių teisių su vyrais* Žem.

(33) *Moterų nemokyk meilės, o vyrams proto niekada neskolink* Gruš.

(34) *Vyrai kartais pamiršta, kad moters veidas – ne tik jos pačios, bet ir jos vyro veidrodis* rš.

(35) *Ant moters pečių laikosi pasaulis, ji išugdo, suformuoja visuomenę, kurią valdo vyras* rš.

(36) *Moterys nutyli tai, kas buvo, vyrai priešneka, to ko nebuvo* rš.

²¹ AŽ opozicija *moteris* – *mergina* neilustruojama pavyzdžiais.

(37) *Moterys instinktyviai stipresnės negu vyrai: gamta joms davė konkretų tikslą* Kar.

(38) *Vyras tik prie geros moteries pridėtas yra žmogus* LzP.

AŽ siūlomose iliustracijose parodoma, kad tarp vyrų ir moterų turi būti aiški atskirtis, t. y. moteris negali vilkėti vyriškų drabužių, o vyrai – moteriškų (31). Tai galėtų reikšti, kad moteris turėtų atitikti savo prigimtį ir išlikti moteriška. Tačiau moterys kovoja už lygias teises su vyrais (32). Taip pat su meilės jausmais siejama moteris (33), nes būtent ji geriausiai išmano meilės subtilybes. Nereikėtų taip pat pamiršti, kad moters laimė, grožis priklauso nuo vyrų (34), jų darbštumo, meilės, rūpestingumo, supratingumo ir pan. Laimingos moters veidas paprastai rodo, kad vyras sugeba deramai pasirūpinti savo išrinktąja ir tai kelia jo autoritetą visuomenėje. Moterims priskiriama atsakomybė rūpintis šeimos, visuomenės gerove, ją ugdyti ir formuoti (35). Tuo tarpu vyrų funkcija yra tą visuomenę valdyti. Taigi čia įžvelgiama svarbi opozicija: moteris siejama su vidine erdve, t. y. namais ir jų gerove, o vyras – su išoriniu pasauliu. Gera moteris yra ramstis savo vyrui, apie ką paprastai jis nenučiuokia. Be to, tik gerą moterį turintis vyras gali tapti geru žmogumi (38). Manoma, kad moterys vien savo prigimtimi yra stipresnės už vyrus, nes jos gyvenime turi konkretų tikslą – gimdyti vaikus ir juos išleisti į pasaulį (37). Be to, teigiama, kad moterys linkusios nutylėti tam tikrus praeities įvykius, tuo tarpu vyrai mėgsta prikurti ir pripasakoti nebūtų dalykų (36).

Pavyzdžiai, iliustruojantys moters, kaip sutuoktinės savo vyrui, reikšmę, rodo, kad kiekviena moteris privalo būti gera šeimininkė, kuri gebės palaikyti tvarką namuose, kad vyrui būtų palengvinta našta (42). Taigi partnerystė su gera moterimi tarsi garantuoja taikų gyvenimą ir šeimos laimę (39). O jei moteris protinga, ji niekada nepriekaištaus savo vyrui (41). Ištekėjusios moterys paprastai yra priklausomos nuo savo vyrų (40).

(39) *Yra nemaž moterysčių gerų, kuriose vyras su moterimi, taikiai gyvendami, daro laimingus vienas antrą, vaikus ir šeimyną* Valanč.

(40) *Bet moterys vis dar tebesame palinkusios po vyro sparnu tupėti* Žem.

(41) *Protingos moterys visuomet tyli, kai jų vyrai pareina įskaistėjusiais skruostais* Balt.

(42) *O jeigu moteris nemoka riktuot (tvarkyti), tai ir vyrui sunku* Mrj.

Kaip rodo AŽ pateikti pavyzdžiai, daug konkrečių moters savybių išryškėja iš jos santykių su vyriškos lyties atstovu. Moters priešinimas su vyru tik dar labiau akcentuoja tas savybes ir vaizdingai pateikia jų vertinimą.

4. Derivatai

LKŽe pateikia 42 žodžio *moteris* derivatus²². Žodžio *moteris* derivatai ne tik išryškina esminius objekto bruožus, jau apibrėžtus žodyninėse definicijose, bet ir juos konkretizuoja.

Pastebėta, kad LKŽ pateiktose dokumentacijose pasitaiko nemažai deminutyvinių žodžio *moteris* formų, pavyzdžiui, *moteraitė*, *moterytė*, *moteriūkštė*, *moterukės*, *moterėlės* ir pan. Tautosakoje deminutyvai ne visada turi teigiamą konotaciją, pavyzdžiui, žodis *moteriūkštė*, remiantis LKŽ pateikta stilistine pažyma, turi menkinamąją reikšmę.

(43) *Geležinė moteraitė, visi ją sveikina (durų rankena)* Mrj.

(44) *Moteraitė vienkojaitė – šimtą rūbų dėvi (kopūsto galva)* Sch60.

(45) *Atėjo tokia moterytė* Vb.

(46) *Jaunoji brolienė iš fotografijos atrodė visiškai graži moteriūkštė* rš.

(47) *Moterukės, slinkit arčiau!* Brb.

(48) *Būdavo, moterėlės ir audžia, ir verpia per žiemą* Ob.

(49) *Maža moterėlė visą svietą apdengia (adata)* Kbr, Krp.

(50) *Gali dar pamergauti, atsibos ir móterauti* Skr.

Kai kurie žodžio *moteris* derivatai taip pat gali įvardyti vyro ir moters sąjungą (*moterystė*, *moterybė*) bei jų socialinį priklausymą po santuokos, pavyzdžiui, apie vedusį vyrą tarmėse sakoma, kad jis yra *moterotas*, o ištekęs moteris vadinama *moteryne*. Tarminiai žodžiai *móteriška*, *moteriškė* taip pat gali turėti žmonos, pačios reikšmę. Sakoma, kad ištekęs moteris *moterauja*²³. Tai puikiai iliustruoja LKŽe siūlomas opozicijos pavyzdys (50). Taigi neištekęsios merginos gyvenimas yra nerūpestingas, smagus, tuo tarpu santuoka siejama su rūpesčiais, atsakomybėmis. Svarbu paminėti, kad pats santuokos sudarymo procesas menkinamąja prasme vadinamas *moteriavimusi*, *susimoteriavimu*. Tokia derivatų gausa liudija apie santuokos svarbą ir didžiulį moters norą (arba tiesiog pareigą) ištekti.

Motelių polinkį jungtis į moterišką kolektyvą, jų priklausymą motelių visumai įvardija tokie derivatai kaip *moterija* ‘motelių visuma, moterys’, *moterynas* ‘motelių būrys’.

Kai kurie žodžio *moteris* derivatai, apibūdinantys vyrus, paprastai siejami su neištikimybe arba reiškia vyrą, nuolat besisukantį apie moteris ir jas viliojantį. Taigi tokie žodžiai kaip *moterius* arba veiksmažodžiai *moterauti*, *moteravimas*, vartojami reikšme ‘svetimoteriauti’, turi neigiamą konotaciją. Be to, sakoma, kad vyrai *moteriškinasi* su moterimis. Taigi moterys yra patrauklios vyrams, su jomis norima bendrauti, siekiama joms meilintis ir jas vilioti. Neretai geidžiama tampa ir jau ištekęs, turinti partnerį moteris. Tokiu atveju sakoma, kad vyras *moterauja* su kito vyro moterimi. Tikriausiai dėl savo patrauklumo moterys dažnai tampa *moteržudžių* aukomis.

²² Didžioji dalis šių derivatų sinonimiškai vartojami, tarminiai žodžio *moteris* variantai: *motera*, *moterė*, *moteriška*.

²³ Antroji šio žodžio reikšmė: ‘svetimoteriauti’.

Iš žodyne siūlomų derivatų taip pat matyti, kad moterimi negimstama, o ja tampama. Šia reikšme vartojami tokie derivatai kaip *moteriškėti* ‘darytis moterimi, moteriškam’, *sumoteriškėti* 1. ‘tapti moterimi, subręsti’ arba 2. ‘įgauti moteriškų savybių, pasidaryti moterimi’, *moterėti*, *sumoterėti*, *moterinti* ‘daryti moterišką’, *sumoterinti* ‘padaryti moterišką’. Taigi tampa moterimi ta, kuri jau yra subrendusi, kuri įgauna moterims būdingų savybių. Tačiau moteriškėti gali ne tik merginos, bet ir vyrai.

(51) *O vyriškis, kuris tiek pamilsta moterį, jog akimi jos mato, jos protu protauja, jos norais savo norus matuoja – sumoterėja* V. Krėv.

Sumoteriškėjusi mergina pasižymi brandumu, tuo tarpu *sumoterėjęs* vyras praranda savo vyriškas savybes, pradeda matyti, mąstyti, norėti kaip moteris (51).

5. Etimologija

Smoczyński (2016: 773) žodžio *moteris* kilmę sieja su proindoeuropiečių forma *māterin, kuri reiškia ‘motina’. Panašiai senojoje slavų kalboje: *materī*: nom. sg. *mati*, lenkų kalboje *macierz*: nom. sg. *mac* ‘motina’. Su kitais sufiksais: *mótera*, *moterà* ‘moteris, žmona’, *móterè*, žemaičių kalboje – *móters*. Kamienas su -ā- turi paralelę su serbų-kroatų tarmėje vartojama *mātera* ‘motina’, senojoje čekų kalboje – *matera*. XVI amžiuje lenkų kalboje figūravo žodis *maciora* ‘motina’, vėliau įgavęs kitą reikšmę ‘gyvūnų patelė, paprastai kiaulių’ (lenk. ‘samica zwierząt, zwł. świni’). Paminėtina, kad baltarusių tarmėse *mácerka* reiškia ‘jauną, nepatyrusią motiną’.

6. Kolokacijos, frazeologizmai

Daiktavardžio *moteris* kolokacijos išrinktos iš *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (DLKT). Tokiu būdu buvo siekiama koncentruotis į šiuolaikinius moters apibūdinimus. Iš viso buvo peržvelgta 3 000 konkordanso eilučių. Šiame skyrelyje aptariamos ne tik kolokacijos, bet ir ilgesni pasakymai, kuriuose taip pat slypi svarbios moters savybės.

Iš kolokacijų ir ilgesnių pasakymų matyti, kad moteris yra ta, kuri rūpinasi namų jaukumu ir šeimos laime: *moteris namuose tik šeiminkauja*; *moteris tvarko, skalbia*; *moteris plaunanti langus*; *moteris tvarkinga ir maistą skaniai gamino*; *moteris perkrauta atsakomybėmis*. Ji linkusi aukotis dėl šeimos narių gerovės: *moteris pasiaukoja mažiukui, vyrui*; *moteris atsiduoda visa širdimi*; *moteris privalo aukotis vyrui*. Tačiau būtina paminėti, kad jos pastangos ne visada yra vertinamos: *moteris yra daugiau tarnaitė*. Rūpindamasi šeimos gerove, ji nepamiršta ir savo asmeninių poreikių: poilsio, išsilavinimo: *moteris širdies gilumoje ilgisi poilsio, ugdymo* ir *moteris neturėtų užsidaryti šeimoje*. Galima teigti, kad lyčių skirtumas ima nykti: *moteris gali pakilti taip pat aukštai kaip ir vyras*; *mūsų banko vadovė – moteris, įvertinimą lemia profesinės savybės, o ne*

nuolaidos lyčiai; ateitis pamažu panaikins lyčių skirtumus – vyras ir moteris skirs tik funkcijomis: jis sės sėklą, o ji gimdys vaikus; balsuojanti moteris. Vis dažniau akcentuojama moters nepriklausomybė: *moteris tampa nepriklausoma nuo vyro.*

Remiantis DLKT surinktomis kolokacijomis, galima teigti, kad šiuolaikinė moteris vis dažniau siejama su raštingumu: *raštinga moteris*; išsilavinimu: *muzikinį išsilavinimą turinti moteris*; apmokamu darbu: *dirbanti moteris*. Taigi *šiuolaikinė moteris nuolat sukasi it voverė rate*. Be to, ji yra protinga, talentinga, kūrybinga: *protingiausia moteris*; *protinga ir talentinga moteris*; *kūrybiška moteris*.

Kadangi šiuolaikinė moteris turi pasirūpinti šeima, atlikti visus namų ruošos darbus ir dirbti apmokamą darbą, ji dažnai gali jausti nuovargį, išsekimą: *skundžiasi pavargusi moteris*; *moteris pavargusi nuo gyvenimo veidu*; *išvarginta moteris*.

Iš rastų kolokacijų matyti, kad moteris dažnai pasižymi jautrumu, emocionalumu. Moteris dažnai verkia: *moteris kretėjo nuo verksmo*; *moteris verkia*; *apsiverkusi moteris*; *virkaujanti moteris*; *moteris išverktomis akimis*. Moterims, kaip silpnosios lyties atstovėms, būdinga ieškoti paguodos, skųstis: *moteris guodėsi kaimynams*; *moteris skundėsi*; *nusiminusi moteris pasiskundė*. Lietuvių moteris yra neryžtinga, nedrąsi: *neryžtingiausia moteris*; *nedrąsi*, *viešumos nemėgstanti moteris*.

Taip pat esama moterų, kurios pasižymi charakterio tvirtumu: *tvirta it titnagas moteris*. Tokios moterys yra valdingos: *valdinga moteris*; *viskam vadovauja moteris*; priekaištaujančios vyrams: *priekaištavo vyrui moteris*. Moteris gali būti bjauraus būdo, bloga, kerštinga, linkusi isterikuoti: *isterikė moteris*; *moteris virsta isteriška ragana*; *nervinga ir karštakošė moteris*; *bloga, kerštinga moteris*; *moteris žiaukčiojanti iš bjaurumo*; *moteris yra alogiška*; *moteris yra amoralė*; *greit užsiplieskianti moteris*. Moteris gali būti pavojinga: *moteris pavojinga*; smurtaujanti prieš vyrus, juos žeminanti: *moteris jį apšauks*; *moteris žemina savo vyrą*; *moteris jį mušdavo*. Tačiau prieš moteris taip pat yra smurtaujama: *vyras žudo moteris*; *moteris buvo pasmaugta*.

Paminėtinos ir teigiamos moters savybės: gerumas, žavesys, ypatingumas, išmintis : *geros širdies moteris*; *nuostabi moteris*; *ypatinga moteris*; *išmintinga moteris*.

Motėrimis gali būti vadinamos skirtingo amžiaus moteriškos lyties atstovės: *jauna moteris*; *nejauna moteris*; *sena moteris*; *vidutinio amžiaus moteris*; *senyvo amžiaus moteris*.

Nedaug dėmesio skiriama moters išvaizdai. Tačiau galima pastebėti, kad lietuvių moteris paprastai yra šviesių plaukų – *šviesiaplaukė moteris* ir pilkų akių – *pilkai melsvų akių moteris*. Moteris yra liekna, laiba: *moteris kaip liepa*; *moteris privalo būti kuo lieknesnė*; smulkaus kūno sudėjimo: *smulkaus sudėjimo*, *silpnutė moteris*; *maža smulkutė moteris*; *nedidukė šviesiaplaukė moteris*. Moteris taip pat gali būti apkūni, stambi: *stamboka*, *putniakrūtė moteris*; *stora moteris*; *stambi moteris*.

Kolokacijose atspindi taip pat moters, kaip motinos, reikšmė: *sūnų auginanti moteris; besilaukianti moteris; turinti vaikų moteris; moteris su vaikais; gimdytoja moteris; laisvąjį dienos laiką moteris su vaikais praleisdavo laukymėje; besilaukianti moteris; moteris augino vaikus; moteris pagimdo dvynukus; moteris buvo nėščia; moteris kaip motina pirmiausiai nurodo moralinę kryptį*. Taip pat pasitaiko kolokacijų, nusakančių moters šeiminių statusą. Moteris gali būti ištekęjusi: *laimingai ištekęjusi moteris; vieniša: vieniša moteris; netekėjusi moteris; išsiskyrusi: moteris yra išsiskyrusi*.

Moteris mėgsta puoštis, gražiai rengtis: *stilingai besirengianti moteris; moteris visada atrodys elegantiškai; rengdavosi kaip aukštuomenės moteris; moteris rengiasi rėksmingai*. Kiekvienos moters siekis yra patikti vyrams: *viliojanti moteris; moteris trokšta patikti vyrams*. Svarbų vaidmenį moters gyvenime turi meilė. Moteris įsimyli: *įsimylėjusi moteris; mylinti moteris; ji yra mylima: mylėta moteris; mylima moteris*. Minimi moters ir vyro tarpusavio santykiai: *vyras ir moteris iš tiesų myli vienas kitą*.

Moteris yra laikoma dailiosios lyties atstove, tai puikiai patvirtina daugybė tekстыne užfiksuotų kolokatų: *gražiausia pasaulyje moteris; labai graži nenusakomo amžiaus moteris; simpatiška moteris; seksuali moteris; karšta moteris; neregėto grožio moteris; išvaizdi moteris; moteris būna ypatingo grožio*. Būna taip pat ir negražių moterų: *negraži moteris; moteris – neseksuali*. Pastebėtina, kad grožis jai nėra pats svarbiausias: *moteris nesistengia būti tik graži*.

Išskiriama ir moterims būdingas plepumas: *moteris kalba už abu*. Gana dažnai moterys savo elgesiu, bendravimu laikomos sudėtingomis būtybėmis, todėl manoma, kad tik tos pačios lyties atstovės gali viena kitą suprasti: *moterys geriau supranta moteris*.

Svarbų vaidmenį moters gyvenime turi taip pat dvasinis gyvenimas. Jos neabejoja antgamtinių jėgų egzistavimu: *raganiškais kerais tikinti moteris*. Jos išpažįsta tam tikrą religiją, gali būti tikinčios: *tikinti moteris; katalikė moteris*.

5.2. Moters vaizdas lenkų kalbos žodynuose

I. Sisteminių duomenų analizė

1. Definicijos

Universaliam lenkų kalbos žodyne PWN (toliau – USJP) (lenk. Uniwersalny słownik języka polskiego PWN, 2003) pateikiami du moters (lenk. kobieta) apibrėžimai:

1. ‘suaugęs žmogus moteriškos lyties’ (‘dorosły człowiek płci żeńskiej’);
2. ‘šnekamojoje kalboje: žmona’ (‘pot. żona’).

Labai panašias reikšmes pateikia ir *Kitoks lenkų kalbos žodynas PWN (toliau – ISJP) (lenk. Inny słownik języka polskiego PWN, 2000):*

1. ‘moteris – tai suaugęs asmuo moteriškos lyties’ (‘kobieta to dorosła osoba płci żeńskiej’);
2. ‘kažkokio vyro moterimi galima vadinti jo žmoną arba meilužę’ (‘kobietą jakiegoś mężczyzny możemy nazywać jego żonę lub kochankę’).

Tuo tarpu Vitoldo Doroševskio *Lenkų kalbos žodyne (toliau – SJPD) (lenk. Słownik języka polskiego, red. W. Doroszewski, 1958–1969) žodis kobieta apibūdinamas kaip:*

1. ‘suaugęs žmogus moteriškos lyties’ (‘dorosły człowiek płci żeńskiej’);
2. ‘šnekamojoje kalboje, tarmėse: moteris, priešinga merginai; žmona; boba’ (‘pot. gw. kobieta w przeciwieństwie do dziewczyny; żona, baba’).

Remiantis trijuose žodynuose pateiktais apibrėžimais, galima išskirti du pagrindinius *moters* suvokimo aspektus: biologinį ir socialinį. Visuose minėtuose žodynuose pabrėžiamos *moters* biologinės savybės yra panašios – moteris yra būtinai suaugęs žmogus, kuris priklauso moteriškai lyčiai²⁴. SJPD papildomai akcentuojamas amžiaus veiksnys ir nurodoma, kad moteris yra priešinga merginai, o tai reiškia, kad moterimi gali būti laikomas tik tas asmuo, kuris yra suaugęs. Sprendžiant iš žodyninių definicijų, lenkų kalboje ir kultūroje moteris nebūtinai yra žmona, nes toks apibrėžimas vartojamas tik šnekamojoje kalboje ir tarmėse. Tačiau, kaip pateikiama ISJP antrojoje definicijoje, žodis *moteris* gali turėti žmonos arba meilužės reikšmę. Šnekamojoje lenkų kalboje ir tarmėse *moteris* gali turėti ir bobos reikšmę.

ISJP pateikiamos iliustracijos leidžia atskleisti konkrečias moteriai būdingas savybes:

- (1) *W progę stała bardzo atrakcyjna kobieta (...)*
(liet. Prie slenksčio stovėjo labai patraukli moteris (...))
- (2) *Gruba wiejska kobieta rozpalala w piecu ogień (...)*
(liet. Stora kaimo moteris kūreno krosnį (...))

²⁴ Lenkų kalboje žodžiai *moteris* (lenk. kobieta) ir *moteriška (lytis)* (lenk. płeć żeńska) turi skirtingus kamienus, dėl šios priežasties žodis *kobieta* gali būti aiškinamas nurodant tikslią moterišką lytį, nepriešinant su vyriška lytimi.

Pateikti pavyzdžiai išskiria net kelis *moters* suvokimo aspektus: fizinį, socialinį, biologinį, buitinį. Taigi moteris yra patraukli (1), kaime gyvenanti moteris gali būti stora (2). Be to, kaimo moteris taip pat moka kūrėti krosnį (2).

(3) *Kobieta w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej ma równe z mężczyzną prawa we wszystkich dziedzinach życia państwowego.* Konst. PRL 272.

(liet. Moteris Lenkijos Liaudies Respublikoje turi lygias teises su vyru visose šalies gyvenimo srityse.)

(4) *Mój typ kobiety przedstawia mi się, jako typ kobiety-Polski inteligentnej, silnej, spokojnej, od której tryskalaby jasność, prawość, miłość, szlachetność.* Scheur. Pam. 75.

(liet. Savo moters tipą įsivaizduoju, kaip moterį-Lenkiją – inteligentišką, stiprią, ramią, iš kurios trykšta šviesa, tiesa, meilė, kilnumas.)

(5) *Opanowała mnie taka pustota, że o swej powadze kobiety zamężnej całkowicie zapomniała.* Gomul. Róże 184.

(liet. Apėmė mane tokia tuštuma, kad apie savo, ištekęsios moters, rimtumą visiškai pamiršau.)

(6) *Musiła być ponętną kobietą, bo dwukrotnie owdowiawszy, po raz trzeci wyszła za mąż.* Łoz. Wł. Praw. II, 37.

(liet. Turėjo būti patraukli (viliojanti) moteris, kad dukart tapusi našle, trečią kartą ištekęjo.)

(7) *Mimo tak wielkie plci naszej zalety, my rządzą światem, a nami kobiety.* Kras. Mysz. 16.

(liet. Nepaisant tokios didelės mūsų lyties privalumo, mes valdome pasaulį, o mumis moterys).

(8) *Opowiada mu dzieje swego życia. Była przez 17 lat kobietą nierządną.* Poręb. Studia 69.

(liet. Pasakoja jam apie savo gyvenimą. Prieš 17 metų buvo paleistuvė.)

(9) *W dawnych czasach pozbywano się z miast kobiet złego życia lub czarownic przez tak zwane wyświecenie. Ofiarę kat rozbierał do naga, tłumy zaś gnały ją przez ulice, przypiekając świecami i pochodniami, dopóki w ten sposób ścigana nie znalazła się za murami.* Sienk. Mieszan. 197.

(liet. Senais laikais miestuose atsikratydavo blogo gyvenimo moterų arba raganų (...). Baudėjas nurengdavo auką, o minia vydavo ją per gatves ir nudegindavo ją žvakėmis ir deglais, kol ji taip persekiojama neatsirasdavo už mūrų).

(10) *Dostał się w szpony niebezpiecznej kobiety, kobiety z przeszłością.* Boy Flirt III, 119.

(liet. Pateko į pavoingos moters rankas (nagus), moters su praeitimi.)

(11) [Chatę] *bieliła zawsze matka sama, ale jeśli kiedy była (...) niezdrowa, to się najmowało kobietę ze wsi.* Grusz. An. Od Karpat 19.

(liet. Trobą balino visada motina, bet kai buvo nesveika, tai kviesdavo moterį iš kaimo.)

Iliustracijos, pateiktos SJPD, liudija apie lygių moterų ir vyrų teisių buvimą (3). Moteris taip pat yra lyginama su savo šalimi – Lenkija, tai reiškia, kad tikra moteris turėtų būti inteligentiška, stipri, rami, tokia, iš kurios trykštų šviesa, dorybė, meilė, kilnumas (4). Ištekėjusios moterys turėtų būti rimtos (5). Moters grožis, patrauklumas nulemia, kad ji niekuomet nelieta viena (6). Iš (7) pavyzdžio matyti, kad išorinį pasaulį valdo vyrai, tačiau jie patys yra valdomi moterų. Kitaip tariant, būtent moterys išugdo, suformuoja vyrą kaip valdovą. Moterys rūpinasi vidiniu pasauliu, namais. Stengiasi užtikrinti namų jaukumą, švarą (11). Tačiau moteris taip pat gali turėti neigiamų savybių, viena jų yra paleistuvavimas ir nedoras elgesys (8). Paleistuvėmis, taip pat raganomis laikomos šios lyties atstovės yra negerbiamos, niekinamos (9). Paminėtina, kad moterys su praeitimi, t. y. turėjusios lytinių santykių su vyrais, yra laikomos pavojingomis (10).

2. Sinonimai

Žodžio *kobieta* sinonimai yra daugialypiai, priklauso įvairiems stilistiniams registrams ir tuo pačiu atlieka moters vertinimo funkciją.

pani, (pot.) *babka*, (šrod.) *facetka*, (šrod.) *gościowa*, (ekspr.) *kobiecina*, (ekspr.) *baba*, (žart.) *kobietka*, (iron.) *babina*, (iron.) *paniusia*, (iron.) *damulka*, (pot. pogar.) *babsko*, (podn.) *niewiasta*, (podn.) *dama*²⁵

Sinonimų žodynas (toliau – SS) (lenk. *Słownik synonimów*, red. Zofia Kurzowa, Justyna Winiarska, Mirosław Skarżyński, Zofia Kubiszyn-Mędrala, 2015) pateikia gana daug semantiškai artimų žodžių. Didžioji dalis siūlomų sinonimų yra neigiamos konotacijos: kai kalbama apie suaugusią moterį su užuojautą – *kobiecina*; *boba*; pretenzinga ir neinteligentiška – *paniusia*; kvaila – *babsko*; su nepakantumu apie inteligentišką moterį arba vaidinančią tokią esant – *damulka*. Teigiamą konotaciją įgyję socialinį moters statusą įvardijantys žodžiai: *niewiasta*²⁶, *dama*, *pani*. Vadinant moterį *dama*, akcentuojamas jos elegantiškumas, rodoma jai pagarba. Žodis *pani* paprastai laikomas mandagumo forma kreipiantis į moterį arba apie ją kalbant. Šis žodis taip pat apibrėžia moterį, turinčią valdžią, turtą ir aukštą statusą visuomenėje, šeimininkę ir darbdavę. Teigiamai

²⁵ Šių lenkiškų žodžių reikšmės čia ir toliau visame darbe tikrinamos SJPD žodyne ir Lenkų kalbos žodyne PWN, kurio internetinė prieiga: <http://sjp.pwn.pl/>

²⁶ *Niewiasta* lenkų kalboje ir jos dialektuose paprastai reiškia 'marčią' arba 'ištekėjusią moterį'. Kitose slavų kalbose gali figūruoti ir tokia reikšmė kaip 'sužadėtinė'. Dabartinėje lenkų kalboje žodis *niewiasta* yra pasenęs ir įgavęs pakilią reikšmę (ypač bibliniame kontekste), apibūdinantis moterį (suaugusį žmogų moteriškos lyties), kuri paprastai priešpriešinama su nesuaugusiu asmenimi, t. y. mergina, mergaite, panele.

konotuojami šnekamojoje kalboje vartojami žodžiai *facetka* (nuo žodžio *facet* – liet. vaikinai, draugelis) ir *gościowa* (nuo žodžio *gość* (liet. svečias), kuris šnekamojoje kalboje įgavo šias reikšmes: ‘vyras, vaikinai’ (lenk. ‘mężczyzna, facet’)). Taigi *facetka* vadinama jauna moteris, mergina, o žodis *gościowa* vartojamas tada, kai apie moterį kalbama su pripažinimu. Teigiamai konotuojamas taip pat deminutyvas *babka*, kuris šnekamojoje kalboje reiškia jauną, patrauklią moterį. Tuo tarpu *babina* vadinama sena moteris, apie kurią kalbama su užuojauta.

Didesnę sinonimų įvairovę pateikia *Artimos reikšmės žodžių žodynas* (SWB) (lenk. *Słownik wyrazów bliskoznacznych*, red. D. Ludwiczak, A. Piskadłowa, E. Tarka-Huczek, 1998):

niewiasta; pani; dama; matrona; białogłowa (dawn.); *jejmość; matka* (gwar.); *kobiecina; babka* (pot.); *facetka; baba* (rub.); *babsko; babsztyl* (pogardl.); *szantrapa; wampirzyca; hetera; raszpla; bździągwa; pudło; prukwa; pleć piękna, słabsza; babi ród*.

Minėtame žodyne didžiąją dalį sinonimų sudaro neigiamos konotacijos žodžiai. Pavyzdžiui, moteris, apie kurią kalbama šiurkščiai, su nepakantumu, vadinama *boba*; įžeidžiančiai apie moterį – *raszpla*, (taip pat ir apie merginą) *bździągwa*. Galima pastebėti, kad žodyne pateikti sinonimai atspindi du esminius *moters* suvokimo aspektus – vieni artimos reikšmės žodžiai įvardija *moters* išvaizdos ypatumus, o kiti akcentuoja jos charakterio, elgesio bruožus. Taigi išsidažiusi ir provokuojančiai atrodanti vyresnio amžiaus moteris vadinama *pudło* (liet. dėžė), vyresnio amžiaus ir negraži – *szantrapa*, nesimpatiška ir apkūni – *prukwa*, vyresnio amžiaus ir negraži – *babsztyl*. Išvaizdą nusakančių teigiamos konotacijos žodžių yra gerokai mažiau: *pleć piękna* (liet. dailioji (gražioji) lytis). Lenkų *moters* charakterio bruožus nusakantys pavadinimai: *pleć słabsza* (liet. silpnoji lytis); *hetera* apie moterį, kuri yra priekabi ir konfliktiška; *wampirzyca*, kuri yra gundanti ir vedanti į pražūtį.

Kitos *moters* savybės, susijusios su *moters* intelektu: kvaila moteris vadinama *babsko*.

Moters priklausymą tam tikram socialiniam sluoksniui įvardija tokie pavadinimai, kaip *jejmość* (trumpinys nuo *Jej Miłość* (liet. Jūsų Malonybė), kuris senojoje lenkų kalboje buvo laikomas mandagumo forma, vėliau šio žodžio reikšmė pakito ir dabar reiškia nepažįstamą moterį. Kaip teigiama SJPD, žodžio *matrona* reikšmė: ‘pakiliai, dažnai sąmojingai apie moterį, paprastai vyresnę, ištekėjusią, gerbiamą’ (lenk. ‘podniośle, często żartobliwie o kobiecie, zwykle starszej, zamężnej, otoczonej ogólnym szacunkiem’)). Taigi turima omeny vyresnio amžiaus moteris, kuriai būdingas orus elgesys.

Paminėtina, kad žodyne pateikiamas žodžio *kobieta* sinonimas – *matka* (liet. motina). Taigi išskiriamas ir biologinis *moters* aspektas, susijęs su *moters* gebėjimu gimdyti ir auginti vaikus. Moterų visumą apibūdžia žodžių junginys – *babi ród* (liet. bobų giminė).

3. Antonimai

Antonimų žodyne (toliau – SA) (lenk. *Słownik antonimów*, red. Andrzej Dąbrówka, Ewa Geller, 1995) nepateikiamos žodžių vartosenos iliustracijos, kurios leidžia nustatyti konkrečias moters savybes. Iliustracijų trūkumas kompensuojamas žodžio moteris priešingos reikšmės žodžiais, bet ir sustabarėjusių kolokacijų opozicijomis.

Visų pirma moteris priešinama su vyriškos lyties atstovu. Pateikiamos tokios opozicijos kaip: *kobieta – mężczyzna* (liet. moteris – vyras), *kobieta – kochanek* (liet. moteris – meilužis), *kobieta – mąż* (liet. moteris – vyras (sutuoktinis)). Šios opozicijos išreiškia moters biologines (moteriškos lyties atstovė) ir socialines (žmona, meilužė) ypatybes. Kita vertus, žodyno pateikiami sustabarėję žodžių junginiai dažniausiai priešina moterį su tos pačios lyties atstovėmis, pasižyminčiomis priešingomis savybėmis. Visos tokio tipo opozicijos atspindi socialinį aspektą. Moters santykį su darbu, karjera įvardija tokios opozicijos: *kobieta na stanowisku* (liet. moteris, einanti pareigas) – *kura domowa* (liet. „naminė višta“ arba namų šeimininkė), *kobieta na utrzymaniu u mężczyzny* (liet. moteris, kurią išlaiko vyras) – *bizneswoman* (liet. verslininkė), *kobieta niepracująca* (liet. nedirbanti moteris) – *kobieta na stanowisku* (liet. moteris, einanti pareigas), *kobieta pracująca* (liet. dirbanti moteris) – *kura domowa* (liet. „naminė višta“ arba namų šeimininkė), *kobieta przy mężu* (liet. moteris prie vyro) – *kobieta na stanowisku* (liet. moteris, einanti pareigas). Iš šių žodžių junginių porų matyti, kad moteris gali būti vyro išlaikytinė, namų šeimininkė arba ji gali dirbti apmokamą darbą ir siekti karjeros aukštumų, ir tik tie antrieji opozicijos nariai vertina moterį teigiamai. Apie moters socialinį statusą, arba tiksliau, jos ryšius su vyru, kalbama tokiose opozicijose: *kobieta niezamężna* (liet. neištekėjusi moteris) – *mężatka* (liet. ištekėjusi moteris), *kobieta z długim stażem małżeńskim* (liet. moteris su ilgu santuokos stažu) – *panna* (liet. neištekėjusi moteris), *kobieta zamężna* (liet. ištekėjusi moteris) – *niezamężna* (liet. neištekėjusi moteris). Taigi moteris gali būti ištekėjusi arba neištekėjusi, vieniša. Pateikti žodžių junginiai neturi ryškios konotacijos, jie yra neutralūs.

Išimtį sudarytų tik du žodžių junginiai *kobieta lekkich obyczajów* (liet. lengvabūdiška moteris) ir *kobieta sprzedajna* (liet. parduodanti savo kūną moteris), kurių priešinga reikšmė yra ta pati – *dziwkarz* (liet. lengvabūdiškas vyras). Šie žodžių junginiai apibūdina moterį negatyviai. Žodžiu *dziwkarz* įvardijamas vyras, kuris dažnai keičia partneres arba naudoja prostitutų paslaugomis. Labai panašias savybes išryškina opozicija: *kobieta z przeszłością* (liet. moteris su praeitimi) – *kobieciarz* (liet. mergišius, mergininkas). Tokia opozicija rodo, kad esama tiek moterų, tiek vyrų, kurie nuolat sukasi apie priešingos lyties atstovus ir juos vilioja.

Žodyne taip pat pateikiami šnekamosios kalbos variantai, kilę iš žodžio *kobieta*, ir jų priešingos reikšmės: *kobitka – kopciuszek*, *kobita – facet*. SJPD teigiama, kad žodis *kobitka* vartojamas tuomet, kai apie moterį kalbama su humoru, tuo tarpu žodis *kopciuszek* apibūdina

apsileidusią merginą, išnaudojamą nešvariems namų darbams atlikti. Remiantis SA, galima manyti, kad žodžiui *kobitka* pastarosios savybės nėra priskiriamos, todėl tokia moteris turėtų būti prisižiūrinti, verčiau namų darbuose vadovaujanti kitiems, nei atliekanti tuos darbus pati. Taigi šia opozicija apibūdinama moters išvaizda ir iš dalies jos socialinis statusas. Kita opozicija vėlgi moterį priešina su vyru (*facet*). *Facet* – tai šnekamosios kalbos žodis, pavadinantis vyriškos lyties atstovą. Žodžių *kobita* ir *facet* opozicija akcentuoja tokias moters savybes: simpatiskumą, patrauklumą, savitumą. Kitaip tariant, moteris tampa miela, draugiška tam tikroje aplinkoje.

4. Derivatai

Nemažai žodžio *kobieta* derivatų pateikiama *Naujame etimologiniame lenkų kalbos žodyne* (NSEJP) (lenk. *Nowy słownik etymologiczny języka polskiego*, red. Krystyna Długosz-Kurczabowa, 2003). Didžioji dalis pateiktų derivatų turi ekspresyvinę reikšmę ir neigiamą konotaciją, pavyzdžiui, žodis *kobietka* (XVIII a.), kuris turi dvi reikšmes: ‘išvestinis žodis iš *kobieta*, turintis mažybinę maloninę reikšmę’ ir ‘laisvo elgesio moteris’; *kobieciątko* (XX a.) ‘su pajuoka, ironiškai apie neinteligentišką moterį’; *kobiecina* (XVIII a.) ‘su užuojauta apie moterį’; *kobiecinka* (XIX a.) ‘žodžio *kobiecina* deminutyvas’; *kobiecisko* (XVIII a.) ‘su užuojauta apie moterį’. Tokie pat derivatai pateikiami ir USJP ir ISJP. Galima matyti, kad beveik visi minėti derivatai yra konotuojami neigiamai. Pabrėžiama moters intelekto stoka, jokių pomėgių neturėjimas (*kobieciątko*); gyvenamoji vieta – kaimas, prasta socialinė padėtis, nesirūpinimas savo išvaizda (*kobiecina*) ir pan. Teigiamai vertinama gali būti tik *kobietka*, kuri, remiantis USJP, pasižymi tokiais savybėmis: energija, sumanumu, dailumu, smulkumu ir silpnumu. Kiti derivatai *kobieciarz* (XVIII a.) ‘žmogus pernelyg mylintis moteris, mergišius, donžuanas’ ir iš jo atsiradęs žodis *kobieciarstwo* (XVIII a.) ‘silpnybė moterims’ skirti apibūdinti vyrams ir jų santykiams su moterimis. Žodyne taip pat minimas ir individualizmas *kobieciarnia*, kuris reiškia ‘moterų grupę, moterišką draugiją’. Taip pat pateikiami du būdvardžiai *kobiecki* (XIX a.) ir *kobiecny* (XVIII a.), kurie apima tik moterims būdingas savybes.

5. Etimologija

Etimologiniame lenkų kalbos žodyne (toliau – SEJP) (lenk. *Słownik etymologiczny języka polskiego*, red. Wiesław Boryś, 2005) teigiama, kad žodžio *kobieta* reikšmė ‘suaugęs moteriškos lyties asmuo’ susiformavo XVI a. Svarbu paminėti, kad pirminė šio žodžio reikšmė buvo konotuojama neigiamai – ‘niekinamai arba menkinamai apie moteriškos lyties asmenį, taip pat apie laisvo elgesio asmenį (moterį)’. Tik nuo XVIII a. žodis *kobieta* įgavo neutralią reikšmę. Šis žodis neturi aiškos etimologijos, todėl jis laikomas lenkiška inovacija, nors nėra nustatyta žodžio šaknies

kilmė, jo struktūra. Priesaga *-eta* lenkų kalboje yra neįprastas, todėl spėjama, kad pirminis žodžio variantas galėjo būti *kobita* su priesaga *-ita*, kaip žodis *najmita*²⁷.

Naujajame etimologiniame lenkų kalbos žodyne (toliau – NSEJP) (lenk. *Nowy słownik etymologiczny języka polskiego*, red. Krystyna Długosz-Kurczabowa, 2003) pateikiamas žodžio *kobieta* apibrėžimas: ‘suaugęs moteriškos lyties žmogus; ponis; žmona; tarnaitė’ (lenk. ‘dorosły człowiek rodzaju żeńskiego; pani; żona; pomoc domowa’). Nauja yra tik tai, kad etimologinio žodyno definicijoje be socialinių ir biologinių moters aspektų įvardijama ir moters funkcija. Moters funkcija yra padėti namuose. Taip pat pateikiama ir mandagumo forma *pani*, galinti reikšti šeimininkę (socialinis aspektas).

Žodis *kobieta* atsirado maždaug XVI a. Tuo metu minėtas žodis turėjo pejoratyvinę reikšmę – jis buvo skirtas apibūdinti moterį kaip piktavališką, nešvankią. Dėl šios priežasties šis žodis buvo neregistruotas žodynuose. Tik XVII a. žodis prarado ekspresyvinę reikšmę, o nuo XVIII a. visiškai pakeitė tuo metu vartojamą žodį *niewiasta* ir įgavo šias reikšmes: 1. ‘moteriškos lyties žmogus’, 2. ‘ištekėjęs asmuo’, 3. ‘tarnaitė, darbininkė’.

Žodžio *kobieta* kilmė nėra tiksliai žinoma. Tačiau yra keletas hipotezių. Viena jų buvo iškelta A. Brücknerio, kurio manymu, šis žodis galėjo atsirasti nuo 1550 iki 1700 m., tačiau galėjo būti būdingas tik konkrečiam lenkų literatūros tipui, vadinamam *literatura sowizdrzalska*²⁸, ypač pasityčiojimų kontekste. Todėl Brückneris žodžio *kobieta* kilmę sieja su žodžiu *koba* ‘kobyła’ (liet. kumelė) arba *kob* ‘chlew’ (liet. kiaulidė), nes būtent šeimininkės pareiga yra rūpintis kiaulėmis. Tuo tarpu priesaga *-ieta* galėjo atsirasti nuo žodžių *Biety*, *Elżbiety*, *Grety*, *Markiety*. Tai pat manoma, kad žodis *kobieta* galėjo kilti iš senosios vokiečių kalbos žodžio *gabetta*, kuris reiškia ‘žmona; žmogus, su kuriuo dalijamasi lova’, taip pat iš vokiečių kalbos *Kebs-weib* ‘moteris, gyvenanti be santuokos su aukštesniam socioliniam sluoksniui priklausančiu vyru’ arba iš vokiško žodžio *Kopf-weiss* ‘balta galva’ (lenk. ‘białogłowa’), iš finų kalbos žodžio *kave* ‘moteris, motina’ arba estų kalbos žodžio *kabe* ‘moteris, ponis’. Kiti šio žodžio kilmę aiškina iš proslaviško žodžio **kobъ* ‘būrimas iš paukščių skrydžių’ ir **vētiti* ‘kalbėti’, iš kurio atsirado **kobъ-veta* ‘žiniuonė, burtininkė’.

6. Kolokacijos, frazeologizmai

Kolokacijos buvo renkamos iš *Universalaus lenkų kalbos žodyno* (red. Stanisław Dubisz, 2003), *Gero stiliaus žodyno* (SDS) (lenk. *Słownik dobrego stylu czyli wyrazy które się lubią*, red. Mirosław Bańko, 2007) ir *Nacionalinio lenkų kalbos tekstyno* (NKJP) (lenk. *Narodowy korpus*

²⁷ Liet. anksčiau: žmogus, kurį įdarbindavo ūkio sezoniniams darbams (lenk. *daw.* człowiek wynajmujący się do sezonowych prac rolnych).

²⁸ *Literatura sowizdrzalska* – šiuo terminu įvardijamas konkretus lenkų literatūros tipas, gyvavęs XVI a. pabaigoje ir XVII a. pirmojoje pusėje, kurio išskirtinis bruožas buvo humoristika, kuri rėmėsi absurdu, parodija, karnavalu. Šis literatūros tipas pasižymi šurkščiais, nešvankiais išsireiškimais ir pan. Terminu kūrėjas yra Aleksandras Brückneris.

języka polskiego). Tam tikrų moters savybių stabilumui nustatyti pasitelkiamos SJPD siūlomos jau XX a. užfiksuotos kolokacijos. Toks šaltinių pasirinkimas grindžiamas tuo, kad siekiama išsiaiškinti šiuolaikines moters savybes.

USJP pateikiamas kolokacijas galima skirti į tas, kurios apibūdina moters išvaizdą, charakterį, elgesį. Fizinės moters savybės ryškėja iš tokių kolokacijų: *kobieta jak łania* (liet. moteris kaip stirna) – aukšta, liekna, laiba, vikri; *elegancka k.* (liet. elegantiška); *piękna k.* (liet. daili); *ponętna k.* (liet. viliojanti, patraukli); *przystojna k.* (liet. patraukli); *wytworna k.* (liet. puošni); *wyzywająca k.* (liet. išaukiančios išvaizdos moteris); *kobieta fatalna* (pranc. femme fatale) – gundanti, žavinga moteris, pražudanti ją įsimylėjusius vyrus. Pastaroji kolokacija apima taip pat ir psichinį aspektą, kuris pabrėžia moters vilioklės bruožą. Šis moters bruožas susijęs taip pat su tokiais žodžių junginiais: *kobieta lekkiego prowadzenia* (liet. laisvo elgesio moteris); *kobieta z przeszłością* (liet. moteris su praeitimi); *kobieta źle się prowadząca* (liet. blogo elgesio moteris); eufemizmas – *kobieta spod latarni* (liet. moteris po žibintu). Moteris taip pat gali būti sėkminga: *kobieta sukcesu*. Paminėtinas ir eufemizmas, nusakantis pilnametę merginą, kuri jau gali ištekėti: *kobieta w wieku poborowym* (liet. moteris, kurios amžius tinkamas vedyboms). Žodyne pateikiami moters intelektą matuojantys būdvardžiai: *inteligentna k.* (liet. inteligentiška); *mądra k.* (liet. protinga); *rozumna k.* (liet. protinga, supratinga). Moters veiklą įvardija šios kolokacijos: *gospodarna k.* (liet. ūkiška moteris); *pracowita k.* (liet. darbšti moteris); *pracujące kobiety* (liet. dirbančios moterys). Kitaip tariant, moterys, kurios nedirba, neturi apmokamo darbo, šeiminkauja namuose. Pagal socialinį statusą moteris gali būti tiek vieniša, tiek ir ištekėjusi: *samotna*; *zamężna*.

SDS pateikiami tipiškiausi dažnai drauge vartojami žodžių junginiai, iš kurių ryškėja esminiai moters suvokimo aspektai. Šiame žodyne puikiai papildomos moters kaip dailiosios ir silpnosios lyties atstovės reikšmės. Moters grožį apibūdina tokie teigiamos konotacijos būdvardžiai: *atrakcyjna* (liet. patraukli); *cudowna, wspaniała* (liet. nuostabi); *elegancka* (liet. elegantiška); *idealna* (liet. ideali); *inteligentna* (liet. inteligentiška); *ładna, przystojna* (liet. graži, išvaizdi); *niewykła* (liet. įstabi); *piękna* (liet. daili). Moteris vadinama silpnosios lyties atstove, nes ji yra bejėgė (lenk. *bezbronna*), vargšė (lenk. *biedna*), serganti (lenk. *chora*), neturinti laimės (lenk. *nieszczęsna*), nelaiminga (lenk. *nieszczęśliwa*), verkianti (lenk. *placząca*), išgąsdinta, persigandusi (lenk. *prerażona*), silpna (lenk. *słaba*), išsigandusi (lenk. *wystraszona*), apsiašarojusi (lenk. *zaplakana*), apimta nevilties (lenk. *zrospaczona*). Kitos kolokacijos (tolygūs, šalia tekste vartojami žodžiai) atskleidžia, kad moteris gali būti troškimo objektas: *potrzebować kobiety* (liet. reikėti moters), *pożądać* (liet. geisti), *szukać* (liet. ieškoti); jos yra mylimos – *kochać kobiety* (liet. mylėti moteris), *uwielbiać* (liet. dievinti), *lubić* (liet. mėgti); bet taip pat joms suvaržomos teisės – *dyskryminować kobiety* (liet. diksriminuoti moteris).

ISJP pateiktoje kolokacijoje išryškėja biologinės *moters* savybės, t. y. galimybė tapti motina, gebėjimas pastoti ir išnešioti vaiką: *kobieta ciężarna* (liet. nėščia moteris). Moteris taip pat kaip ir vyras gali pasiekti karjeros viršūnę ir būti finansiškai nepriklausoma, sėkminga: *kobieta sukcesu* (liet. sėkminga moteris). Svarbu paminėti, kad lenkų kalboje ir kultūroje moteris gali būti demonizuojama: *kobieta-demon* (liet. moteris-demonas). Tokia moteris yra laikoma blogio įsikūnijimu, turinti neįprastų galių ir siekianti pakenkti kitiems.

SJPD pateiktos kolokacijos rodo, kad moterims gali būti būdingas nedoras elgesys, paleistuvavimas: *kobieta lekkich obyczajów* (liet. laisvo elgesio moteris), *kobieta publiczna* (liet. „vieša“ moteris), *kobieta nierządna* (liet. paleistuvė), *kobieta upadła* (liet. kritusi moteris), *kobieta uliczna* (liet. gatvės moteris), *kobieta sprzedajna* (liet. parsiduodanti moteris), *kobieta złego życia* (liet. blogo gyvenimo moteris), *kobieta z przeszłością* (liet. moteris su praeitimi, kuri turėjo erotinių nuotykių). Žodyne taip pat akcentuojamas biologinis *moters* suvokimo aspektas – galimybė pastoti, susilaukti vaikų: *kobieta brzemienna*, *kobieta ciężarna*. Lenkų moteris yra šeimininkė, apsukri: *kobieta gospodarna* (liet. šeimyniška moteris), *kobieta obrotna* (liet. apsukri moteris). Jai būdingos išvaizdos apibūdinimai susiję su šios lyties atstovės grožiu (lenk. *kobieta piękna*), elegantiškumu (lenk. *k. wytworna*), patrauklumu (lenk. *k. przystojna*), ekscentriškumu (lenk. *k. ekscentryczna*), jos provokuojančia išvaizda (lenk. *k. wyzywająca*). Dar vienas svarbus su išvaizda susijęs aspektas yra *moters* apkunumas, stambumas, apvalių formų turėjimas: *kobieta przy kości*. *Moters* darbas yra padėti namie, rūpintis namų švara, tarnauti: *kobieta służebna* (liet. tarnaitė).

Kolokacijų taip pat buvo ieškoma ir *Nacionaliniame lenkų kalbos tekстыne* (NKJP). Iš viso buvo peržvelgta 3 000 konkordanso eilučių. Buvo naudotasi IPI PAN (*Poliqarp*) paieškos programa, kuri leidžia pamatyti platesnį analizuojamo žodžio kontekstą. Svarbu paminėti, kad šiame skyrelyje pateikiamos ne tik sustabarėjusios dviejų arba trijų žodžių kolokacijos, bet ir ilgesni pasakymai, kurie atskleidžia konkretesnes *moters* savybių ypatybes. Iš surinktų kolokacijų ir ilgesių pasakymų matyti, kad moteris nuo vyrų skiria tik skirtinga lytis, o visi kiti socialiniai veiksniai (profesijų, vaidmenų pasiskirstymas, socialinė padėtis, veiklos sritys ir pan.) ima nykti: *nie ma żadnej różnicy – kobieta czy mężczyzna* (liet. nėra jokio skirtumo – moteris ar vyras); *kobieta pilot* (liet. moteris pilotė); *(pewnie nie wierzyli, że) kobieta będzie mogła ich nauczyć murowania* (liet. tikriausiai netikėjo, kad moteris gali juos išmokyti muryti); *kobieta-majtek* (liet. moteris jūreivė); *kobieta inżynier-górnik* (liet. moteris inžinierė kalnakasė / šachtininkė). Moteris rūpinasi savo išsilavinimu: *wykształcona kobieta* (liet. išsilavinusi moteris); *kobieta studia kończyła* (liet. moteris baigė studijas). Ji taip pat nepamiršta rūpintis ir namų švara, jaukumu, šeimos gerove, todėl ji tvarkosi, gamina maistą ir pan.: *kobieta odpowiadająca za sprzątnię* (liet. moteris, atsakinga už tvarkymąsi), *kobieta zaczęła przygotowywać posiłek* (liet. moteris pradėjo gaminti maistą / patiekalą), *kobieta zajmuje się gotowaniem* (liet. moteris užsiiminėja gaminimu). Taigi *moters*

atliekamų darbų sąrašas yra begalinis: *kobieta wykonuje wiele prac* (liet. moteris atlieka daug darbų), *kobieta uniwersalna* (liet. universali moteris). Dėl tokios priežasties šios lyties atstovės privalo nuolat išlikti energingos ir apsukrios: *kobieta niezwykle aktywna* (liet. nepaprastai aktyvi moteris), *kobieta niezwykle energiczna* (liet. nepaprastai energinga moteris).

Kolokacijose dažnai minimos moters savybės susijusios su jos biologine prigimtimi, su vaiku gimdymu, jų auklėjimu, buvimu motina: *kobieta była w ciąży* (liet. moteris buvo nėščia), *kobieta musi rodzić dzieci* (liet. moteris privalo gimdyti vaikus), *kobieta to matka* (liet. moteris – tai motina), *kobieta samotnie wychowująca dzieci* (liet. moteris viena auklėja vaikus), *kobieta odczuwa silny instynkt macierzyński* (liet. moteris jaučia stiprų motinišką instinktą). Iš pavyzdžių matyti, kad moters pareiga ir tikslas yra gimdyti vaikus ir jais rūpintis.

Moteris vis dėlto yra silpnoji lytis, kurią viskas gąsdina, kuri kenčia, puola į neviltį, yra jautri: *przerażona kobieta* (liet. išsigandusi moteris), *rozżalona kobieta* (liet. nuliūdusi moteris), *zrozpaczona kobieta* (liet. nusiminusi, sielvartaujanti moteris), *cierpiąca kobieta* (liet. kenčianti moteris), *kobieta to istota delikatna* (liet. moteris tai). Be to, moterys dažnai verkia: *starsza kobieta połyka łzy* (liet. moteris praryja ašaras), *plakala kobieta* (liet. verkė moteris). Moteris linkusi jaudintis dėl menkiausių dalykų: *młoda kobieta jest strzępkiem nerwów* (liet. jauna moteris yra nervų kamuoliukas), *zdeenerwowana starsza kobieta* (liet. susierzinusi vyresnio amžiaus moteris). Moteris mėgsta skųstis: *kobieta skarży się* (liet.), *kobieta skarżąc się na sąsiadów* (liet. moteris, besiskundžianti ant kaimynų), *biadoli kobieta* (liet. garsiai besiskundžianti moteris). Tačiau esama taip pat moterų, kurios priešingai pasižymi charakterio tvirtumu: *silna kobieta* (liet. stipri moteris), *przebojowa kobieta* (liet. atkakli moteris), *mocna kobieta* (liet. stipri moteris), *kobieta nie była wcale plcią słabszą* (liet. moteris visai nebuvo silpnoji lytis).

Paminėtina, kad moterims būdingos tokios neigiamos savybės kaip išdavystė, keršto troškimas: *kobieta, która zdradza* (liet. moteris, kuri išduoda), *kobieta chciała się zemścić* (liet. moteris norėjo atkeršyti).

Kiekviena moteris nori gražiai atrodyti: *o pięknej sylwetce marzy niemal każda kobieta*. Moteris rūpinasi savo išvaizda: *kobieta powinna być zadbana* (liet. moteris turi būti prisižiūrinti), *kobieta wysportowana* (liet. sportiška moteris), *kobieta zadbana* (liet. prisižiūrinti moteris), *kobieta dbająca o linię* (liet. moteris, besirūpinanti savo kūno linijomis). Todėl apie moterį galima sakyti, kad ji yra graži: *młoda kobieta o niezwyklej urodzie* (liet. nepaprasto grožio moteris), *kobieta jest piękna* (liet. moteris yra daili), *atrakcyjna kobieta* (liet. patraukli moteris), *kobieta wzbudza zachwyt* (liet. moteris kelia susižavėjimą). Būna taip pat ir negražių moterų: *brzydka kobieta* (liet. baisi moteris).

Jos įsimyli, susižavi klausydamos komplimentų, mėgsta romantiką: *kobieta poddaje się urokowi przez uszy* (liet. moteris myli ausimis); *sentymentalny, romantyczny jak kobieta* (liet. sentimentalus, romantiškas kaip moteris).

Moteriškos lyties atstovės yra kuklios, mielos: *kobieta do rany przyłoży* (liet. moteris nors prie žaizdos dėk), *skromna kobieta* (liet. kukli moteris).

Lenkų kalboje ir kultūroje moterys skirstomos į tradicines ir šiuolaikines: *współczesna kobieta* (liet. šiuolaikinė moteris), *tradycyjna kobieta* (liet. tradicinė moteris). Tradicinė moteris gali būti suvokiama kaip tipinė moteriškos lyties astovė, turinti tik jai būdingų bruožų.

Moterimis vadinamos skirtingo amžiaus moterys: *starsza kobieta* (liet. vyresnė moteris), *30-letnia kobieta* (liet. trisdešimtmetė moteris), *81-letnia kobieta* (liet. aštuoniasdešimt vienerių metų moteris), *młoda kobieta* (liet. jauna moteris), *kobieta w średnim wieku* (liet. vidutinio amžiaus moteris).

Moteris gali būti išteklėjusi arba vieniša: *kobieta w ślubnej sukni* (liet. moteris su vestuvine suknele), *samotna kobieta* (liet. vieniša moteris), *szczęśliwa w małżeństwie kobieta* (liet. laimingai išteklėjusi moteris).

Moteris gali turėti žalingų įpročių, ypač susijusių su alkoholio vartojimu: *pijana kobieta* (liet. girta moteris), *kobieta upijała się tanimi winami* (liet. moteris girtėjo nuo pigių vynų), *kobieta jest pijana* (liet. moteris yra girta).

5.3. Moters vaizdas rusų kalbos žodynuose

I. Sisteminių duomenų analizė

1. Definicijos

Gyvosios didžiosios rusų kalbos aiškinamajame žodyne (toliau – GDRKŽ) (rus. Толковый словарь живого великорусского языка, red. Vladimir Ivanovich Dal' / Толковый словарь живого великорусского языка, red. Владимир Иванович Даль, 1863–1909, 2008 m. elektroninė versija) žodis *moteris* (rus. женщина) apibūdinamas kaip:

1. ‘moteriškos lyties asmuo, priešingas vyrui; žmona, ne mergina’ (‘Женщина ж. лицо женского пола, противополож. мужчина; жена или женка, не девица’).

Panašūs apibrėžimai pateikiami ir *Rusų kalbos žodyne* (toliau – RKŽ) (rus. Словарь русского языка, red. Sergei Ivanovich Ozhegov, N. Ju. Shvedova / Словарь русского языка, red. Сергей Иванович Ожегов, Н. Ю. Шведова, 1994):

1. 'asmuo, lytimi priešingas vyrui, tas, kuri gimdo vaikus ir maitina juos krūtimi' ('Лицо, противоположное мужчине по полу, та, к-рая рождает детей и кормит их грудью');

2. 'ištekęs moteriškos lyties asmuo' ('Лицо женского пола, вступившее в брачные отношения').

Didysis dabartinės rusų kalbos aiškinamasis žodynas (toliau – DDRKŽ) (rus. Bol'shoi tolkovyi slovar' sovremennogo russkogo iazyka, red. D. N. Ushakov / *Большой толковый словарь современного русского языка*, red. Д. Н. Ушаков, 1935–1940.) pateikia net tris šio žodžio reikšmes:

1. 'asmuo, lytimi priešingas vyrui' ('Лицо, противоположное мужчине по полу.')

|²⁹ 'asmuo moteriškos lyties, kaip tipiškas moteriškos pradžios atspindys' ('Лицо женского пола, как типическое воплощение женского начала.');

2. 'suaugusi, priešinga merginai' ('Взрослая, впротивоп.девочке.')

| 'asmuo moteriškos lyties, pradėjęs lytinius santykius, priešingas merginai' ('Лицо женского пола, начавшее половую жизнь, впротивоп. девушке.');

3. 'asmuo moteriškos lyties, lengvo elgesio, kokotė'³⁰ ('Лицо женского пола легкого поведения, кокотка').

Visų šių žodynų definicijose ypač akcentuojamas biologinis moters aspektas. Iš pateiktų reikšmių galima matyti, kad moteris yra priešinga vyrui ir merginai. Taigi ji yra skirtingos lyties negu vyras ir yra suaugusi, nebe mergina. DDRKŽ pateikiamas papildomas reikšmės atspalvis konkretizuoja, kad moterimi vadinama suaugusi moteriškos lyties atstovė, kuri yra pradėjusi lytinius santykius. DDRKŽ taip pat teigiama, kad moteris yra moteriškumo įsikūnijimas. Moteriškumas apima visą moteriai būdingų savybių derinį: emocingumą, švelnumą, trapumą, nuoširdumą, ištikimybę. Tačiau moteriškumas siejamas ne tik su moters savybėmis, priskiriamomis psichiniam aspektui, bet ir su estetiniu, biologiniu aspektu – moters kūno grožiu, harmoningumu, atskiriančiu moterišką kūną nuo vyriško. Visos moteriškumą įvardijančios savybės yra vertinamos teigiamai. RKŽ moters savybės yra detalizuojamos – jai priskiriamas gebėjimas gimdyti vaikus ir maitinti juos krūtimi. Taigi moterimi laikoma motina. Žodynų definicijos apima ir socialinį moters aspektą. Analizuojamuosiuose žodynuose teigiama, kad moteris yra ištekėjęs žmogus, kažkieno žmona. DDRKŽ siūlo dar vieną šio žodžio reikšmę – 'asmuo moteriškos lyties, lengvo elgesio, kokotė'. Taigi moterims priskiriama tokia savybė kaip paleistuvavimas.

²⁹ | ženklų paprastai išskiriami nežymūs reikšmės atspalviai arba ypatingi žodžio pavartojimo atvejai. Šiuo atveju šalia pagrindinių analizuojamo žodžio reikšmių pateikiami papildomi reikšmės atspalviai

³⁰ Burž. visuomenės lengvo elgesio moteris, išlaikoma savo gerbėjo (TŽŽe).

Žodyno pateiktos dokumentacijos ir iliustracijos taip pat leidžia nustatyti moteriai būdingas savybes, tačiau verta paminėti, kad skirtingų laikotarpių rusų kalbos žodynuose pateikiama labai mažai vartosenos pavyzdžių.

- (1) *Женщина равноправна с мужчиной.* (Liet. Moteris turi lygias teises su vyru.)
- (2) *Женщина-мать.* (Liet. Moteris motina.)
- (3) *Ищите женщину!* (Liet. Ieškokite moters!)

RKŽ nurodytos iliustracijos akcentuoja moters lygiavertiškumą su vyru (1) ir atspindi biologinę moters prigimtį – gebėjimą gimdyti vaikus ir būti mama (2). Dar viena moters savybė, kurią pateikia humoristinis pavyzdys (3), susijusi su moterims būdingu bruožu įsitraukti į problemas, nusikalstamą veiklą. Teigiama, kad su bet kuria painia byla dažniausiai yra susijusi moteris.

- (4) *Женщины и мужчины в СССР пользуются одинаковыми правами.*
(Liet. Sovietų Sąjungoje moterys ir vyrai naudojo vienodomis teisėmis.)
- (5) *Женщина-врач.* (Liet. Moteris gydytoja.)
- (6) *С чуткостью женщины она оказала ему помощь как раз во-время.*
(Liet. Turėdama aštrų moterišką jautimą, ji laiku suteikė jam pagalbą.)

DDRKŽ pateiktos iliustracijos rodo, kad moteris turi lygias teises su vyru (4). Moteris taip pat yra išsilavinusi ir gali užimti rimtas pareigas, pavyzdžiui, gali dirbti gydytoja (5). Taip pat pabrėžiamos tokios teigiamos moters savybės kaip jautrumas, noras kitiems padėti (6).

- (7) *Замужняя женщина.* (Liet. Ištekėjusi moteris.)
- (8) *Она рано стала женщиной.* (Liet. Ji anksti tapo moterimi.)

DDRKŽ pavyzdžiai, skirti reikšmei ‘suaugusi, priešinga merginai’ iliustruoti, tvirtina, kad moterimi laikoma ištekėjusi mergina (7). Pateikti pavyzdžiai taip pat iliustruoja visuomenėje paplitusį teiginį, kad merginoms nederėtų skubėti suaugti ir pradėti lytinį gyvenimą (8).

2. Sinonimai

Rusų kalbos sinonimų ir artimos reikšmės pasakymų žodynas (RKSŽ) (rus. Slovar' russkikh sinonimov iskhodnykh po smyslu vyrazhenii, red. N. Abramov / *Словарь русских синонимов исходных по смыслу выражений*, red. Н. Абрамов) pateikia šiuos artimos reikšmės žodžius:

девочка, подросток, девушка, отроковица, юница, девица, дева; барышня, дама, матрона, старуха; баба.

Svarbu pastebėti, kad žodyne pateikiamos sinonimų grupės, kurios yra sudarytos pagal moters amžių – nuo jauniausios iki vyriausios. Pirmąją grupę sudaro jauniausios moteriškos lyties atstovės: *девочка* (liet. mergaitė), *подросток* (liet. paauglė), *девушка* (liet. mergina), pasenęs pavadinimas *отроковица* (liet. paauglė), *юница* (liet. mergina, paauglė), *девица* (liet. mergina), pasenęs žodis *дева* (liet. mergina). Pastarasis sinonimas žodžių junginyje *старая дева* (liet. senmergė) reiškia neištekėjusią, nebejauną merginą. Kitą grupę sudaro vyresnio amžiaus moterų pavadinimai: *барышня* (liet. mergina iš inteligentiškos šeimos, neištekėjusi, išlepinta, baltarankė), *дама* (liet. dama, aukštesnio statuso inteligentiška moteris), *матрона* (liet. anksčiau gerbiama moteris, šeimos motina, šnekamojoje kalboje – solidi, apkuni moteris), *старуха* (liet. senė, senatvės sulaukusi moteris). Svarbu paminėti, kad kai kurie sinonimai įvardija moters socialinį statusą: *барышня*, *дама*, *матрона*. Paprastai tai yra inteligentiška moteris, kuri priklauso aukštesniam socialiniam sluoksniui.

Atskirai pateikiamas sinonimas *баба* (liet. boba). *Aiškinamasis rusų kalbos žodynas* (ARK) pateikia penkias žmogų apibūdinančias reikšmes:

1. ‘ištekėjusi krikščionė, taip pat apskritai moteris iš prastuomenės’ (‘Замужняя крестьянка, а также вообще женщина из простонародья’);
2. ‘apskritai apie moterį (kartais įžeidžiai arba su humoru)’ (‘вообще о женщине (иногда с пренебр. или шутовским оттенком)’);
3. ‘žmona (1 reikšmė)’ (‘То же, что жена (в 1 значение)’);
4. (‘močiutė (2 reikšmė)’; ‘vaikų kalboje – močiutė (1 reikšmė)’ (‘То же, что бабушка (во 2 значение)’; ‘в детской речи — то же, что бабушка (в 1 значение)’);
5. šnekamojoje kalboje: ‘apie baikštų, nedrąsų, silpno charakterio vyrą’ (перен. ‘о робком слабохарактерном мужчине’ (разговорное).

Iš pateiktų definicijų matyti, kad boba vadinama žmona arba kitaip – ištekėjusi moteris iš prastuomenės. Taigi akcentuojamas moters socialinis statusas. Labai svarbi yra antroji reikšmė, kuri *boba* pavadinama moterį apskritai. Šia reikšme vartojamas žodis įgyja neigiamą konotaciją. Žodyninėse definicijose taip pat išskiriamas ir biologinis aspektas, kai boba reiškia močiutę. Tokiu atveju pabrėžiamas jos amžius. Penktoji reikšmė apibūdina vyrą, tačiau visos jam priskiriamos savybės laikomos moteriškomis. Vadinasi, moteris pasižymi nedrąsumu, baikštumu ir silpnu charakteriu.

3. Antonimai

Rusų kalbos antonimų žodynas (RKAŽ) (rus. Slovar' antonimov russkogo iazyka, red. M. R. L'vov / Словарь антонимов русского языка, red. М. Р. Львов, 1984) pateikia vieną antonimų

porą: *женищина – мужчина* (liet. moteris – vyras). Iš iliustracijų matyti, kad skirtumas tarp vyro ir moters susijęs su charakterių ypatybėmis.

(9) *Тут-то и является различие между мужчиной и женщиной. Мужчине ничего не значит начать новую жизнь, стряхнуть с себя долой все прошедшее: женщина этого не может.* Тургенев, Переписка.

(Liet. Čia ir yra skirtumas tarp vyro ir moters. Vyrai lengva pradėti naują gyvenimą, atsikratyti praeities prisiminimų: moteris taip negali.)

(10) *Не могут женщины просто обрадоваться, как радуются, встречаясь, мужчины.* Гранин.

(Liet. Negali moteris tiesiog apsidžiaugti, kaip džiaugiasi susitikdami vyrai.)

(11) *За долгие века покорность, робость и мягкость буквально срослись с понятием женственности, стали ее синонимами. Возник своего рода психологический фокус: за мужчиной признавалась сила, за женщиной – слабость.* Литературна газета, 16 июл 1975.

(Liet. Per ilgus šimtmečius nuolankumas, drovumas ir švelnumas praktiškai susiliejo su moteriškumo sąvoka, jie tapo jos sinonimu. Tam tikra prasme įvyko psichologinis triukas: vyrams priskiriama galia, jėga, stiprybė, o moterims – silpnumas.)

Moterys negali, kaip tai daro vyrai, pamiršti, atsiriboti nuo praeities įvykių ir susikurti naują gyvenimą (9). Moterys taip pat negali tiesiog džiaugtis susitikimais, kaip tai pavyksta vyrams (10). Be to, teigiama, kad tokios moterų savybės kaip nedrąsumas, paklusnumas, švelnumas nulėmė, kad šios lyties atstovės yra silpnos, o vyrai stiprūs (11).

Atskirai svarbu aptarti dar vieną antonimų porą: *баба – мужик* (liet. boba – mužikas, būras).

(12) *Мои потешные мальчишки были уже мужиками, а сидевшие некогда на полу для посылок девчонки замужними бабами.* Пушкин, История села Горюхина.

(Liet. Mano juokingi berniukai buvo jau mužikais (vyrais), o kažkada ant grindų sėdėjusios mergaitės tapo išteklėjusiomis bobomis.)

(13) *Не угнетенную добродетель сыграю я, не — яростную битву страсти, гордыни, самоотвержения в женском сердце, все бабы в зале будут у меня ревя реветь, а мужики кашлянуть не посмеют от благоговения.* В. Панова, Сестры.

(Liet. Ne slegiančią dorybę suvaidinsiu aš, ne nuožmią aistros, puikybės, atsidavimo moteriškoje širdyje kovą, visos bobos salėje verkė verks, o mužikai iš pagarbos atsikosėti neišdrįs .)

Iliustracijose iš literatūros kūrinių teigiama, kad suaugusi ir išstokėjusi moteris gali būti vadinama *boba* (12). Be to, boboms priskiriama savybė verkti (13).

4. Derivatų

Daugiausia derivatų pateikiama GDRKŽ, tačiau svarbu paminėti, kad ir pats žodis *женщина* yra laikomas žodžio *жена* derivatu. Toks šių žodžių ryšys aiškinamas tuo, kad žodis *жена* atsirado anksčiau ir turėjo ne tik žmonos reikšmę, bet ir įvardijo moterį apskritai. Dėl šios priežasties didžioji dalis derivatų yra susijusi su vyro ir moters santuoka.

Derivatų, susiję su tuokimusi, dažnai apibrėžia vyriškos lyties atstovus. Apie vyrą, kuris yra tinkamas vedyboms arba yra joms pasiruošęs, sakoma – *женимый*. Vyras, kuris tuokia kitus, rengia vedybas, vadinamas – *женитель*. Šio žmogaus atliekama funkcija yra tuokti – *женить* (liet. tuokti). Vyras, besiruošiantis tuoktis, vadinamas *жених* (liet. sužadėtinis, jaunasis, jaunikis) arba niekinamai *женишонкин*, *женишишкин*, o jo atliekamas veiksmas yra vesti – *жениться*. Apie vedusi vyrą sakoma, kad jis *женатый* (liet. vedęs). Kiti derivatai yra vestuvių sinonimai: *жененье*, *женьба*, *женитьба*, *женитва*, *женитство*. Tokie žodžiai patvirtina santuokos svarbą vyrai.

Buvimas žmona apibūdinamas veiksmažodžiais: *женовать* (liet. būti žmona), *женствовать* (liet. būti žmona arba apskritai moterimi). Esama moterų, kurios yra nesusituokusios arba susituokusios nelegaliai, išsiskyrusios, kažkieno sugyventinės *женице(а)*, *женима* (rus. невенчанная, сожительница, наложница, или незаконно венчанная, напр. четвертая, или разводка, или бранно, негодная жена). Šiais derivatais rodoma vyro ir moters santykių įvairovė.

Žodyne pateikiamos taip pat žodžio *жена* – *женка*, *женочка* mažybinės, maloninės formos. Visi šie žodžiai apibrėžia žmoną, apskritai moterį, bobą, našlę.

Žodis *женота* turi kuopinę reikšmę ir įvardija moterų visumą. Moteriškų savybių visumą įvardijama kaip *женство* arba *женственность* (liet. moteriškumas). Pastarasis derivatas, kaip teigiama GDRKŽ, apima labiau su morale, dorovingumu susijusias moters savybes (rus. ср. совокупность свойств женщины или женственность ж. это последнее относится до одних нравственных качеств женщины). Svarbu paminėti, kad moteriškos savybės kartais priskiriamos ir vyrams: *женонаправный* (liet. charakteriu panašus į moterį), *женообразный* (liet. išvaizda, išore panašus į moterį), *женоподобный* (liet. panašus į moterį). Visos šios vyrams priskiriamos savybės turi neigiamą konotaciją.

Moterims priskiriamos savybės kartais nulemia būdvardžių, apibūdinačių vyrus, atsiradimą. Pavyzdžiui, apie vyrą, kuris turi protingą žmoną, sakoma *женомудрый*.

Dvilyčio asmens, t. y. tokio, kuris turi savyje vyrišką ir moterišką savybių, būseną vadinama: *женомужество*.

Vyrai geidžia moterų, nori su jomis leisti laiką, jas vilioti ir mylėti. Kitaip tariant, moteris pasižymi tokiomis savybėmis, kurios traukia vyrus ir kartais netgi veda į pražūtį. Potraukį moterims paliudija vyrus ir jų veiksmus apibūdinantys derivatai: *женухаться* (rus. волочиться, водиться с девками, liet. leisti laiką su merginomis); *женишонкаться* (rus. привлакиваться для одной забавы, liet. ateiti (bendrauti) tik dėl pramogos), *женолюбие* (rus. пристрастие к женщинам, liet. šališkumas, meilė moterims), o apie tokį vyrą sakoma *женолюбивый*, t. y. tas, kuris jaučia aistrą moterims (rus. страстный к женщинам); *женонеистовство*, *женобесие* (rus. похотливость, плотская страсть, непомерное женолюбие, иногда по болезненному состоянию, liet. geidulingumas, kūniška aistra, begalinė meilė moterims, kuri kartais perauga į ligą) ir iš šio žodžio kilęs būdvardis *женонеистовый* (rus. одержимый женобесием, liet. apsėstas meile moterims); *женоугодливый* (rus. покорливый, любивый, бабий угодник, liet. nuolankus, paklusnus, įsimylintis, pataikaujantis moterims), šio reiškinio savybė – *женоугодливость* ir asmens pavadinimas, kuriam šios savybės priskiriamos: *женоугодец*, *женоугодник* (rus. женоугодливый мужчина, liet. vyras, pataikaujantis moterims). Vyras, kuris yra klusnus, nuolankus savo žmonai ar apskritai moteriai, vadinamas: *женопокоривый*, *женопокорный*, *женопокорч(л)ивый*, šią savybę apibūdinantys žodžiai – *женопокорность*, *женопокорливость*.

Vyrai gali valdyti moteris, toks veiksmas vadinamas *женоуправство*, *женовластие* (liet. valdyti moteris / vadovauti moterims arba valdyti / vadovauti ten, kur jų yra).

5. Etimologija

Iškart svarbu paminėti, kad nei viename etimologiniame rusų kalbos žodyne nėra nurodomas atskiras žodyninis straipsnis, skirtas žodžio *женщина* kilmei aiškinti. *Etimologinis rusų kalbos žodynas* (ERKŽS) (rus. *Этимологический словарь русского языка*, red. А. В. Семенов / *Этимологический словарь русского языка*, red. А. В. Семенов, 2003) pateikia, kad senojoje rusų kalboje buvo vartojama forma *жена* ‘женщина’ (liet. ‘moteris’). Šį žodį pradėta vartoti XVI a. Senojoje rusų kalboje buvo vartojama kuopinė reikšmė – *женьство* (*женский пол*) (liet. moteriškoji lytis).

Etimologinis rusų kalbos žodynas (ERKŽF) (rus. *Этимологический словарь русского языка*, red. Макс Фасмер / *Этимологический словарь русского языка*, red. Макс Фасмер, 1986) nepateikia atskiro straipsnio, skirto žodžiui *женщина* kilmei paaiškinti, tačiau šio žodžio istorija siejama su žodžiu *жена*, kuris tam tikrose kalbose (čekų, slovākų: *žena* ‘женщина, жена’ (liet. ‘moteris, žmona’), prūsų: *genno* ‘женщина’, senojoje indų: *jāniṣ* ‘жена, женщина’ (liet. ‘žmona, moteris’), *gnā* ‘богиня’ (liet. ‘deivė’), avestos kalboje: *gəṇā-*, *ʔəṇā*, *ʔnā* ‘женщина, жена’ (liet.

‘moteris, žmona’), įaini – ‘женщина, жена’ (liet. ‘moteris, žmona’), armėnų, gotų: *qinô* ‘жена, супруга’ (liet. ‘žmona, sutuoktinė’), airių ben, tocharų: A šān, B šana ‘женщина’ (liet. ‘moteris’) įvardija ne tik žmoną, bet ir moterį apskritai. Taigi žodis *женщина* galėjo atsirasti vėliau.

6. Kolokacijos, frazeologizmai

Rusų kalbos kolokacijos buvo renkamos iš *Nacionalinio rusų kalbos teksto* (NRKT) (rus. Natsional'nyi korpus russkogo iazyka / Национальный корпус русского языка). Iš viso buvo peržvelgta 3 000 konkordanso eilučių. Rusų kalbos kolokacijose dažnai apibūdinama moters išvaizda. Paprastai tai būna graži, patraukli moteris: *очень красивая женщина* (liet. labai graži moteris), *прекрасная женщина* (liet. labai graži, gera moteris), *привлекательная женщина* (liet. patraukli, žavi moteris), *ужасно обаятельная женщина* (liet. (baisiai) nepaprastai žavinga, patraukli moteris), *женщина очаровательная* (liet. žavinga, kerinti moteris), *женщина пленительной красоты* (liet. kerinčio grožio moteris), *ослепительно красивая женщина* (liet. akinamai graži moteris), *хорошенькая женщина* (liet. gražutė, dailutė moteris), *женщина редкой красоты* (liet. reto grožio moteris). Stulbinančio grožio moteris gali pražudyti ją įsimylėjusius vyrus: *роковая женщина* (liet. fatališka moteris). Taigi moteris patinka vyrams: *женщина ему нравилась* (liet. moteris jam patiko).

Kiek mažiau buvo rasta kolokacijų, apibūdinančių moterį kaip negražią: *женщина (...)* *вызывала физическое отвращение* (liet. moteris kėlė fizinį pasibjaurėjimą), *средняя женщина* (liet. vidutiniška moteris). Negražios paprastai būna vyresnio amžiaus moterys: *некрасивая, немолодая женщина* (liet. negraži, nejauna moteris).

Esama kolokacijų, kuriose konkretizuojama moters išvaizda. Labai daug dėmesio skiriama akių formai ir spalvai: *женщина с огромными синими глазами* (liet. moteris su didelėmis mėlynomis akimis) *женщина с ласковыми печальными глазами* (liet. meilių, liūdnuų akių moteris), *сероглазая женщина* (liet. pilkaakė moteris).

Taip pat buvo pastebėta kolokacijų, skirtų plaukų spalvai ir šukuosenai apibūdinti: *женщина с высокой причёской* (liet. moteris su aukšta šukuosena), *женщина с короткой стрижкой* (liet. moteris trumpai kirptais plaukais), *черноволосая женщина* (liet. juodaplaukė moteris), *темноволосая женщина* (liet. tamsiaplaukė moteris), *женщина в короне поседевших волос* (liet. moteris su žilų plaukų karūna).

Rusų moteris taip pat yra aukšta – *высокая женщина* (liet. aukšta moteris) arba kaip tik labai žemo ūgio: *приземистая женщина* (liet. kresna (neaukšta, apkūni) moteris), *невысокая женщина* (liet. neaukšta moteris).

Svarbu paminėti, kad rusų moteris dažnai vaizduojama kaip apkūni, stora, stambi: *плотная женщина* (liet. kresna, tvirta moteris), *большая женщина* (liet. didelė moteris),

крупная женщина (liet. stambi moteris), *толстая женщина* (liet. stora moteris), *женщина широкая* (liet. plati moteris), *полненькая женщина* (liet. apkūni moteris), *пышная женщина* (liet. apkūni, drūta moteris), *раскормленная женщина* (liet. nupenėta moteris). Tačiau esama ir labai lieknų moteriškos lyties atstovių: *худощавая женщина* (liet. liesa moteris), *костлявая женщина* (liet. kaulėta moteris), *худая женщина* (liet. liekna moteris).

Apie moters polinkį puoštis, gražiai rengtis liudija šios kolokacijos: *хорошо одетая женщина* (liet. gerai apsirengusi moteris), *нарядно одетая женщина* (liet. puošniai apsirengusi moteris), *женщина в чёрном модном корсете* (liet. moteris su juodu, madingu korsetu).

Rusų kalbos kolokacijose daug dėmesio skiriama moters aprangos detalėms, ypač galvos apdangalams: *женщина в смешной шляпке пирожком* (liet. moteris su juokinga skrybelaite pyragėliu), *женщина в зелёной шляпке* (liet. moteris su žalia skrybelaite), *женщина в платке* (liet. moteris su skarele). Pastebėtina, kad dažniausiai moteris yra apsirengusi kukliai: *женщина в стоптанных сапогах* (liet. moteris su nuavėtais auliniais batais), *женщина в кургузом пальто и по-деревенски повязанном платке* (liet. moteris su ankštu paltu ir su kaimietiskai užrišta skarele), *женщина в бедном опрятном мундире* (liet. moteris su skurdžiu, tvarkingu uniforminiu švarku (munduru)).

Moterims būdingos tokios teigiamos charakterio savybės kaip sąžiningumas: *женщина честная* (liet. moteris sąžininga); padorumas: *приличная женщина* (liet. padori moteris); paprastumas: *простая женщина* (liet. paprasta moteris); meilumas: *милейшая женщина* (liet. mieliausia moteris); malonumas: *приятная женщина* (liet. maloni moteris); kuklumas: *женщина скромная* (liet. kukli moteris). Tikra moteris yra gera: *добрая женщина* (liet. gera moteris); pasiryžusi pasiaukoti, padėti kitiems: *женщина жертвует собой* (liet. moteris aukoja save), *женщина помогала советами* (liet. moteris padėdavo patarimais), *женщина так его выручила* (liet. moteris taip jam padėjo bėdoje). Moteris yra inteligentiška: *интеллигентная женщина* (liet. inteligentiška moteris), *интеллигентнейшая женщина* (liet. inteligentiškiausia moteris).

Moterims taip pat būdingos ir neigiamos savybės. Moteris gali būti siaubinga: *ужасная женщина* (liet. siaubinga moteris); nervinga: *женщина очень нервная* (liet. moteris labai nervinga), *издерганная женщина* (liet. sudirgusi moteris), *женщина вполне истеричная* (liet. moteris visai isteriška); besikeikianti: *женщина ругнулась* (liet. moteris nusikeikė), *женщина ругалась* (liet. moteris keikėsi); išprotėjusi: *сумасшедшая женщина* (liet. išprotėjusi moteris); pikta ir nemaloni: *злая и неприятная женщина* (liet. pikta ir nemaloni moteris).

Moteris yra protinga: *мудрая женщина* (liet. išmintinga moteris), *женщина великого ума* (liet. moteris didžiojo proto); gali būti išprūsusi, išsilavinusi, dažnai turinti polinkį į menus: *учёная женщина* (liet. mokyta moteris), *женщина (не только красива, но и) умна, образованна* (liet.

moteris ne tik graži, bet ir protinga, išsilavinusi), *женщина с высшим музыкальным образованием* (liet. moteris su aukštesniu muzikiniu išsilavinimu).

Rusų moterį pagal socialinį statusą galima skirstyti į tas, kurios dirba ir atneša namo pinigų: *женщина работает воспитателем в детском саду* (liet. moteris dirba auklėtoja vaikų darželyje), *женщина стала добытчицей* (liet. moteris užsidirba pragyvenimui); ir tas, kurios yra namų šeimininkės, namų židinio puoselėtojos: *женщина – хранительница очага* (liet. moteris – namų židinio saugotoja), *хозяйственная женщина* (liet. šeimyniška moteris), *домовитая женщина* (liet. šeimyniška, besirūpinanti namais moteris).

Labai svarbų vaidmenį moters gyvenime atlieka meilė. Joms svarbu mylėti ir būti mylimomis: *женщина не может жить без любви* (liet. moteris negali be meilės), *женщина может влюбиться* (liet. moteris gali įsimylėti), *любящая женщина* (liet. mylinti moteris), *влюбленная женщина* (liet. įsimylėjusi moteris), *влюбленная и любимая женщина* (liet. įsimylėjusi ir mylima moteris), *женщина нежно его любила* (liet. moteris švelniai jį mylėjo).

Kolokacijose taip pat išryškėja moters socialinis aspektas. Moteris gali būti išteklėjusi: *замужняя женщина* (liet. išteklėjusi moteris); arba atvirkščiai – neišteklėjusi, vieniša: *женщина, не состоящая в браке* (liet. neišteklėjusi moteris), *одинокая женщина* (liet. vieniša moteris), *свободная и одинокая женщина* (liet. laisva ir vieniša moteris), *женщина незамужняя* (liet. moteris neišteklėjusi).

Kolokacijose taip pat dažnai minimas biologinis moters aspektas, susijęs su jos gebėjimu gimdyti vaikus, būti motina, auklėti vaikus: *женщина 9 месяцев вынашивает ребёнка* (liet. moteris 9 mėnesius išnešioja kūdikį), *рожавшая женщина* (liet. gimdžiusi moteris), *родит женщина*, *кормит женщина и воспитывает женщина* (liet. pagimdys moteris, maitina moteris ir auklėja moteris). Gebėjimas gimdyti, didesnis atsparumas skausmui lemia, kad šiuo aspektu moteris yra stipresnė už vyrus: *женщина биологически сильнее мужчины* (liet. biologiškai moteris yra stipresnė už vyrą). Be to, moteriškos lyties atstovės gali būti labai tvirtos, nepalaužiamo charakterio: *женщина железной воли* (liet. geležinės valios moteris), *женщина несгибаемого характера* (liet. tvirtos, nepalenkiamo charakterio), *строгая женщина* (liet. griežta moteris), *железная женщина* (liet. geležinė moteris). Arba kaip tik linkusios verkti: *заплаканная женщина* (liet. apsiverkusi moteris), *женщина даже разрыдалась* (liet. moteris net užsiraudojo), *плакала женщина* (liet. verkė moteris); silpnos: *женщина беззащитная, слабая* (liet. moteris bejėgė, silpna).

Moteris yra lygiavertė su vyrais: *женщина стала равноправна мужчине* (liet. moteris tapo lygiavertė vyrui), *уподобленная мужчине женщина* (liet. moteris panaši į vyrą), *женщина в военной форме* (liet. moteris su karine uniforma).

Svarbu pabrėžti, kad moterimi gali būti laikomas suaugęs asmuo: *женщина лет тридцати* (liet. trisdešimties metų moteris), *54-летняя женщина* (liet. 54 metų moteris). Moteris gali būti sena: *пожилая женщина* (liet. pagyvenusi, senyva moteris), *немолодая женщина* (liet. nejauna moteris), *старая женщина* (liet. sena moteris); arba jauna: *молодая женщина* (liet. jauna moteris), *женщина молодая* (liet. jaunai atrodanti, jaunytė moteris).

Kai kuriuose žodžių junginiuose akcentuojamas merginos virtimas moterimi: *в ней же женщина просыпается* (liet. joje jau moteris pabunda). Teigiama, kad esama tam tikrų skirtumų tarp merginos ir moters, kurie leidžia moteriškos lyties asmenį vienaip ar kitaip pavadinti: *не девочка, а женщина* (liet. ne mergaitė, o moteris), *зрелая женщина кардинально отличается от барышни* (liet. subrendusi moteris kardinaliai skiriasi nuo merginos).

Kolokacijose išryškėjo moters kaip prostitutės reikšmė: *женщина лёгкого поведения* (liet. laisvo elgesio moteris). GDRKŽ pateikia ir daugiau panašios reikšmės eufemistinių prostitutės apibūdinimų: *публичная женщина* (liet. viešojo moteris), *разгульная женщина* (liet. palaida moteris).

Svarbu paminėti, kad moterims kartais priskiriamos antgamtinės jėgos: *женщина с потусторонней силой* (liet. moteris su antgamtine jėga), *демоническая женщина* (liet. demoniška moteris), *недоброглазая женщина* (liet. blogių akių moteris).

Pastebėtina, kad moterys dažnai tampa smurto aukomis: *женщина была удушена* (liet. moteris buvo pasmaugta), *жертвой стала 54-летняя женщина* (liet. auka tapo 54 metų moteris). Moteris rusų kalboje ir kultūroje gali būti laiminga, linksma: *весёлая была женщина* (liet. linksma buvo moteris), *счастливая женщина* (liet. laiminga moteris); garsiai besijuokianti: *громко хохотала женщина* (liet. garsiai kvatojo moteris), *женщина громко засмеялась* (liet. moteris garsiai nusijuokė). Vis dėlto ji dažniau išgyvena neigiamas emocijas, jaučiasi nelaiminga: *несчастливая женщина* (liet. nelaiminga moteris), *женщина грустная* (liet. moteris liūdna), *безутешная женщина* (liet. nenumaldoma, praradusi viltį moteris), *разочаровавшаяся женщина* (liet. nusivylusi moteris).

Moteris gali būti nepasiekiamo – *недостижимая женщина* (liet. nepasiekiamo moteris).

5.4. Sisteminių duomenų apibendrinimas

Sisteminių duomenų analizė atskleidė, kokias esmines moters savybes fiksuoja skirtingų laikotarpių, tipų žodynai ir tekstynai. Leksikografiniuose šaltiniuose išryškėjusius bazinius moters koncepto sindromus galima suskirstyti į semantinius aspektus. Moters koncepto suvokimas apima **socialinį, biologinį, psichosocialinį, psichinį, buitinį, fizinį, estetinį, ideologinį ir religinį** aspektus.

Socialinis aspektas. Lietuvių kalbos leksikografiniuose šaltiniuose pabrėžiamas moters lygiateisiškumas su vyrais. Moteris ir vyrus sieja labai glaudus ryšys – moterys yra priklausomos nuo vyrų, su jais jaučiasi saugesnės, tuo tarpu vyrams labai svarbus yra moters palaikymas, pagalba. Moteris siejama su vidine erdve, tai reiškia, kad ji rūpinasi namais ir jų gerove, o vyras – su išoriniu pasauliu. Gera moteris yra ramstis savo vyrui. Toks moters ir vyro ryšys paprastai įtvirtinamas santuoka. Taigi moteris gali tapti kurio nors vyro žmona. Tačiau paminėtina, kad santuoka dažnai siejama su rūpesčiu.

Lenkų kalbos leksikografiniuose šaltiniuose, taip pat kaip ir lietuvių, minima, kad moterys yra lygiavertės su vyrais. Akcentuojamas moters socialinis statusas – moteris gali būti ištekęjusi arba vieniša. Priešingai nei lietuvių kalboje, lenkų kalboje moteris gali būti ne tik žmona, bet ir meilužė. Be to, jai taip pat būdingas paleistuvavimas ir nedoras elgesys. Kaip lietuvių, taip ir lenkų moteris rūpinasi vidiniu pasauliu, namais, stengiasi užtikrinti jų jaukumą ir švarą. Moteris gali būti vyro išlaikytinė, namų šeimininkė arba ji gali dirbti apmokamą darbą ir siekti karjeros aukštumų.

Rusų kalbos leksikografiniuose šaltiniuose taip pat pabrėžiamas moters lygiavertiškumas su vyrais ir jos socialinis statusas. Tačiau palyginus su lietuvių ir lenkų kalbose užfiksuotais duomenimis, rusų moteris yra žmona, nesusituokusi arba susituokusi nelegaliai, išsiskyrusi, vieniša, kieno nors sugyventinė. Kitaip tariant, ši reikšmė yra labiau konkretizuojama. Be to, rusų moterims taip pat priskiriama tokia savybė kaip paleistuvavimas. Žodynų ir tekstynų medžiaga taip pat rodo, kad moteris gali priklausyti aukštesniam socialiniam sluoksniui, gali būti kilusi iš inteligentiškos šeimos. Taip pat rusų moteris galima skirstyti į tokias, kurios dirba ir atneša namo pinigų, ir tokias, kurios yra namų šeimininkės, *namų židinio* puoselėtojos.

Biologinis aspektas. Lietuvių kalbos žodynuose ir tekstyne teigiama, kad moteris savo lytimi yra priešinga vyrui. Moters amžių sunku konkrečiai apibrėžti, bet tai paprastai būna suaugęs asmuo. Taigi, nepaisant konkrečios lyties ir tik tai lyčiai būdingų savybių, moterimi ne gimstama, o ja tampama, kai subręstama. Moters santykiai su vyru gali būti glaudžiai susiję su jos biologine prigimtimi – gimdyti vaikus. Taigi moteris yra motina. Ši savybė lemia, kad moteris savo prigimtimi yra stipresnė už vyrą.

Biologiniu aspektu visų šiame darbe analizuojamų kalbų ir kultūrų moterys yra labai panašios. Lenkų leksikografiniuose šaltiniuose, panašiai kaip ir lietuvių, moteris savo lytimi yra priešinga vyrui, tačiau moteriškos lyties atstovė amžiumi priešinama su mergina. Kaip ir lietuvių, lenkų moters amžius nėra konkretizuojamas, tačiau ji būtinai turi būti suaugusi. Suaugusi moteris gali būti laikoma ir jauna, ir sena. Taip pat viena svarbiausių moters savybių yra galimybė tapti motina, gebėjimas pastoti ir išnešioti vaiką. Iš pavyzdžių matyti, kad moters pareiga ir tikslas yra gimdyti vaikus.

Rusų kalbos leksikografiniuose šaltiniuose, taip kaip ir lenkų kalbos žodynuose ir tekstyne, pateikiama, kad moteris lytimi yra priešinga vyrui ir merginai, tai reiškia, kad ji yra skirtingos lyties negu vyras ir yra suaugusi, nebe mergina. Moteris gali būti ir jauna, ir sena. Tik rusų kalboje teigiama, kad moteris – tai suaugusi moteriškos lyties atstovė, kuri yra pradėjusi lytinius santykius. Taigi moterimi tampama, bet negimstama. Kaip ir anksčiau aptartose kalbose, moteriai priskiriamas gebėjimas gimdyti vaikus. Rusų kalboje ši informacija yra konkretizuojama, teigiama, kad moteris gali maitinti vaikus krūtimi ir juos auklėti. Taigi moterimi laikoma motina. Pastebima, kad gebėjimas gimdyti, didesnis atsparumas skausmui lemia, kad šiuo aspektu moterys yra stipresnės už vyrus. Tokią pat informaciją teikė ir lietuvių kalbos žodynai, ir tekstynas.

Psichosocialinis aspektas. Lietuviškai moteriškos lyties atstovei labai svarbi meilė, ji nori mylėti ir būti mylima. Taigi, ryšys su vyru šiuos poreikius išpildo. Moteriai būdingas plepumas, todėl jai yra svarbus bendravimas su tos pačios lyties atstovėmis. Taigi moterys yra linkusios jungtis į grupes, sudaryti kolektyvą.

Remiantis lenkų kalbos leksikografiniais šaltiniais, galima teigti, kad moteris turėtų būti inteligentiška, stipri, rami, tokia, nuo kurios trykštų šviesa, dorybė, meilė, kilnumas. Tačiau joms taip pat gali būti būdingas paleistuvavimas ir nedoras elgesys. Moterys, kurios yra turėjusios lytinių santykių su vyrais, yra laikomos pavojingomis. Kitoms moteriškos lyties atstovėms priskiriamos neigiamos savybės apima tam tikrus charakterio bruožus. Taigi, moteris gali būti pretenzinga ir neinteligentiška, priekabi ir konfliktiška, piktavališka, taip pat gundanti ir vedanti į pražūtį. Paminėtina, kad joms būdingos tokios neigiamos savybės kaip išdavystė, keršto troškimas. Jos įsimyli, mėgsta komplimentus ir romantiką.

Rusų kalbos leksikografiniuose šaltiniuose, taip pat kaip ir lenkų, pabrėžiamos tokios teigiamos moters savybės kaip jautrumas, gerumas, noras padėti kitiems. Kaip ir lietuvių, taip ir rusų moterims labai svarbų vaidmenį jų gyvenime turi meilė. Joms svarbu mylėti ir būti mylimoms. Tiek rusų, tiek lenkų moteris pasižymi tokiomis savybėmis, kurios traukia vyrus ir kartais netgi veda juos į pražūtį. Vyrai jaučia geidulingumą, kūnišką aistrą, begalinę meilę moterims. Moteris savo ruožtu gali būti nepasiekiamą. Svarbu paminėti, kad rusų kalbos žodynuose ir tekstyne buvo užfiksuota, kad moterims kartais priskiriamos antgamtinės jėgos, kurios yra skirtos kitiems pakenkti. Be to, pastebėta, kad moterys dažnai tampa smurto aukomis.

Psichinis aspektas. Šiuolaikinės lietuvių moterys paprastai siejamos su protingumu, raštingumu, išsilavinimu. Manoma, kad jos, taip pat kaip ir vyrai, gali siekti karjeros aukštumų. Esama moterų, kurios pasižymi charakterio tvirtumu, vidine stiprybe, valdingumu. Vis dėlto dažniau pasitaiko jautrių, emocionalių moterų, kurios dažnai verkia. Lietuvių moteris mėgsta reikšti nepasitenkinimą, skųstis ir tuo pačiu ieškoti paguodos.

Lenkų moteris, panašiai kaip ir lietuvių, gali būti kvaila, tačiau dažniau kalbama apie protingą, inteligentišką, sėkmingą moterį, kuri rūpinasi savo išsilavinimu ir taip pat kaip vyras gali pasiekti karjeros aukštumų ir būti finansiškai nepriklausoma. Lenkų kalbos leksikografiniai šaltiniai taip pat atskleidė, kad moteriškos lyties atstovės yra kuklios, mielos. Šios savybės minimos ir kalbant apie rusų moterį. Moteris vadinama silpnosios lyties atstove, nes ji yra bejėgė, vargšė, dažnai serganti, nelaiminga, persigandusi, silpna, kuri yra apimta nevilties ir dažnai verkia. Moteris linkusi jaudintis dėl menkiausių dalykų, mėgsta skųstis. Tačiau esama taip pat moterų, kurios, atvirkščiai, pasižymi charakterio tvirtumu. Toks pasiskirstymas būdingas tiek lietuvių, tiek lenkų, tiek rusų moterims. Lenkų moters atliekamų darbų sąrašas yra begalinis, todėl šios lyties atstovės privalo nuolat išlikti energingos ir apsukrios. Tekstyno duomenimis, moteris gali turėti žalingų įpročių, pavyzdžiai, vartoti alkoholį.

Rusų kalbos sisteminių duomenų analizė parodė, kad moteris yra protinga, gali būti išsilavinusi ir užimti rimtas pareigas. Šis faktas pastebimas ir lenkų, lietuvių kalbose ir kultūrose. Rusų moterims, taip pat kaip ir lenkų, būdingos tokios teigiamos charakterio savybės kaip sąžiningumas, padorumas, paprastumas, mielumas, meilumas ir kuklumas. Teigiama, kad tokios moterų savybės kaip nedrąsumas, paklusnumas, švelnumas nulėmė, kad šios lyties atstovės yra silpnos, o vyrai stiprūs. Visose analizuojamose kalbose moterys linkusios dažnai verkti. Kitos, tik rusų moterims priskiriamos neigiamos savybės rodo, kad jos gali būti siaubingos, nervingos, besikeikiančios, išprotėjusios, piktos ir nemalonios. Be to, joms būdinga įsitraukti į problemas, nusikalstamą veiklą. Kaip jau buvo minėta, moteriškos lyties atstovės gali būti labai tvirtos, nepalaužiamo charakterio arba kaip tik silpnos. Moteris rusų kalboje ir kultūroje gali būti laiminga, linksma, garsiai besijuokianti, tačiau ji dažniau išgyvena neigiamas emocijas, jaučiasi nelaiminga.

Buitinis aspektas. Lietuvių kalbos sisteminiai duomenys atskirai išskiria moters atliekamus darbus: ji audžia, verpia, gamina maistą, užsiima namų ruoša. Taigi, moteriai priskiriami geros šeimininkės bruožai.

Lenkų moteris taip pat privalo būti gera šeimininkė, kuri rūpinsis namais, mokės prižiūrėti gyvulius ir netgi kūrenti krosnį.

Svarbu paminėti, kad buitinis aspektas rusų kalbos žodynuose nėra akcentuojamas.

Estetinis aspektas. Lietuvių moters išvaizdai taip pat skiriama nemažai dėmesio: ji privalo visada išlikti moteriška, ji mėgsta puoštis, gražiai rengtis, ji laikoma dailiosios lyties atstove. Taigi, moterys yra patrauklios vyrams, su jomis norima bendrauti, siekiama joms meilintis ir jas vilioti. Teigiama, kad moters laimė ir grožis priklauso nuo vyro.

Lenkų kalboje ir kultūroje moteris taip pat yra patraukli, nepaprasto grožio, elegantiška, kelianti susižavėjimą, daili, nors kartais provokuojamos išvaizdos. Kiekviena moteris nori gražiai

atrodyti, todėl rūpinasi savo išvaizda. Lenkų kalbos žodynai ir tekstynas fiksuoja, kad vyresnio amžiaus moterys gali būti negražios, nesimpatiškos, išsidažiusios ir provokuojamai atrodančios.

Rusų kalbos žodynuose ir tekstyne, taip pat kaip ir lenkų bei lietuvių šaltiniuose, nurodoma, kad moteris yra graži, patraukli, žavi, kerinti. Tokia moteris gali pražudyti ją įsimylėjusius vyrus. Kiek mažiau kalbama apie negražią moterį. Svarbu paminėti, kad negražios paprastai būna vyresnio amžiaus moterys. Šis faktas aktualus ir lenkų moterims. Lietuvių, lenkų, rusų moteriškos lyties atstovės mėgsta puoštis, gražiai rengtis. Vis dėlto dažniau rusų moterys būna kukliai apsirengusios.

Fizinis aspektas: Lietuvių moteris paprastai atlieka daug darbų, o tai lemia, kad moteris dažnai jaučiasi pavargusi, išsekusi.

Lenkų moteris yra lyginama su stirna. Taigi ji yra aukšta, liekna, laiba, vikri. Pabrėžiama, kad kaime gyvenanti arba vyresnio amžiaus moteris gali būti apkūni.

Rusų kalbos leksikografiniuose šaltiniuose ypač konkretizuojama moters išvaizda. Labai daug dėmesio skiriama akių formai ir spalvai. Rusų moteris dažnai turi pilkas arba mėlynas akis. Taip pat atkreipiamas dėmesys į plaukų spalvą ir šukuoseną. Labai dažnai išskiriamos tamsiaplaukės, juodaplaukės. Rusų moteris taip pat yra aukšta arba kaip tik labai žemo ūgio. Svarbu paminėti, kad rusų moteris dažnai vaizduojama kaip apkūni, stora, stambi, tačiau esama ir labai lieknų moteriškos lyties atstovių.

Ideologinis aspektas. Lenkų kalboje ir kultūroje moterys pagal savo vertybes skirstomos į tradicines ir šiuolaikines. Lietuvių ir rusų kalbų leksikografiniai šaltiniai neleidžia išskirti ideologinio aspekto.

Religinis aspektas. Religinis aspektas fiksuojamas tik lietuvių kalbos žodynuose ir tekstyne. Taigi, galima manyti, kad lietuvių moterims yra svarbus dvasinis gyvenimas. Jos neabejoja antgamtinių jėgų egzistavimu, gali būti tikinčios.

6. Tekstiniai duomenys

6.1. Lietuvių kalbos patarlės ir priežodžiai apie moterį

Patarlėse ir priežodžiuose pateikiami vertingi duomenys apie moterį, atskleidžiamas liaudiškas požiūris į moterį ir papildomi, konkretizuojami žodynuose pateikti vertinimai. Lietuvių patarlės buvo renkamos iš *Patarlių ir priežodžių elektroninio sąvado*³¹ ir *Lietuvių kalbos žodyno* (LKŽe).

Galima pastebėti, kad kai kuriose patarlėse žodį *moteris* pakeičia artimos reikšmės žodžiai (1), (2), (3). Dėl šios priežasties pasirinkta analizuoti ir tas patarles, kuriose yra žodžio *moteris* sinonimai: *boba*, *motė*, *moteriška*, *mergina*, *merga*, *pati*, *žmona*. Tokia tiriamosios medžiagos įvairovė atskleis daugiau bazinių savybių, aspektų ir pateiks platesnį *moters* vaizdą kalboje ir kultūroje.

(1) **Moteris** laiko tris kertes trobos, vyras – tik vieną.

*Gaspadorius turi vieną kertę, **gaspadinė** – tris.*

(2) Gera **moteris** pataisys ir piktą vyrą, o nedora ir gerą pagadins.

Gera **žmona** prastą vyrą pataiso, bloga žmona gerą vyrą pagadina.

(3) Jeigu nori patikt **mergai**, tai sakyk, kad ji graži.

Moteriškei norėdamas įtikti, vadink dailia.

Patarlėse dažnai akcentuojamos neigiamos *moters* savybės. Pabrėžiama, kad lietuvių moteris yra užsispyrusi (4), pavojinga (5), godi (7), plepi (6). Dar viena *moters* yda yra jos „ilgas liežuvis“, polinkis liežuvauti, apkalbinėti (14). Moteriškos lyties atstovės apibūdinamos taip pat tokiomis neigiamomis savybėmis, kaip nepastovumas (8), klastingumas (9). Šie bruožai lemia, kad moterimi negalima pasitikėti (10.) Be to, teigiama, kad moteris yra gudresnė net už lapę (11). Taip pat paminėtina, kad moteris yra priekabi, besibaranti (12) ir labai pikta (13).

(4) *Tos ropės kartis, o bobos upartis.*

(5) *Moteris panaši į aštrų ginklą, su ja žaisti negalima.*

(6) *Šuns neperlosi, moters neperkalbėsi.*

(7) *Širdis moters mieruoja pinigais.*

(8) *Rudens oras nepastovus kaip moteris.*

³¹ Elektroninė prieiga: <http://www.aruodai.lt/patarles/>. *Patarlių ir priežodžių elektroninį sąvadą* kūrė: K. Grigas (programos vadovas 1998–2002 10), L. Kudirkienė (programos vadovė 2002 11–2004), D. Vaitkevičienė (programos vadovė 2005), D. Zaikauskienė, R. Kašėtienė, V. Ivanauskaitė, V. Daugirdaitė, programuotojai P. Skirmantas, D. Saulevičius, E. Blaževičius.

- (9) *Moteris kaip katė – paglostyk, bet ant kelių neimk: nagus suleis.*
 (10) *Netikėk moteriškai verkiančiais, kumelei prakaituojančiais.*
 (11) *Lapė daug žino, bet dar daugiau moteriškė žino.*
 (12) *Kur yra barnis, ten turi priderėti moteriška.*
 (13) *Maža yra kiekviena piktybė prieš piktybę moteriškos.*
 (14) *Bobos liežuvis ne tik apmeta, bet ir ataudžia.*

Boba dažnai lyginama su velniu. Boba gali būti stipresnė, blogesnė nei velnias (15). Be to, ją gali apsėsti velnias (16). Taip pat manoma, kad boba gali bendradarbiauti su velniu (17), (18).

- (15) *Viena boba už devynis velnius atkusina.*
 (16) *Visos bobos velnių priėdę.*
 (17) *Ar boba siuvo, ar velnias lopino.*
 (18) *Bobai ir velnias kamašius ant šakių paduoda.*

Pastebėtina, kad neigiamą konotaciją turintis žodis *boba* patarlėse paprastai atlieka pašiepimo, ironizavimo funkciją. Taigi patarlėse, kuriose yra minėtas žodis, pabrėžiama, kad moteris yra kvaila (19) ir linkusi dažnai verkti (20). Taip pat ji yra kaprizinga (21).

- (19) *Ir boba žino, kodėl ožys pieno neduoda.*
 (20) *Žliumbti – bobų darbas.*
 (21) *Užsimanė kaip boba ropių.*

Patarlėse žymimi ir moters teigiami bruožai. Visų pirma ji gali būti gera (22). Šią savybę turinti moteris daro savo šeimą laimingą. Būdama gera žmona savo vyrui padeda išspręsti bet kokias problemas, palengvina bet kokią darbą, naštą (30). Ji taip pat yra drūta, tvirta (23). Paprastai teigiama, kad moteris yra silpnoji lytis, tačiau, kaip matyti iš patarlėse įvardytų priešpriešų, moteriškos lyties atstovės asmenybė yra kur kas sudėtingesnė. Moteris yra ir silpna, ir stipri (24), (25). Ji gali jausti baimę dalykams, kurių bijoti neturėtų. Kartu ji gali kelti baimę kitiems, neretai už ją stipresniems: „moterų bijo ir patsai velnias“. Vis dėlto moteris yra labai jautri būtybė (26), kuri viską „giliai priima į širdį“. Ji, palyginus su vyru, yra geros, jautrios širdies (28). Graži yra ta moteris, kuri yra drovi (27). Tautosakos, o tiksliau patarlių, pavyzdžiai, pateikti LKŽe, taip pat liudija apie moterų emocinį nestabilumą, polinkį verkti dėl menkiausios priežasties ar visai be priežasties (29).

- (22) *Gera boba laimė triobai.*
- (23) *Drūta boba, nei su girnomis nesumaltum.*
- (24) *Moterys silpnos, bet moterys stiprios.*
- (25) *Moteris bijo ir pelės, o moterų bijo ir patsai velnias.*
- (26) *Vyras jautrus akim, o moteris širdim.*
- (27) *Moteris be gėdos yra negraži.*
- (28) *Vyro širdis - akmuo, moteriškos - vaškas.*
- (29) *Moterų ašaros labai pigios.*
- (30) *Gera moteris vyrui kelį taiso.*

Patarlėse taip pat aptariama moters išvaizda. Galima teigti, kad moteris yra graži (31), o tokią moterį turintį vyrą neretai apima pasididžiavimo jausmas. Vis dėlto moters grožis nelaikomas svarbiausia vertybe (32). Moteris mėgsta puoštis, gražiai rengtis (33).

- (31) *Gera! važiuot turgun, jei arklys geras, gerai važiuot veseilion, jei pati graži.*
- (32) *Bobos gražumu nebūsi sotus.*
- (33) *Moteriška aprėdyta kaip žvakė, nurėdyta – kaip šakė.*

Ne mažiau reikšmingas yra moters fizinis aspektas. Privalumu laikoma, jei moteriškos lyties atstovė turi didelę krūtinę (34) ir sėdmenis (36). Kitaip tariant, moteris turi atrodyti gražiai ir sveikai (37). Ji yra ilgaplaukė, bet paprastai kvaila (35). Moteris taip pat turi gerus ir sveikus dantis (38). Teigiama, kad boba gali turėti vieną akį, tačiau šios patarlės perteikiama mintis labiau susijusi su psichosocialiniu aspektu, nei su išvaizda. Boba vienaakė³² paprastai sako susigalvotus, nesąmoningus dalykus, gandus (39).

- (34) *Daržas be krapų kaip moteris be papų.*
- (35) *Bobos ilgas plaukas, trumpas razumas.*
- (36) *Moteriška – tai vėžys: galvoj šūdas, subinėj skomas.*
- (37) *Boba kaip troba, papai kaip pirtis, subinė kaip doklas.*
- (38) *Nepasiimk bobos be dantų – neįkės riešutų.*
- (39) *Kas tau sakė, ar boba vienakė.*

³² Kazio Sajos pjesėje „Devynbėdžiai“ yra antraeilė veikėja Boba Vienaakė, kuri yra landi, davatkiška, visur dalyvaujanti, visur būnanti, bet ir gana išmintinga, ir rūpestinga. Pjesėje ši veikėja vaizduojama kaip nelaiminga vieniša moteris, nuskriausta Dievo, be vienos akies.

Vyrą ir moterį paprastai sieja artimas ryšys. *Frazeologijos žodyne* (FŽ) (rengė: Irena Ermanytė, Ona Kažukauskaitė, Gertrūda Naktinienė, Jonas Paulauskas (redagavo), Zita Šimėnaitė, Angelė Vilutytė, 2001) pateikiama, kad žodžių junginio *plienai gėležys* reikšmė yra 'neatskiriami, dideli draugai'. Taigi patarlėje (40) apibrėžiami draugiški moters ir vyro santykiai.

(40) *Vyriškas geležis, o moteriškai plienu reik būti.*

Veiklos, kurias atlieka moteris, yra labai įvairios. Tačiau vienareikšmiškai galima teigti, kad moteris labai daug dirba (41). Paprastai šie darbai susiję su namais, todėl moteris namuose laikoma svarbiausia (42). Tačiau visi šie darbai yra kasdieniai ir savaime suprantami, dėl to dažnai deramai neįvertinami (48). Vyras turintis gerą moterį, kuri jam visada padeda, yra sėkmingesnis, dėl to pripažįstamas ir gerbiamas bendruomenėje, kurioje gyvena (43). Kaip jau buvo minėta anksčiau, moteris gana daug laiko skiria puošimuisi (44). Svarbu paminėti, kad moteriai negalima turėti, patikėti pinigų (45), (46). Moteriškos lyties atstovės taip pat yra pamaldžios (47).

(41) *Vyrų darbas su galu, o moterų be galo.*

(42) *Moteriška – namų raktas.*

(43) *Gera motė vyrui kelią daro, pikta motė vyrui kelią užkerta.*

(44) *Boba rengias pusę dienos, o pažiūri – pusę nuogos.*

(45) *Neleisk kiaulės prie bulvių, moters prie pinigų.*

(46) *Neleisk karvės prie dobių, pačios prie pinigų*

(47) *Kur daugis moterų, tai daugis poterių.*

(48) *Moters darbo nėra ko parodyti.*

Pastebėtina, kad vyrai paprastai atlieka lauko, ūkio darbus, o moterys daugiau laiko praleidžia namuose kažką gamindamos prie puodų (49), verpdamos prie kalvaratų (ratelių) (50) arba siūdamos drabužius (51).

(49) *Moteriška teveizi puodžiuko, vyriškis plūgiuko.*

(50) *Akėčios, vežėčios – vyrų darbai, ratai, kalvaratai – moterų darbai.*

(51) *Moteriška be adatos neapsirėdo, be žirklių neprisirėdo.*

Tam tikrais atvejais moteris ir vyras gali bendradarbiauti, veikti kartu (52), (53).

(52) *Boba laiko tris kerčias trobos, vyras tik vieną.*

(53) *Po abiedai boba šaukštus parinkinėja, diedas karnas lupinėja.*

Iš patarlių matyti, kad moteris ir valdžia yra neatsiejami dalykai. Teigiama, kad vyrai valdo pasaulį, o vyrus valdo moterys (54), (55). Taigi moterys valdo ir vyrus, ir pasaulį. Manoma, kad moterys valdo ten, kur vyras neišmano (59). Be to, su moterimi yra beprasmiška kovoti, nes ji visada laimi (56). Kiekviena moteris turi turėti vyrą (58) ir pavalkus (57).

(54) *Vyrai valdo pasaulį, o moterys vyrus.*

(55) *Kaip moteris švilpia, taip vyrai šoka.*

(56) *Trijose kovose žmogus būna pergalėtas: kovoje su miegu, kovoje su likimu ir kovoje su moteriške.*

(57) *Moteriška reta pavalkais nemauta nebus.*

(58) *Moteriškos papekliais ožius ganys, kurios vyro negaus.*

(59) *Kame moteriškė valdo, tame vyriškis klysta.*

Patarlėse moterų susibūrimas dažnai vertinamas neigiamai. Manoma, kad ten, kur yra daug moterų, yra netvarka (60), chaosas, triukšmas, turgus (61), (62), (63). Paminėtina, kad turgumi (jomarku, kermošiumi) įvardijamas taip pat triukšmingas ir nelabai reikšmingas moterų kalbėjimas.

(60) *Kur bobų daugis, tai pirkia nešluota.*

(61) *Viena boba – boba, dvi bobos – alasas, trys bobos – turgus.*

(62) *Penkios bóbos ir Tamošius, tai visas kermošius.*

(63) *Be bóbų ne jomarkas.*

Kiti patarlių pavyzdžiai rodo geros ir blogos moters opoziciją, kur moteriškos lyties atstovė yra tam tikrų veiksmų įrankis. Moteris gali pozityviai veikti aplinkinius ir padėti jiems būti tikrais žmonėmis (64). Ji gali būti bloga, pajėgi kovoti su didžiausiu blogiu (65).

(64) *Per moteris į žmones, per angelus į dangų. / Per bóbas į žmones, per ubagus į dangų.*

(65) *Tokią bobą tik dėti armoton ir šauti į velnių pulką.*

Teigiama, kad moterį reikia mušti, nes tai skatina ją dirbti (66) ir tobulėti (67).

(66) *Žemė nedarbta, boba nemušta.*

(67) *Moteris tai kai verba – kuo daugiau laužai, tuo gražesnė atželia.*

Galima teigti, kad amžius yra didžiausias moters priešas. Vyresnio amžiaus moteris yra vertinama neigiamai. Ji darosi nebegraži (68), niekam nereikalinga arba reikalinga nebent ubagai, kuris nieko neturi (69). Dėl tokio neigiamo vyresnio amžiaus moterų vertinimo, moteriškos lyties atstovės yra priverstos įvairiais būdais meluoti apie savo amžių (71). Vis dėlto pats tinkamiausias ir palankiausias moters amžius yra keturiasdešimt metų. Šio amžiaus moteris yra pati gražiausia (70).

(68) *Merga auga kaip kanapė, o sensta kaip lepšis.*

(69) *Merga pasenus – ubagai, veršis apsitriedęs – kunigui.*

(70) *Keturiasdešimt metų – tai bobos viekas.*

(71) *Moters metų niekuomet nesužinosi.*

Nors moteris paprastai būna namie, ji taip pat gali keliauti į Rygą (72), į Vilnių (73).

(72) *Ant tokio peilio boba į Rygą nujotų.*

(73) *Sena boba į Vilnių be balno nujotų.*

6.2. Lenkų kalbos patarlės ir priežodžiai apie moterį

Lenkų liaudies patarlėse ir priežodžiuose taip pat randama moters apibūdinimų. Patarlės buvo renkamos iš *Naujos lenkų patarlių ir priežodžių knygos* (*Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich*, red. Julian Krzyżanowski) ir *Lenkų kalbos frazeologizmų žodyno* (SFJP) (lenk. *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, red. Stanisław Skorupka, 1989), kuriame taip pat yra ir patarlių. Pasirinktos analizuoti visos patarlės ir priežodžiai, kuriuose minimas žodis *kobieta* ir jo sinonimai: *baba* (liet. boba), *niewiasta*, *białogłowa* (liet. balta galva).

Pagrindinės patarlių funkcijos yra moralizuoti, įspėti, pamokyti, drausti, todėl nėra nuostabu, kad jose dažniau peikiamos tam tikrų objektų neigiamos savybės. Ne išimtis yra ir moteris. Lenkų patarlėse teigiama, kad moteris yra labai užsispyrusi (2), lengvabūdiška (4), nepastovi (6), (7), pikta (13), gudri (14). Taip pat teigiama, kad moteriai būdinga pulti į kraštutinumus (15). Ji elgiasi kaip išprotėjusi, kai yra įsimylėjusi ir tada, kai pasensta (5). Viena vertus, su moterimis yra labai sunku, tačiau ir be jų išgyventi būtų neįmanoma (3). Neigiamai vertinama moteris neturinti širdies (8). Dažniausiai moteris yra labai kvaila (1), (9), (10), (11), neišmintinga, nemąstanti ir nesubrendusi (16). Be to, moteriškos lyties atstovėms labai sunku įtikti (12).

(1) *U kobiety włos długi, a rozum krótki.* (Liet. Moters plaukas ilgas, o protas trumpas.)

(2) *Nic kobiety nie przepze, skoro się uprze.* (Liet. Niekas moters neįtikins, kai ji užsispiria.)

(3) *Z kobietami wielka bieda, lecz bez kobiet żyć się nie da.* (Liet. Su moterimis didelė bėda, tačiau be moterų neišgyvensi.)

(4) *Jedna lekkomyślna kobieta więcej kobiet zepsuje niż dziesięciu mężczyzn.* (Liet. Viena lengvabūdiška moteris daugiau moterų sugadins nei dešimt vyrų.)

(5) *Każda kobieta dwa razy szaleje: kiedy się kocha i kiedy siwieje.* (Liet. Kiekviena moteris du kartus išprotėja: kai įsimyli ir kai pražyla.)

(6) *Kobieta zmienna jest.* (Liet. Moteris yra nepastovi.)

(7) *Gust kobiet, pogody jesienne – wszystko to odmienne.* (Liet. Moterų skonis, rudens orai – viskas nepastovu (kitoniška))

(8) *Kobieta bez serca, mężczyzna bez odwagi – wiele niewarci.* (Liet. Moteris be širdies, vyras be drąsos – nieko verti.)

(9) *Głupią kobietę poznasz po spódnicy.* (Liet. Kvailą moterį pažinsi iš sijono.)

(10) *Baba mo tele rozemu, co kura; a mądro baba tele, co dwie kure.* (Liet. Boba turi tiek proto, kiek višta; o protinga boba tiek, kiek dvi vištos.)

(11) *Głupio baba gorszo niż szarańcza.* (Liet. Kvaila boba blogiau nei skėriai.)

(12) *Starej babie a chałupie nigdy nie dogodzisz.* (Liet. Senai bobai ir trobai niekada neįtiksi.)

(13) *Kiedy baba chleb piecze, to się ledwie nie wściecze.* (Liet. Kada boba kepa duoną, tai beveik siunta.)

(14) *Babi naród zawsze chytry.* (Liet. Bobų padermė visada gudri.)

(15) *Kobita czy kocha, czy nienawidzi – nigdy w miarę.* (Liet. Moteris ar myli, ar nekenčia – visada persistengia.)

(16) *Białogłowie pstro w głowie.* (Liet. Baltai galvai marga / raiba galvoje.)

Didžiausia moters yda yra jos liežuvis. Ji yra labai plepi (17), nemoka išsaugoti paslapčių (18), todėl ja negalima pasitikėti (19). Moteris dažnai meluoja (20), (21), (33) pasakoja kvailystes, paistalus (22) ir neišpildo duotų pažadų (23). Be to, apgauti moterį yra sunku (24). Moteris yra dviveidė, kuri į akis šypsosi, o už nugaros apkalbinėja (25). Tiesa, moteris dažniau sukuria paskalas, o vyras jas išnešioja (31). Paminėtina, kad moteris turi gana aštrų liežuvį (26), (27). Taip pat ji yra barninga (28), (29) ir triukšminga (30), todėl teigiama, kad ten, kur yra daug moterų, kyla triukšmas, primenantis turgų (32).

(17) *Niewiasta każda wielomówna.* (Liet. Kiekviena moteris kalbi.)

(18) *Zachować co w sekrecie najciężej jest kobiecie.* (Liet. Išsaugoti kažką paslapyje sunkiausia yra moteriai.)

(19) *Kobiecie i koniowi nigdy nie dowierzaj.* (Liet. Nepasitikėk moterimi ir arkliu.)

(20) *Ani na wsi, ani w mieście nie trzeba wierzyć niewieście.* (Liet. Nei kaime, nei mieste, nereikia tikėti moteriai.)

(21) *Co ci powie białogłowa, pisz na bystrej wodzie słowa.* (Liet. Ką tau pasakys balta galva, rašyk žodžius ant greito vandens.)

(22) *Terefere kuku, strzela baba z łuku.* (Liet. Terefere kuku, šaudo boba iš lanko.)

(23) *Trzymać kobietę za słowo, a piskorza za ogon na jedno wychodzi.* (Liet. Moteris, besilaikanti duoto žodžio, ir vijūno laikymas už uodegos – tą patį reiškia.)

(24) *Baby trudno oszukać.* (Liet. Moterį sunku apgauti.)

(25) *Baba babę całuje, a za oczy obgaduje.* (Liet. Boba bobą bučiuoja, o už akių apkalba.)

(26) *Wół rogami, baba językiem kole.* (Liet. Jautis ragais, boba liežuviu bado.)

(27) *Język niewiast gorzej miecza siecze.* (Liet. Moters liežuvis blogiau nei kalavijas.)

(28) *Baba czego nie robi językiem, to krzykiem.* (Liet. Boba ko nepadarys liežuviu, tai padarys riksmu.)

(29) *Nie trzeba mu psa, bo go baba obszczeka.* (Liet. Nereikia jam šuns, nes jį boba aploja.)

(30) *Jedna baba w mieście więcej narobi hałasu niżli chłopów dwieście.* (Liet. Viena boba mieste daugiau padarys triukšmo nei du šimtai vyrų.)

(31) *Baba stworzyła, chłop rozniósł.* (Liet. Boba sukūrė, vyras išnešiojo.)

(32) *Dwie baby a jedna gęś, gotowy jarmark.* (Liet. Dvi bobos ir viena žąsis – jau ir turgus.)

(33) *Nie wierz niewieście, choć ma lat dwieście.* (Liet. Netikėk moterimi, net jei ji turi du šimtus metų.)

Moteris labai dažnai lyginama su velniu. Ji yra tokia bloga, kad net gali jam patarti (34). Pikta moteris yra blogesnė už velnią (35). Taip pat ji gali bendradarbiauti su velniu (36). Taigi tokia moteris laikoma pavojinga (39).

(34) *Kobiety, jak zechcą, to i samemu diabłu dadzą radę.* (Liet. Moterys, jeigu norės, ir pačiam velniui duos patarimą.)

(35) *Nad diabła rogatego gorsza zła kobieta.* (Liet. Už raguotą velnią blogesnė pikta moteris.)

(36) *Kiedy gwizdże kobieta, diabeł kościół zamieta.* (Liet. Kai švilpauja moteris, velnias bažnyčią šluoja.)

(37) *Babę rozdrażnić, to gorzej niż diabła.* (Liet. Bobą suerzinti, blogiau nei velnią.)

Moterį reikia valdyti, kontroliuoti ir prižiūrėti, bet tai padaryti nėra lengva (38), (39).

(38) *Kto myśli, iż można upilnować kobietę, do wariatów go oddać.* (Liet. Kas galvoja, kad galima kontroliuoti moterį, į beprotną ją atiduoti.)

(39) *Łacniej wór pcheł upilnować niż jedną kobietę.* (Liet. Lengviau maišą blusų suvaldyti, nei vieną moterį.)

Taip pat teigiama, kad stipriausias moters ginklas yra ašaros (40). Moteris yra pažeidžiama, todėl verksmu dažnai tikisi palaikymo (41).

(40) *Łzy – broń kobieca.* (Liet. Ašaros – moters ginklas.)

(41) *Białogłowa w płaczu obrony szuka, mężczyzna w pałazu.* (Liet. Balta galva raudoje ieško kas apgintų, vyras – kalavijuje.)

Patarlėse išryškėjo ir teigiamos moters savybės. Visų pirma ji yra stipri (42). Paminėtina, kad į moterį kreipiamasi norint gauti patarimų (43), (44). Moteris visuomet palaikys savo lyties atstovės, tuo tarpu vyrai visada bus vyrų pusėje (45). Moteris gali būti gera (47). Jaunos moterys yra geros, o senos blogos (46). Be to, teigiama, kad būtent vyro dėka, moteris tampa gera (50). Lenkų kultūroje galioja tam tikros moters elgesio taisyklės. Pagal socialinį statusą, paminėtinės šios savybės: neištekėjusi moteris turi būti drovi, ištekėjusi – dora, o našlė – rimta (48). Pagal paros metus ir konkrečią vietą: rytą – religinga, pamaldi; dieną – darbšti; prie stalo – protinga; visada – tvarkinga ir padori, o kambaryje su savo vyru – miela (49).

(42) *Baba jak taran, można jej kołki w dupie łamać.* (Liet. Moteris kaip taranas, galima jai baslius užpakalyje laužyti.)

(43) *Sto bab – sto rad.* (Liet. Šimtas bobų – šimtas patarimų.)

(44) *Do baby na porady.* (Liet. Pas bobą patarimų.)

(45) *Baba za babą, a chłop za chłopem.* (Liet. Boba už bobą, o vyras už vyrą.)

(46) *Dobre są baby, ale nie stare.* (Liet. Bobos yra geros, bet ne senos.)

(47) *Anioł, nie kobieta.* (Liet. Angelas, ne moteris.)

(48) *Niewiasta ma być w panieńskim stanie wstydliva, w małżeńskim poczciwa, a we wdowim stateczna.* (Liet. Neištekėjusi moteris turi būti drovi, ištekėjusi dora, našlė rimta.)

(49) *Białogłowa ma być rano nabożna, w dzień pracowita, mądra u stołu, zawsze ochędożna, miła w pokoju.* (Liet. Balta galva ryte turi būti religinga, dieną darbšti, protinga prie stalo, visada tvarkinga, padori, miela kambaryje.)

(50) *Jak chłop kobietę przez dziesięć progów przewlecze, to dopiero będzie dobra.* (Liet. Tik tada ji bus gera, kai vyras moterį pro dešimt slenksčių pervilks.)

Patarlėse minima taip pat moters išvaizda. Jauna moteris lenkų kultūroje yra graži (51), tuo tarpu vyresnio amžiaus moteriškos lyties atstovė, vadinama boba, pasidaro nebegraži, baisi (54). Boba turi būti apkūni (52) ir pilvota (53). Moters amžius atsispindi jos išvaizdoje, tuo tarpu vyrai turi tiek metų, kaip patys jaučiasi (55). Kitaip tariant, amžius yra negailestingas moterims. Galbūt dėl to moteris stengiasi patikti, padaryti įspūdį savo elgesiu, išvaizda ir tokiu būdu kelti aplinkinių susižavėjimą (58). Tačiau moteris, mėgstanti puoštis ir skirianti tam per daug laiko, vertinama neigiamai (56). Pasitaiko taip pat pernelyg vyriškų moterų (59). Paminėtini ir moters plaukai. Paprastai lenkų moteris yra ilgaplaukė (57).

(51) *Ogień pali z bliska, piękna kobieta z daleka i z bliska.* (Liet. Ugnis dega iš arti, graži moteris iš toli ir iš arti.)

(52) *Kobieta przy kości.* (Liet. Moteris „prie kaulo“ (stambių kaulų).)

(53) *Baba bez brzucha jak garnek bez ucha.* (Liet. Moteris be pilvo, kaip puodas be ausies.)

(54) *Baba, mógłby nią dzieci straszyć.* (Liet. Boba, galėtum ja vaikus gąsdinti.)

(55) *Kobieta ma tyle lat, na ile wygląda, mężczyzna – na ile się czuje.* (Liet. Moteris turi tiek metų, kaip atrodo, vyras – tiek, kiek jis jaučiasi.)

(56) *Kobieta, co się stroi do południa, od południa mało warta.* (Liet. Moteris ta, kuri puošiasi iki vidurdienio, po vidurdienio mažai verta.)

(57) *U kobiety włos długi, a rozum krótki.* (Liet. Moters plaukas ilgas, o protas trumpas.)

(58) *Kobieta bez zalotności, to kwiat bez woni.* (Liet. Moteris be koketavimo, tai gėlė be kvapo.)

(59) *Gdyby babcia miała wąsy, to by była dziadkiem.* (Liet. Jeigu bobutė turėtų ūsus, tai būtų seneliu.)

Moteris ir valdžia yra neatsiejami dalykai. Kol vyrai valdo pasaulį, moterys valdo vyrus (60). Be to, moteris negali būti viena. Ji privalo turėti vyrą (61) ir vaiką (-ų) (62).

(60) *My rządzą światem, a nami kobiety.* (Liet. Mes valdom pasaulį, o mus moterys.)

(61) *Kobieta bez męża jest ni to, ni owo.* (Liet. Moteris be vyro yra nei šis, nei tas.)

(62) *Dobry kobiecie dziecko – jak koniowi owies.* (Liet. Gera moteriai kūdikis – kaip arkliui avižos.)

Moteris atlieka labai daug darbų, kuriems nėra galo (63). Vienas pagrindinių moters darbų yra maisto gaminimas, tačiau ši veikla aplinkiniams atrodo nežymi (64). Moteris, nemokanti gaminti, yra vertinama neigiamai (65). Be šio darbo, ji taip pat užsiima gyvulių auginimu (66).

(63) *Robota kobiecka nieskończona.* (Liet. Moteriškas darbas neturi pabaigos.)

(64) *Robota kobiecka choc nieznaczna, ale smaczna.* (Liet. Moteriškas darbas nors ir nežymus, bet skanus.)

(65) *Kobiecie bez fartucha jak krowie bez ogona.* (Liet. Moteriai be prijuostės, kaip karvei be uodegos.)

(66) *Nie miała baba kłopotu, kupiła sobie prosię.* (Liet. Neturėjo boba problemos, nusipirko sau paršiuką.)

Teigiama, kad moters negalima mušti (67), tačiau pati moteris (boba) vis dėlto pakelia ranką prieš vyrą (68). Svarbu pabrėžti, kad tokia moteris vertinama teigiamai, o vyras, kuris leidžiasi mušamas, – neigiamai.

(67) *Kobiety nie bij nawet kwiatem.* (Liet. Moters nemušk net gėlę.)

(68) *Błogosławiono baba, co chłopa bije; a przeklęty chłop, co sie ji do.* (Liet. Palaiminta moteris, kuri muša vyrą; prakeiktas vyras, kuris leidžiasi mušamas.)

6.3. Rusų kalbos patarlės ir priežodžiai apie moterį

Liaudiškas požiūris į moteris atskleidžiamas pasitelkiant pastovius apibendrinamojo pobūdžio posakius, vadinamus patarlėmis bei priežodžiais, kurie nusako tipiškus moteriškos lyties atstovės požymius. Patarlės ir priežodžiai buvo renkami iš Vladimiro Ivanovičiaus Dalio rinkinio *Rusų liaudies patarlės* (rus. Poslovitsy russkogo naroda. Sbornik poslovits, pogovorok, rechenii, prislovii, chistogovorok, zagadok, poverii i proch., Vladimir Ivanovich Dal' / *Пословицы русского народа. Сборник пословиц, поговорок, речений, присловий, чистоговорок, загадок, поверий и проч.*, Владимир Иванович Даль, 1862, 1879). Pasirinktos analizuoti visos patarlės ir priežodžiai, kuriuose minimas žodis *женщина* ir sinonimai: *баба, жена, девка, девица*.

Rusų moteris paprastai turi tvirtą charakterį (2). Teigiama, kad moteris yra pavojinga (3). Kaip didžiausia moters yda dažnai minimas moters „ilgas liežuvis“ (4), kuris nulemia jos plepumą

(5), (6), (7). Moteris mėgsta apkalbinėti (8), meluoti (9), (10), (15), todėl ja negalima pasitikėti (11). Moteris yra labai pavydi (12), barninga (17) ir užsispyrusi (1). Dar viena išryškėjusi savybė – moters nepastovumas (18). Svarbu paminėti, kad ji gali būti tiek protinga (14), (19) tiek labai kvaila (13), (15), (16). Protinga moteris sukuria stiprią šeimą (19).

(1) *Стели бабе вдоль, она меряет поперек.* (Liet. Klok moteriai išilgai, ji matuoja skersai.)

(2) *Баба без характера, что хлеб без соли.* (Liet. Boba be charakterio, kaip duona be druskos.)

(3) *Если бог хочет лишить человека разума, он напускает на него женщину.* (Liet. Jeigu Dievas nori atimti iš žmogaus protą, jis siunčia jam moterį.)

(4) *Волос долог, а язык длинней (у бабы).* (Liet. Plaukas ilgas, o liežuvis ilgesnis (pas bobą).)

(5) *Бабий язык, куда ни завались, достанет.* (Liet. Bobos liežuvis, kur nenuvirsi, įgris.)

(6) *Бабий кадык не заткнешь ни пирогом, ни рукавицей.* (Liet. Bobos gerklę neužkimši nei pyragu, nei pirštine.)

(7) *Вольна баба в языке, а черт в бабьем кадыке.* (Liet. Laisva boba savo kalboje, o velnias bobos gerklėje.)

(8) *Бабы сказки [сплетни].* (Liet. Bobų pasakos [paskalos].)

(9) *Баба бредит, да черт ей верит.* (Liet. Boba kliedi, o velnias ja tiki.)

(10) *Бабыя вранья и на свинье не объедешь.* (Liet. Bobų melo ir ant kiaulės neapjosi.)

(11) *Лукавой бабы и в ступе не истолчешь.* (Liet. Suktą bobą ir grūstuvėje nesusmulkinsi.)

(12) *Хороша жена, да завистлива.* (Liet. Gera žmona, bet pavydi.)

(13) *У бабы волос долог, да ум короткий.* (Liet. Pas bobą plaukas ilgas, o protas trumpas.)

(14) *Умную взять - не даст слова сказать.* (Liet. Protingą paimsi – neduos žodžio pasakyti.)

(15) *И дура - жена мужу правду не скажет.* (Liet. Ir kvaila žmona vyrui tiesos nepasakys.)

(16) *Женская логика* (Liet. moteriška logika)

(17) *Собака умней бабы: на хозяина не лает (о брани).* (Liet. Šuo protingesnis už bobą: ant šeimininko neloja.)

(18) *Пока баба с печи летит, семьдесят семь дум передумает.* (Liet. Kol boba bėga nuo krosnies, septyniasdešimt septynias mintis pergalvos.)

(19) *Чем умнее жена, тем сильнее семья.* (Liet. Kuo protingesnė žmona, tuo stipresnė šeima.)

Moteriškos lyties atstovės turi polinkį dažnai verkti. Galima teigti, kad moteris verksmu bando spręsti problemas (20), (21), tačiau ji gali verkti ir be rimtos priežasties (22).

(20) *Без плачу у бабы дело не спорится.* (Liet. Be ašarų bobai reikalai nesiklosto.)

(21) *Баба слезами беде помогает.* (Liet. Boba ašaromis bėdoje padeda.)

(22) *У баб да у пьяных слезы дешевы.* (Liet. Išgėrusių bobų ašaros pigios.)

Dėl savo neigiamų savybių moteris dažnai yra lyginama su velniu arba šėtonu. Moteris yra dažnai stipresnė, blogesnė už patį velnią (23), (24), (26). Moteris – tai velnio buveinė (25).

(23) *Баба да бес - один у (в) них вес.* (Liet. Boba ir velnias – to paties verti.)

(24) *Куда черт не поспеет, туда бабу пошлет.* (Liet. Ten, kur velnias nespėja, ten bobą siunčia.)

(25) *Вольна баба в языке, а черт в бабьем кадыке.* (Liet. Laisva boba sakyti bet ką, o velnias bobos gerklėje.)

(26) *Где сатана не сможет, туда бабу пошлет.* (Liet. Kur šėtonas negali, ten bobą siunčia.)

Moteris pasižymi tokia teigiama savybe, kaip jautrumas (27). Paminėtina, kad didele vertybe laikomas moters drovumas (28). Tuo tarpu drovus vyras vertinamas neigiamai.

(27) *Женское сердце, что котел кипит.* (Liet. Moteriška širdis kaip katilas verda.)

(28) *Стыдливая женщина стоит целого города, а стыдливый мужчина – козленка.* (Liet. Drovi moteris verta viso miesto, o drovus vyras – oželio.)

Patarlėse ir priežodžiuose moters išvaizda nėra konkrečiai apibrėžiama. Rusų moteriškos lyties atstovė yra graži, tačiau ne savo išvaizda, o darbais (29).

(29) *Красна девка не телом, а делом.* (Liet. Graži merga ne kūnu, o darbais.)

Paminėtinos ir moters fizinės savybės. Rusų kalbos patarlėse ir priežodžiuose akcentuojami moters plaukai. Moteris turi ilgus plaukus (30), kurie yra supinami į kasą (31). Ilga moteriška kasa laikoma tam tikru grožio etalonu. Visos moterys turi lūpas, rankas, žandus, krūtinę, bambą,

sėdmenis, tačiau kiekviena iš jų turi kitokią širdį (32). Kitaip tariant, vertinamos labiau vidinės moters savybės, nei išorinės.

(30) *У бабы волос долог, да ум короток.* Волос долог, да ум короток. (Liet. Bobos ilgi plaukai, bet trumpas protas.)

(31) *Коса – девичья краса.* (Liet. Kasa – merginos grožis.)

(32) *Губы, руки, щеки, груди, пуп, зад – все это одинаково у женщин, но у каждой из них свое сердце.* (Liet. Lūpos, rankos, žandai, krūtinė, bamba, užpakalis – viskas pas moteris vienoda, bet kiekviena turi savo širdį.)

Bobos veikla neapsiriboja vien moteriškais darbais. Moterys atlieka vyriškas funkcijas – ji gali tarnauti armijoje (33). Tokia moteris yra vyriška ir mėgstanti vadovauti (34). Gera moteris (žmona) padeda vyrui įsitvirtinti sociume, skatina jį tobulėti (35). Moteris puikiai išmano savo amatą (36).

(33) *У нас и баба зауряд в рекруты идет.* (Liet. Pas mus boba į kareivius eina.)

(34) *Этой бабе только бы штаны надеть.* (Liet. Šitai bobai tik kelnes užmauti.)

(35) *У хорошей жены и плохой муж будет молодцом.* (Liet. Pas gerą žmoną ir blogas vyras bus šaunuolis.)

(36) *Знай, баба, гребень да кривое веретено!* (Liet. Žinok, boba, šepetys ir kreivas verpstukas!)

Kad ir kokia būtų stipri moteris, vis dėlto ji turėtų išlikti moteriška, kaip yra nulemta prigimties. Moteris negali būti vyriška ir niekada nepakeis vyriškosios lyties atstovo. Tai rodo šios opozicijos:

(37) *Курица не птица, а баба не человек.* (Liet. Višta ne paukštis, o boba ne žmogus (vyras))

(38) *Кобыла не лошадь, баба не человек.* (Liet. Kumelė ne arklys, boba ne žmogus (vyras).)

Moteris negali būti viena. Manoma, kad moteris privalo turėti vyrą ar kamanas (39), (40). Neištekęs moteriškos lyties atstovė ir našlės yra vertinamos neigiamai.

(39) *Без мужа женщина, что лошадь без узды.* (Liet. Be vyro moteris, kaip arklys be kamanų.)

(40) *Жена без мужа – вдовы хуже.* (Liet. Žmona be vyro – blogiau nei našlė.)

Moterys mėgsta bendrauti su tos pačios lyties atstovėmis, todėl teigiama, kad ten, kur susirenka daug moterų, būna labai triukšminga (41), kaip turguje ar mugėje (42), (43), (44).

(41) *Где две бабы, там шум, а где три, там сodom.* (Liet. Kur dvi bobos, ten bruždesys, o kur trys, ten šurmulys.)

(42) *Три бабы – базар, а семь – ярмарка.* (Liet. Trys bobos – turgus, o septynios – mugė.)

(43) *Где баба, там рынок; где две, там базар.* (Liet. Kur boba, ten turgus; kur dvi, ten mugė.)

(44) *Гусь да баба – торг; два гуся, две бабы – ярмарка.* (Liet. Žąsis ir boba – turgus; dvi žąsys, dvi bobos – mugė.)

Remiantis rusų patarlėmis, moteris yra mušama (45). Teigiama, kad moterį galima ir netgi reikia mušti, nes tik tokiu būdu įmanoma ją sutvarkyti (46), (47).

(45) *Бабий быт – завсе бит.* (Liet. Bobos butis – už viską mušta.)

(46) *Женица что курица: дай пинка – и образумится.* (Liet. Moteris kaip ir višta: spirk – ir susipranta.)

(47) *Женица что ослица – без палки не уgomонится.* (Liet. Moteris kaip ir asilė – be pagalio nesusitvarkys.)

Patarlėse akcentuojamas ir moters amžius. Manoma, kad nuo keturiasdešimties metų prasideda pats gražiausias moters amžius (49), o būdama keturiasdešimt penkerių metų, moteris vėl išgyvena antrosios jaunystės laikotarpį (48).

(48) *Сорок лет – бабий век, сорок пять – баба ягодка опять.* (Liet. Keturiasdešimt metų – bobos amžius, keturiasdešimt penkeri – boba uoga vėl.)

(49) *Бабий век.* (Liet. Bobų amžius.)

Moters buvimo vieta apsiriboja namais (50), tuo tarpu vyras didžiąją dalį savo laiko praleidžia dirbdamas lauke (51).

(50) *Бабе дорога – от печи до порога.* (Liet. Bobos kelias – nuo krosnies iki slenksčio.)

(51) *Мужик да собака всегда на дворе, а баба да кошка всегда в избе.* (Liet. Mužikas kaip šuo visada kieme, o boba kaip katė visada troboje.)

6.4. Tekstinių duomenų apibendrinimas

Patarlių ir priežodžių analizė leidžia nustatyti pirmąją lietuvių, lenkų, rusų tautų pasaulėvaizdį, vertybes bei mąstymo būdą, užfiksuotą žodinėje liaudies kultūroje. Tam tikros vertybės, nepaisant istorinių, politinių pokyčių, tebėra aktualios, iki šiol formuojančios tautos vertybių sistemą. Pagrindinės patarlių funkcijos yra moralizuoti, įspėti, pamokyti, drausti, todėl galima pastebėti, kad patarlėse dažnai akcentuojamos neigiamos moters savybės. Pabrėžiami taip pat ir tuo metu aktualūs, svarbūs, teigiamai vertinami moteriškos lyties atstovių bruožai.

Psichinis aspektas apima dvasinį tyrinėjamo objekto pasaulį, charakterį, emocijas, intelektą, gebėjimus, gabumus, polinkius, talentus ir pomėgius; visus pojūčius, jausmus. Patarlių ir priežodžių analizė parodė, kad bendros savybės visoms aptariamoms kalboms ir kultūroms yra moters užsispyrimas, nepastovumas ir kvailumas. Lenkų patarlėse moters kvailumas yra konkretizuojamas tokiais požymiais kaip neišmintingumas, mąstymo stoka. Be to, tokia moteris laikoma nesubrendusi. Tačiau rusų ir lenkų moterys būna ne tik kvailos, bet ir protingos. Teigiama, kad tik protinga rusų moteris sugeba sukurti stiprią šeimą. Tuo tarpu lenkų moteris privalo būti protinga, įdomi pašnekovė. Dar vienas bruožas, apibūdinantis visų aptariamų kultūrų moteris, yra jų polinkis dažnai verkti. Lietuvių ir rusų moteris verkia dėl menkiausios priežasties ar visai be priežasties. Tuo tarpu lenkų moters ašaros laikomos stipriausiu jos ginklu. Ašaromis siekiama sulaukti visokeriopo palaikymo. Rusų moterys gali taip pat verkti turėdamos konkrečią intenciją – išspręsti problemas.

Lietuvių ir lenkų moteris yra gudri (*Babi naród zawsze chytry* (liet. Bobų padermė visada gudri) ir pikta). Tiek lietuvių, tiek lenkų patarlėse teigiama, kad moteris yra kaprizinga. Taigi tokiai moteriai sunku įtikti.

Lenkų moteriai būdingos šios neigiamos savybės: lengvabūdiškumas, polinkis pulti į kraštutinumus, saiko nesuvokimas ypač meilėje arba tam tikrame gyvenimo tarpsnyje, kai pradeda senti. Šios savybės lemia tai, kad moteris pradeda elgtis kaip išprotėjusi. Svarbu pastebėti, kad tik rusų moteris gali būti pavydi.

Tik lietuvių moteris yra godi, viską skaičiuojanti pinigais. Paminėtinas ir lietuvių moters bailumas, kuris nebūdingas kitoms kultūroms. Baimę kitiems gali kelti ir pati moteris: *moterų bijo ir patsai velnias*. Svarbu pabrėžti, kad lietuvių ir lenkų moteris gali būti ir silpna, ir stipri. Rusų patarlėse tiesiogiai apie tai neužsimenama. Vis dėlto visų trijų kultūrų patarlėse demonstruojamos stiprios moterys, turinčios tvirtus charakterius, ir kartu silpnos, jautrios, drovios, puikiai

ilustruojančios moteriškumo sąvoką. Taigi visose kalbose ir kultūrose vertinamas moters drovumas ir jautrumas. Lietuvių moteris, pasižyminti drovumu, laikoma gražia, tuo tarpu lenkų kultūroje ši savybė siejama konkrečiai su neištekėjusiomis moterimis. Rusų patarlėse taip pat pabrėžiama, kad drovūs vyrai yra vertinami neigiamai. Be to, lietuvių ir lenkų moterys paprastai yra geros, jautrios širdies. Tačiau lenkų kultūroje demonstruojama aiški atskirtis tarp jaunos ir vyresnio amžiaus moters – geromis laikomos tik jaunos, blogomis – brandaus amžiaus moteriškos lyties atstovės.

Taip pat svarbu paminėti, kad lietuvių ir lenkų moteris gana daug laiko skiria puošimuisi, vis dėlto lenkų kultūroje tokia moteris yra nieko verta ir vertinama neigiamai.

Psichosocialinis aspektas. Analizuojamose patarlėse ypač pabrėžiamas psichosocialinis aspektas, susijęs su žmonių santykiais, socialiniu elgesiu, kuris reikalauja tam tikrų protinių ir psichologinių predispozicijų.

Visų trijų kalbų patarlėse dažnai akcentuojamas moterų plepumas. Didžiausia moters yda yra jos liežuvis. Ši savybė ypač ryški lenkų tradicijoje. Teigiama, kad moteris nemoka išsaugoti paslapčių, dažnai meluoja, pasakoja paistalus, neišpildo duotų pažadų. Tokia moteris yra dviveidė, nenuoširdi, klatinga, besišypsanti į akis ir apkalbanti už nugaros. Paminėtina, kad lenkų moteris dažnai tik sukuria paskalas, bet kitiems jas pasakoja paprastai vyras. Rusų moteris taip pat linkusi dažnai pameluoti, apkalbėti. Taigi tiek lietuvių, tiek lenkų, tiek rusų patarlėse moralizuojama, kad plepiomis moterimis negalima pasitikėti. Be to, visų trijų tautybių moteriškos lyties atstovės yra priekabios, barningos, triukšmingos. Paminėtina, kad moteriškam triukšmui apibrėžti pasitelkiama turgaus, mugės metafora. Turgumi (jomarku, kermošiumi) įvardijamas triukšmingas ir nelabai reikšmingas moterų kalbėjimas. Svarbu ir tai, kad lenkų moteris apskritai pasižymi aštriu liežuvio.

Lietuvių patarlėse akcentuojamas vyro ir moters artimas, draugiškas ryšys (*plienai geležys* ‘neatskiriami, dideli draugai’). Moteris gali pozityviai veikti aplinkinius ir padėti jiems būti tikrais, dorais žmonėmis arba gali būti kaip tik bloga, tačiau pajėgi kovoti su didžiausiu blogiu. Pabrėžiama, kad lietuvių ir rusų moteris yra pavojinga: *Moteris panaši į aštrų ginklą, su ja žaisti negalima; Если бог хочет лишить человека разума, он напускает на него женщину* (liet. Jeigu Dievas nori atimti iš žmogaus protą, jis siunčia jam moterį).

Paminėtina, kad gera rusų moteris (žmona) padeda vyrui įsitvirtinti sociume ir skatina jį tobulėti. Panaši tendencija matoma ir lietuvių kultūroje, kurioje gera žmona savo vyrui padeda išspręsti bet kokias problemas, palengvina bet kokią darbą, naštą. Vyras, turintis gerą moterį, kuri jam visada padeda, yra sėkmingesnis, dėl to pripažįstamas ir gerbiamas bendruomenėje, kurioje gyvena.

Socialinis aspektas. Dėl savo neigiamų savybių lietuvių, lenkų ir rusų moteris dažnai yra lyginama su velniu arba šėtonu (tik rusų tradicijoje). Moteris yra dažnai stipresnė, blogesnė už patį

velnią, o lietuvių moteris gąsdina netgi patį velnią. Moteris – tai velnio buveinė. Taip pat manoma, kad rusų ir lenkų boba gali bendradarbiauti su velniu.

Tam tikrais atvejais lietuvių moteris ir vyras gali bendradarbiauti, veikti kartu: *Po abiedai boba šaukštus parinkinėja, diedas karnas lupinėja.*

Iš lietuvių ir lenkų patarlių matyti, kad moteris ir valdžia yra neatsiejami dalykai. Teigiama, kad vyrai valdo pasaulį, o vyrus valdo moterys. Kitaip tariant, moterys, valdydamos vyrus, iš esmės valdo ir pasaulį. Vis dėlto manoma, kad lietuvių moterys viešpatauja tik ten, kur neišmano vyras. Be to, su moterimi beprasmiška kovoti, nes ji visada laimi. Lenkų moterį svarbu suvaldyti, kontroliuoti ir prižiūrėti, tačiau tai padaryti nėra lengva.

Kiekviena lietuvių ir rusų moteris turi turėti vyrą ir pavalkus, o lenkų moteriškos lyties atstovei privalu turėti ne tik vyrą, bet ir vaiką (-ų). Paminėtina, kad rusų kultūroje neištekėjusios moteriškos lyties atstovės ir našlės yra vertinamos neigiamai.

Neigiamai vertinamas ir moterų susibūrimas. Lietuvių, lenkų, rusų moterys mėgsta bendrauti su tos pačios lyties atstovėmis, tačiau manoma, kad ten, kur yra daug moterų, yra netvarka, chaosas, triukšmas ir turgus: *Kur bobų daugis, tai pirkia nešluota.* Svarbu pabrėžti, kad lenkų moteris taip pat laikosi moteriško solidarumo principų, tai reiškia, kad ji visada palaikys savo lyties atstoves, tuo tarpu vyrai visada bus vyrų pusėje.

Lenkų patarlėse taip pat minima, kad moteris yra geriausia patarėja.

Dar vienas svarbus išryškėjęs aspektas – požiūris į smurtą prieš moteris. Remiantis rusų patarlėmis, moterį galima ir netgi reikia mušti, nes tik tokiu būdu įmanoma ją sutvarkyti. Panašią mintį perteikia ir lietuvių patarlės. Jose teigiama, kad moterį reikia mušti, nes tai skatina ją dirbti ir tobulėti: *Žemė nedirbta, boba nemušta.* Visiškai kitokį požiūrį nurodo lenkų patarlės – moters negalima mušti, tačiau pati moteris (boba) vis dėlto gali pakelti ranką prieš vyrą. Svarbu pabrėžti, kad tokia moteris vertinama teigiamai, o vyras, kuris leidžiasi mušamas, – neigiamai.

Be to, lietuvių moteris yra nepatikima, todėl jai negalima turėti ir patikėti pinigų.

Buitinis aspektas. Moterys atlieka labai daug įvairių darbų. Lietuvių ir lenkų moteris labai daug dirba ir paprastai jų darbai susiję su namais. Tikriausiai dėl šios priežasties lietuvių moteris laikoma šeimoje svarbiausia. Vis dėlto visi šie darbai yra kasdieniai ir savaime suprantami, dėl to dažnai deramai neįvertinami namiškių. Pastebėtina, kad lietuvių vyrai paprastai atlieka lauko, ūkio darbus, o moterys daugiau laiko praleidžia namuose kažką triūsdamos prie puodų, verpdamos rateliu arba siūdamos drabužius. Vienas pagrindinių lenkų moters darbų yra gyvulių priežiūra ir maisto gaminimas. Paminėtina, kad moteris, nemokanti gaminti, yra vertinama neigiamai. Rusų moters veikla neapsiriboja vien moteriškais darbais. Moteris atlieka taip pat ir vyriškas funkcijas, pavyzdžiui, ji gali tarnauti armijoje. Tokia moteris, žinoma, yra vyriška ir mėgstanti vadovauti.

Tačiau, kaip teigiama rusų patarlėse, kad ir kokia būtų stipri moteris, vis dėlto ji turėtų išlikti moteriška.

Fizinis aspektas. Ne mažiau reikšmingas yra moters fizinis aspektas. Lenkų patarlėse moteris yra apkūni, stambi ir pilvota, tuo tarpu lietuvių moteriškos lyties atstovės privalumas yra didelė krūtinė ir sėdmenys. Kitaip tariant, lietuvių moteris turi atrodyti gražiai ir sveikai. Be to, ji privalo turėti gerus, sveikus dantis. Lietuvių patarlėse taip pat kalbama apie vienaakę moterį, kurios pagrindinė ypatybė skleisti gandas.

Galima teigti, kad didžiausias moters priešas yra laikas. Vyresnio amžiaus moterys paprastai vertinamos neigiamai. Lietuvių vyresnio amžiaus moteris tampa nebegraži, niekam nereikalinga arba reikalinga nebent ubagai, kuris nieko neturi: *Merga pasenus – ubagai, veršis apsitriedęs – kunigui*. Dėl tokio neigiamo vyresnio amžiaus moterų vertinimo lietuvių moteriškos lyties atstovės yra priverstos meluoti apie savo amžių. Lenkų kultūroje bobos amžius nėra konkretizuojamas, tačiau teigiama, kad moters metai atsispindi jos išvaizdoje. Rusų patarlėse nebuvo pastebėta neigiamo bobos išvaizdos vertinimo. Lietuvių ir rusų moteris, būdama keturiasdešimties metų, yra pati gražiausia. Pavyzdžiui, rusų patarlės (*Сорок лет – бабуи́й век, сорок пять – баба ягодка опять*) (liet. Keturiasdešimt metų – bobos amžius, keturiasdešimt penkeri – boba uoga vėl) pirmojoje dalyje teigiama, kad keturiasdešimt metų yra pats gražiausias moters amžius, o antrojoje dalyje – pozityviai nuteikiama, kad moteris, būdama keturiasdešimt penkerių metų, vėl išgyvena antrosios jaunystės laikotarpį.

Galima pastebėti, kad rusų patarlėse moters išvaizda apskritai nėra konkretizuojama. Manoma, kad visos moterys turi tam tikras kūno dalis (lūpas, sėdmenis, rankas ir pan.), bet kiekviena turi vis kitokią širdį. Kitaip tariant, rusų kultūroje labiau vertinamos vidinės moters savybės, nei išorinės.

Vienintelis bendras požymis, būdingas visoms aptariamoms kalboms ir kultūroms, yra ilgi plakai, kuriuos tik rusų moteris supina į kasą. Kasa rusų kultūroje laikoma grožio etalonu (*Коса – девичья краса*) (liet. Kasa – mergiškas grožis).

Etinis aspektas pateikia eksplikitinį vertinimą pagal tai, kas yra geras – blogas, gražus – baisus, pozityvus – negatyvus. Taigi etinis aspektas visų kultūrų moterims yra beveik vienodas. Moterys yra blogos, piktos ir geros; senos ir jaunos; silpnos ir stiprios; kvailos ir protingos (tik lenkų ir rusų). Jos gali būti blogio įsikūnijimu, blogos kaip velnias ar net blogesnės arba geros it angelai.

Estetinis aspektas. Patarlėse minimas taip pat moters išvaizdos vertinimas. Jauna moteris lenkų kultūroje yra graži, tuo tarpu vyresnio amžiaus moteriškos lyties atstovė, vadinama boba, darosi nebegraži ir netgi baisi. Lietuvių moteris yra graži, tačiau grožis nėra svarbiausia jos vertybė.

Panašus požiūris atsispindi į rusų patarlėse. Rusų moteriškos lyties atstovė taip pat yra graži, tačiau ne savo išvaizda, o darbais: *Красна девка не телом, а делом* (liet. Graži merga ne kūnu, o darbu).

Religinis aspektas minimas tik lietuvių ir lenkų patarlėse. Teigiama, kad lietuvių moteris kartais meldžiasi, o lenkų moteriškos lyties atstovė (ypač rytais) būna religinga, pamaldi.

Lokalinis aspektas aptariamas tik lietuvių ir rusų patarlėse. Ir lietuvių, ir rusų moters buvimo vieta paprastai apsiriboja namais (*Бабе дорога - от нечу до норога* (liet. Bobos kelias – nuo pečiaus iki slenksčio), tačiau lietuvių moteris tam tikromis aplinkybėmis gali keliauti į Vilnių ir į Rygą (*Ant tokio peilio boba į Rygą nujotų. / Sena boba į Vilnių be balno nujotų*).

7. Apklausų duomenys

Reikia pripažinti, kad moters samprata visuomenėje nuolat kinta priklausomai nuo istorinių, politinių, socialinių realijų. Vis dėlto, spėjama, kad jau stereotipiniu tapęs moters vaizdas, glūdintis tarminiame ir tautosakiniame diskurse iki šiol turi įtakos moteriškos lyties atstovės įsivaizdavimui. Apklausą siekiama išsiaiškinti kaip moterį įsivaizduoja šiuolaikinis jaunimas, kokios savybės geriausiai nusako analizuojamo objekto esmę, kokie moters požymiai fiksuojami tautosakos tekstuose tebegyvuoją iki šių dienų ir kas atsirado naujo.

Anketinė apklausa atlikta laikantis programos EUROJOS reikalavimų. Tai reiškia, kad kiekvienai atskirai kalbai ir kultūrai buvo surinkta ir vėliau atrinkta po 100 anketų. Apklausos dalyvių buvo prašoma pasamprotauti, *kokia jiems yra tikra moteris?* Lenkų ir rusų tautybės respondentai atitinkamai gavo jų kalba suformuluotus klausimus (lenk. *Jaka jest prawdziwa kobieta?*; rus. *Настоящая женщина, какая она?*).

Gauti atsakymai buvo apdoroti pagal EUROJOS projekto metodiką: išskiriami deskriptoriai, pateikiami juos iliustruojantys teiginiai, atsakymai pateikti procentine išraiška. Skliaustuose esantys skaičiai rodo, kiek kartų šis teiginys pavartotas per visas anketas, deskriptoriai teikiami mažėjančia tvarka. Duomenys pateikti taikant simbolius:

N – respondentų skaičius; W – visų respondentų pavartotų frazių skaičius; D – deskriptorių skaičius; Ws – stereotipizacijos rodiklis.

7.1. Šiuolaikinio Lietuvos jaunimo samprata apie moterį

Lietuviškoje apklausoje dalyvavo Vilniaus universiteto ir Vilniaus kolegijos studentai – Filologijos, Istorijos, Medicinos, Chemijos, Matematikos ir informatikos fakultetų bakalai ir magistrantai. Iš viso tyrimui buvo pasirinkta 100 anketų: 42 anketos tikslųjų mokslų (vaikinių – 20, merginų – 22) ir 58 humanitarinių mokslų (vaikinių – 22, merginų – 36) atstovų. Apklausos dalyvių buvo prašoma pasamprotauti, *kas jiems yra tikra moteris?*

MOTERIS – N 100; W–478; D–122; Ws 11,51%

1. Išvaizda (F) 34 ; 7.1%

išvaizda nesvarbu, svarbiausia, kad pati sau patiktų; prisižiūrinti save; visai neasocijuojasi su idealia išvaizda; elegantiška; turi rūpintis išvaizda, tačiau tai neturėtų būti svarbiausias dalykas; išvaizda yra nelabai svarbi; prisižiūrinti save ir neapsileidus; ne per daug puošnios; elegantiška; pasitempusi; turi prisižiūrėti; turi palaikyti „gražiosios lyties“ stereotipą; nepamiršti rūpintis (ne tik savo vidumi), bet ir išore; prisižiūrinti; graži; seksualumas; dailioji lytis; visuomet rūpinasi savo

išvaizda, jai svarbu gražiai ir patraukliai atrodyti; tikra moteris rūpinasi ne tik savo vidiniu grožiu, bet ir savo išore; pasitempusi ir elegantiška; turinti moteriai būdingu moterišku, o ne vyrišku (...) išvaizdos bruožų; jos išvaizda mano suvokiamam tikros moters moteriškumui įtakos neturi; rūpesčiu savo išvaizda, polinkiu visuomet dailiai atrodyti ypač viešumoje; naturalus grožis; elegantiška; patraukli; gražus (nebūtinai fizinis); prisižiūrintis žmogus; moteris nėra papuošimas; Moteris rūpinasi savo išvaizda; Ji turi laisvę keisti savo išvaizdą; žinoma graži; jei vidinis grožis yra gražus, ir išorinis grožis yra tavo skonio, tokiu atveju tobula; Jeigu vidinis moters grožis yra negražus (tikiuosi aišku) tai išorinis grožis nieko nereiškia.

2. Rūpestingumas (A) 21; 4.4%

rūpestinga (6); globėjiška; kasdienis rūpestingumas savo vyru ar vaikais ir parodo kokia tu esi moteris; tikroji moteris, man, yra rūpestinga; rūpinasi vyru, kada jam būna sunku; turi mokėti pasirūpinti savo šeima, vaikais; rūpinasi; Ji moka būti švelni ir motiniška; mokanti pasirūpinti šeima ir ypač vaikais; rūpestingumas; rūpestingumas, sau ir kitiems; Rupestis kitiems, artimiems žmonėms - tai pagrindas busimos šeimos gerovei; Besirūpindama kitais, moteris privalo nepamiršti ir savęs, neapsileisti; turėtų būti rūpestinga; suspėja pasirūpinti šeima.

3. Motina (G) 15; 3.1%

mama; Pirmutinė moters funkcija – tėti giminę; moterį visų pirma įsivaizduoju kaip mamą; Pirmas į galvą šovęs moterį apibūdinantis žodis – mama; Motiniška; motiniškumas; šeimos sąvoka man visų pirma asocijuojasi su motinos figūra, t.y. moterimi; moteris gali gimdyti; moteris man asocijuojasi su rūpesčiu, motinyste ir švelnumu; Pirmiausia tikra moteris tikriausiai turėtų būti ir motina, nes juk tai viena iš moteriškumo bruožų; kūdikį pagimdžiusios 13-metės moterimi irgi nepavadinčiau, nors turbūt tai priklauso nuo krašto kultūros; Sunku būtų pasakyti ar moteris yra tikra, jei ji neužaugino nei vieno vaiko; nebūtinai turinti vaikų; Tikra moteris yra motina. Nes tik tapusi motina, moteris gali pajusti tą besąlygišką meilę kitam žmogui; Tapusi motina moteris, tampa jautresnė, supratingesnė, jausmingesnė ne tik savo šeimai, bet ir visam pasauliui, visiems pasaulio vaikams, ne tik savo.

4. Turinti tikslų ir jų siekianti (P) 15; 3.1%

turinti tikslų; siekianti užsibrėžto tikslo; siekianti savo tikslų; siekianti savo tiklų; siekianti savo tikslų; Tikra moteris siekia savo tikslų, yra ryžtinga; Siekianti savo gyvenimo tikslų ir svajonių; turėti gyvenimo tikslą; tai asmenybė, siekianti savo tikslų ir svajonių; moteris turinti asmeninių tikslų; ryžtingai siekti savo tikslų; turinti tikslą gyvenime ir jo drąsiai siekianti; gali siekti savo tikslų; žinanti ko nori gyvenime ir to siekia; šiek tiek svajotoja.

5. Meilė kitiems (A) 11; 2.3%

mylinti (2); kuri myli save ir kitus; mylinti žmoną, mamą ar močiutę; mylinti savo šeimą, vaikus, draugus; Ji myli savo šeimą, vyrą, vaikus; mylinčią savo vaikus; mylinčią savo vyrą; Mylėti

kitą, tik dėl to, kad jis yra. Tokia meilė būdinga tik motinai ir taip mylėti gali tik vaiką; myli; mylinti, bet irgi ne visus.

6. Švelnumas (A) 11; 2.3%

švelnumas; švelniai; švelnios; švelnumas; išlieka švelnus(2); stiprybė turi būtinai būti papildyta kita medalia puse- švelnumu; gebanti būti švelni (2); švelnus; turi mokėti suderinti švelnumą ir ryžtingumą.

7. Supratingumas (A) 9; 1.9%

supratinga (4); empatiška (2); stengtis suprasti vyrus; stengiasi suprasti; supratingumas pasireiškia tada kai žmogui yra skiriamas jam asmeninis laikas.

8. Protingumas (P) 9; 1.9%

Protinga (6); nėra nieko gražiau už protingą moterį; Tikra moteris yra protinga; Išprususi.

9. Moteriškumas (P) 9; 1.9%

spindėti moteriškumu; moteriškumas yra išskirtinai moterų dalykas, žavintis vyro akį ir kartu žeidžiantis vyriškumą, kai į jį nukreiptas ir „naudojamas“ galiai sumenkinti; Moteris savo noru įkūnija ganėtinai tipinį įvaizdį, stengiasi jį atitikti ir palaikyti; Tikra moteris nebijo būti moteriška; turinti moteriai būdingu moterišku, o ne vyrišką (...) elgesio bruožų; turinti moteriai būdingu moterišku, o ne vyrišką charakterio bruožų; Tikra moteris, tai visų pirma moteriška; moteriškumas; Moteris – tūkstantis ir vienas atspalvis skirtingų moterų vienoje.

10. Nepriklausomybė (S) 8; 1.7%

Nepriklausoma (2); nėra pilnai priklausoma nuo vyriškos lyties; nepriklausomos nuo savo vyrų; turėtų pasižymėti nepriklausomybe; yra pilnai nepriklausančios nuo vyrų; visų visų svarbiausia – nuo nieko nepriklausanti; nepriklausoma nuo aplinkinių nuomonių.

11. Pasitikėjimas savimi (P) 8; 1.7%

svarbu, kad jinai pasitikėtų savimi ir nesigėdytų savęs; pasitikinti savimi; spinduliuojanti pasitikėjimą savimi; pasitikinti, visuomet savimi pasitiki ir eina iškelta galva, kad ir kaip sunku būtų; tikra moteris didžiuojasi savimi ir kitomis moterimis vien dėl to, kad yra; Pasitikėjimas savimi; išdidi (2).

12. Palaikymas, paguoda, atjauta (A) 7; 1.5 %

paguos, atjaus – šioje vietoje pasireiškia tikros moters unikalumas; mokanti užjausti ir palaikyti sunkiais momentais; labai svarbus moters kaip vyro rėmėjos vaidmuo; atjaučia; nėra perdėtai emocionali ir atjaučia tik tada, kada iš tikrųjų to reikia; Moteris turėtų vyrą palaikyti; Tikra moteris sugebės palaikyti savo vyrą, kai jam tikrai yra sunku.

13. Lygios teisės tarp vyrų ir moterų (S) 7; 1.5%

Jei moteris nori turėti lygias teises su vyrais, tuomet ji privalanti ir elgtis lygiai; lygiomis teisėmis kartu su vyrais konkuruojanti ir siekianti karjeros; Moteris yra lygiavertė su vyrais, kaip ir

vyrų lygiaverčiai su moterimis; Tikra moteris yra lygi su vyrais tiek darbe, tiek namuose, tiek santykiuose ir pan.; lygiavertę konkurentę darbo rinkoje; moterys veržiasi ir į vyrų sferą; moterys vis labiau panašėja į vyrus.

14. Ne tik namų šeimininkė (B) 7; 1.5%

tai, kas įėjo į tuometines moters pareigas, šiandien gali būti visiškai nebepriimtina; pasižyminti ne vienoje sferoje; šalia šeimos židinio kurstymo atsirastų širdžiai miela, bet taip pat naudinga intelektualinio pobūdžio veikla/darbas; pastaruoju metu moteris praranda vien tik namų šeimininkės vaidmenį; moteris nėra tarnaitė ar namų šeimininkė; Tikra moteris nebus kažkieno įrankis; Nebus indaplovė; Šeimoje jai netiktų nei moters- karjeristės, nei moters- namų šeimininkės vaidmuo.

15. Išsilavinimas (K) 7; 1.5%

Išsilavinusios; išsilavinusi; turėtų būti išsilavinusi menuose; moterims netinka tikslieji mokslai; bet turi daugybę kitų siekių – įgyti gerą išsilavinimą, dirbti ir užsidirbti; Išsilavinusi; moterys atstovauja pedagogų, intelektualų, medikų ir menininkų bendruomenes dėl šių sričių sąsajų su lyties stereotipais (intelektualumas, delikatumas).

16. Tokia, kokia ji nori būti (P) 7; 1.5%

tokia, kokia ji nori būti; Tokia, kokiai jai pačiai norisi būti, nepriklausomai nuo visų visuomenėje susiklosčiusių stereotipų; moteris gali būti tokia, kokia ji nori būti; patikti žmonėms tokia, kokia iš tiesų yra; žinanti, ko nori iš gyvenimo; turi savo pasirinkimą kuo tikėti ir kokį požiūrį turėti; turi savo pasirinkimą kaip atrodyti; turi savo pasirinkimą kaip elgtis.

17. Stiprumas (P) 7; 1.5%

Stipri (4); stiprios moterys; daug stipresnės nei vyrai; psichologiškai stipri.

18. Emocionalumas (P) 7; 1.5%

moteris iš prigimties pernelyg emociinga kad galėtų užsiimti tokia veikla kuri reikalauja neemocionalaus objektyvumo; emocionali; yra jausminga; moteris yra jautresnė, emocingesnė; stengiasi kaip galima rečiau vadovautis emocijomis; gebanti spręsti tam tikras emocijas ir psichologines problemas; emocinis intelektas.

19. Džiaugsmingumas (P) 7; 1.5%

linksma ir dažniausiai besišypsanti; linksma (2), besišypsanti; Linksma ir turinti humoro jausmą; moka džiaugtis; šypsotis.

20. Kūnas, sudėjimas (F) 6; 1.3%

svarbu, kad jina gerai jaustųsi savo kūne; gali būti plona arba stora; 165 cm ūgio šviesios odos smulkaus sudėjimo; svarbu kad moteris būtų smulkesnio sudėjimo ir žemesnio ūgio už mane; tatuiruotas kūnas (...) man labiau siejasi su vyrišku stiliumi; ta, kuri turi visus „atributus“, jai priskirtus gamtos; moteris yra tai, kas ją fiziologiškai skiria nuo vyro.

21. Makiažas (F) 6; 1.3%

gali būti pasidažiusi; gali nesidažyti; Gebanti atskleisti savo grožį ir seksualumą ne per makiažą ir atvirus drabužius; matydama kai kurias savo koleges niekada nepasidažiusias (...) mintyse kartais pavadindavau jas „nemoteriškomis“; nuosaikus makiažas; kreipia dėmesį į mažas detales: makiažas.

22. Apranga ir aksesuarai (F) 6; 1.3%

ji gali nešioti tik kelnes arba tik sukneles; Gebanti atskleisti savo grožį ir seksualumą ne per makiažą ir atvirus drabužius; matydama kai kurias savo koleges (...) „bet kaip“ apsirengusias mintyse kartais pavadindavau jas „nemoteriškomis“; kerziniai batai (...) man labiau siejasi su vyrišku stiliumi; elegantiška, neekscentriška apranga; kreipia dėmesį į mažas detales: (...) papuošalų spalva.

23. Kuria gerus santykius šeimoje / Santykiai šeimoje (A) 6; 1.3%

puoselėti šeimos narių emocinę gerovę; tarp šeimos narių (...) skatinti tarpusavio pasitikėjimą; užtikrinti atvirus, nuoširdžius santykius tarp šeimos narių; moteris turėtų būti šeimos švyturys; Tikra moteris neišardys savo šeimos vardan savo asmeninių ambicijų ar keršto; daro šeimą laimingą.

24. Savarankiškumas (P) 6; 1.3%

Savarankiška (2); ji savaraniška; savarankiška asmenybė; savarankiškumu; Gyvenime viską pasiekiančios pačios.

25. Savigarba (P) 6; 1.3%

Jeigu kitas žmogus jos negerbia, moteris turi jam parodyti jo vietą ir apsiginti (arba paprašyti kieno nors kito, kad ją apgintų); negali būti tikra moterimi ta, kuri pataikauja vyrams ir leidžiasi būti tik vyrų palydovėmis ir papuošalais; pagarba pačiai sau; gerbianči save; nesileidžia žeminama ir nesudaro tam aplinkybių; ginanti savo savigarbą.

26. Moteris neturi būti tobula (P) 6; 1.3%

Moteris neturi būti tobula; žinanti ir pripažįstanti savo silpnybes ir ydas; neblogesnė už kitus; bet kartu ir pasileidus; bet kartu ir nerūpestinga; bet kai reikia galinti pabūti ir labai kvaile.

27. Rūpinimasis savimi (P) 6; 1.3%

turi niekada nepamiršti savęs; nepamiršti rūpintis savo vidumi; Tikrai moteris turi nepamiršti savęs; gebėjimas esant reikalui pačiai pasirūpinti savimi; rūpinasi savimi visapusiškai – tiek vidumi (pirmiausia išsilavinimu), tiek išore; suspėja pasirūpinti pačia savimi.

28. Stilius (F) 5; 1.0%

turinčios menišką stilių; Gebanti atskleisti savo grožį ir seksualumą (...) skoningumu; bet koks „pankavimas“ man labiau siejasi su vyrišku stiliumi; nemoteriškos man atrodo ir tos moterys,

kurios, nors ir skiria daug dėmesio savo išorei, yra linkusios į netradicinį, ekscentrišką įvaizdį; akiai nesivaiko tendų ir stengiasi būti unikali bent vienoje srityje.

29. Komunikaciniai gebėjimai (S) 5; 1.0%

turi mokėti gerai komunikuoti; ji bendrauja paprastai, nuoširdžiai ir betarpiškai; daugiau kalbanti; ji gebės komunikuoti su vyru, rasti kompromisus, diskutuoti ir priėti geriausio abiem sprendimo.

30. Namų ruošos darbai (B) 5; 1.0%

moteris neturi bijoti namų ruošos darbų; neapleidžianti namų ruošos; ji rūpinasi namų ruošos darbais: tvarko, plauna, valo, gamina maistą; besitvarkanti namų ūkyje; suspėja pasirūpinti savo namais.

31. Gebėjimas priimti sprendimus (P) 5; 1.0%

gebanti priimti sunkius sprendimus; gebėti rasti bent kelias išeitis iš pakankamai keblių situacijų; sugeba išspręsti kylančias problemas; gudriai priimti sprendimus; sugebanti priimti tinkama sprendimą.

32. Nuomonės turėjimas (P) 5; 1.0%

apginti savo nuomonę; svarbiausia- turinti savo nuomonę apie kiekvieną klausimą; turėti savo nuomonę; Tikra moteris turi aiškią savo nuomonę, poziciją, gali ją drąsiai reikšti; jos mąstymas, nuomonė yra savitas, nemėgdžiojantis kitu.

33. Darbštumas (P) 5; 1.0%

Darbšti (5).

34. Jautrumas (P) 5; 1.0%

Jautri (4); jautri ir nevengia demonstruoti savo emocijų.

35. Geros manieros (P) 5; 1.0%

geromis manieromis pasižyminti moteris; išauklėta; nebūti vulgari; nėra visiškai grubi ir vyriška; žinojimas, kada ir kaip reikia elgtis, kitaip sakant, sugebėjimas prireikus neparodyti visų emocijų.

36. Asmeninis tobulėjimas, savirealizacija (P) 5; 1.0%

norinti tobulėti ne tik išoriškai, bet ir dvasiškai; kuo geriau pažinti ir save ir pasaulį, tam, kad galėtų save realizuoti; noras tobulėti profesinėje srityje; , siekis tobuleti ir stengtis viska atlikti nepriekaistingai; nuolat tobulėja, mokosi, kuria; žingeidi.

37. Tvirtumas, stiprumas (P) 5; 1.0%

Tikra moteris yra dvasiškai tvirta; ji su kantrybe ir tvirtumu atlaiko įvairiausias gyvenimo negandas ir skausmus; nepalūžti nesėkmių metu; atlaikanti negandas; yra užsigrūdinusi ir atspari.

38. Užsispyrimas (P) 5; 1.0%

Sioks toks moteriskas uzsispjrimas taip pat yra jai aktualus; Ji gauna tai, ko nori; moterys nepasiduoda, kabinasi už paskutinio šiaudo ir visus nepasisekimus kantriai ištveria, reikiant – subtiliai gauti, ko trokštama; turinčios charakterį.

39. Plaukai (F) 4; 0.8%

susivėlusi; raudonplaukę; Trumpai kirpti arba skusti plaukai (...) man labiau siejasi su vyrišku stiliumi; tvarkingai sušukuoti ilgi arba pusilgiai plaukai.

40. Lytis (G) 4; 0.8%

Tikra moteris yra moteriškos lyties būtybė; Moteris yra priešingos lyties atstovė vyrui; Visos moterys yra TIKROS vien dėl to, kad gimė moterimis ir nusprendė jomis likti; Dauguma atvejų ji tebetarnauja lyčiai.

41. Seksualinė orientacija (A) 4; 0.8%

gali mėgti vyrus; gali mėgti moteris; gali mėgti abu (vyrus ir moteris); nei moters seksualinė orientacija (...) mano suvokiamam tikros moters moteriškumui įtakos neturi.

42. Besąlygiškas darbas kitų labui (A) 4; 0.8%

Stengiasi, kad jiems (vyrui, vaikams) nieko netrūktų; darbšti jei svarbiu žmonių atžvilgiu; Gebėjimas vis daugiau duoti, mažai imti; gerumu nelaukiant atsakymo.

43. Pritraukia, suburia šalia savęs žmones (A) 4; 0.8%

Uostas - į kurį vyras norėtų grįžti kiekvieną dieną, nesvarbu ar gera diena ar bloga, ar draugai kviečia eiti po darbo į barą ar prasilekti motociklais; visada maloniau mokytis/gydytis pas moterį; gebėjimą suburti sau patinkančių žmonių ratą ir išlaikyti juos šalia savęs; pozityvių minčių skleidimu.

44. Socialinė padėtis (S) 4; 0.8%

tai gali būti žmona; moterimi linkstama laikyti ištekęsias, turinčias sugyventinį ar vaikų suaugusių moteriškos lyties atstovę; nebūtinai ištekęsiai; nei šeiminė padėtis (...) mano suvokiamam tikros moters moteriškumui įtakos neturi.

45. Šeimyniškumas (B) 4; 0.8%

turėtų būti šeimyniška; tikra moteris yra šeimyniška; nebėra tik namų šeimininkė; šeimyniška.

46. Šypsena (F) 3; 0.6%

Gebanti atskleisti savo grožį ir seksualumą (...) savo šypsena; Kuo moters šypsena yra dažnesnė, tikresnė ir nuoširdesnė – tuo pati ir pati moteris yra nuostabesnė; svarbus tikros ir idealios moters bruožas – šypsena.

47. Pagalbos suteikimas (A) 3; 0.6%

visuomet pasiryžusi ištiesti pagalbos ranką; padėti kitiems; paslaugi.

48. Ištikimybė (A) 3; 0,6%

Ištikima (3).

49. Ryšys su vaikais (A) 3; 0.6%

neapleidžianti vaikų auginimo; Ji emociniais ir fiziniais saitais yra susieta su vaikais, skirtingai nei vyras; Tikra moteris yra žmogiška, ji niekada neskriaus savo vaiko, negalės pakelti rankos prieš jį ar jį užmušti (kaip kartais pasitaiko).

50. Mokėjimas išklausyti (A) 3; 0.6%

jei šalia nėra moters su kuria jie galėtų pasidalinti tais švino gabalais, kurie juos slegia, gal jie nesirinktų taip dažnai butelio; jei šalia nėra moters su kuria jie galėtų pasidalinti tais švino gabalais, kurie juos slegia, gal jie nesirinktų taip dažnai butelio ar kilpos daržinė; Tikra moteris mokės išklausyti savo vyrą ir galbūt jam padėti išverti sunkumus, kuriuos jam vienam pakelti yra ganėtinai sunku.

51. Šeimos išlaikymas (S) 3; 0.6%

Moteris prisideda prie šeimos išlaikymo; šeimoje turi dirbti abu, ne tik vyras; karjeros aukštumų pasiekusios, daug uždirbančios ir reikšmingai prie šeimos biudžeto prisidedančios moterys man neatrodo „mažiau moteriškos“ nei tos, kurios tik „stovi prie puodų“.

52. Materialinės vertybės (S) 3; 0.6%

moteris neturi būti „Gold digger“³³; Tikrai moteriai materialinės gėrybės nebus jos vertybių penketuke ar dešimtuke; Jei nerūpės ar vyras vairuoja BMW ar Opel, jei rūpės tai koks vyras yra žmogus, kokia yra asmenybė ir kokios jo yra vertybės, žmogiškos vertybės.

53. Humoro jausmas komunikacijoje su kitais žmonėmis (S) 3; 0.6%

moteris juokiasi iš kitų sakomų juokelių; pati sako juokelius, kad ir aštresnius, t. y. kai sau artimus žmones draugiškai patraukia per dantį. Dar vienas svarbus dalykas – humoro jausmas.

54. Karjera (S) 3; 0.6%

suspėja pasirūpinti karjera; siekti karjeros aukštumų; sėkmingą karjerą.

55. Maisto gaminimas (B) 3; 0.6%

moka gaminti valgyti ir skaniai; gamina maistą; sugebanti gaminti.

56. Namų židinio saugotoja (B) 3; 0.6%

tikra moteris, bus ta namų židinio saugotoja, o vyras – tas kuris stengiasi pasirūpinti malkomis; palaikyti šeimos ugnį; moteris yra pagrindinė šeimos židinio kūrėja.

57. Kultūringumas (P) 3; 0.6%

kultūringa (3).

58. Jaučia priklausymą moteriškai lyčiai (P) 3; 0.6%

³³ Anglų kalboje vartojamas žodžių junginys *Gold digger* apibūdina moterį tiksliai ieškančią turtingo vyro dėl jo turimų pinigų ir gaunamų brangių dovanų. (www.alkonas.lt)

tikroji moteris yra žmogus, kuris jaučiasi moterimi; tikra moteris, yra moteris, laikanti save moterimi; Tikra moteris – tai tokia moteris, kuri sau tai gali ir nori pasakyti.

59. Savivertė (P) 3; 0.6%

Tikra moteris turi nežeminti savęs, ji turi sugebėti rodyti savo vertę; žinanti savo vertę; teisingas savivertės vertinimas.

60. Laimė (P) 3; 0.6%

ji laiminga; Tikra moteris džiaugiasi savo gyvenimu, yra laiminga; Tikra moteris yra LAIMINGA moteris

61. Įmantrumas (P) 3; 0.6%

Rafinuota (3).

62. Vertybių sistema (P) 3; 0.6%

turinti savo teisingą vertybių sistemą ir nusistatymą; turėti tvirtą vertybinį pagrindą; turi turėti vertybių ir svajonių.

63. Meilė sau (P) 3; 0.6%

turi niekada nepamiršti savęs; meilė sau (2).

64. Sveikata (F) 2; 0.4%

prižiūrėti savo sveikatą; rūpintis išvaizda ir sveikata.

65. Dievo kūrinys, žmogus (G) 2; 0.4%

moteris, kaip ir vyras – Viešpaties tvarinys; Kiekviena moteris yra tikra, nes ji ir yra tikra, netikra moterimi būtų galima pavadinti tik dirbtinio intelekto robotą, kuris būtų užprogramuotas tam tikromis moters savybėmis.

66. Keičia lytį (G) 2; 0.4%

moteris, kurios buvo gimusios vyrais, laikau kitokiomis, „mažiau tikromis“ moterimis; gali būti gimusi vyru.

67. Nuolankumas (A) 2; 0.4%

būti ne per daug nuolanki; nuolanki savo vyro atžvilgiu.

68. Nepriekaištavimas (A) 2; 0.4%

nepriekaištauja prieš kiekvieną menkumą; nesmerkia.

69. Pasiaukojimas dėl kitų (A) 2; 0.4%

Pasiaukojančiai; Sugeba elgtis su kitais pasiaukojančiai ir rūpestingai, nepamirštant savęs, savo tikslų, norų, laimės.

70. Draugiškumas (A) 2; 0.4%

Draugiška (2), bet tikrai ne su visais.

71. Vyro skatinimas (A) 2; 0.4%

Moteris turėti vyra versti jaustis reikalingu visada, ne tik tada, kai kažko reikia ar kažko ji kažko nori; leisti tam tikrus dalykus atlikti vyrams kai yra tam tinkama proga.

72. Gerumas (A) 2; 0.4%

gera; Moteris - tas pats vyras, tik geresnė.

73. Turinti šeimą (S) 2; 0.4%

prigimtinis noras kurti šeimą; moteris turi vyrą ir vaiką(-ų).

74. Valdžia (S) 2; 0.4%

valdinga, kad galėtų sutramdyti vyrą; visada būnanti vyro dešinėje; moteris iš prigimties turi būti valdoma, o ne valdyti.

75. Vaidmuo šeimoje (S) 2; 0.4%

Moteris turi stipresnę vaidmenį šeimoje; didesnę laiko dalį praleidžia su vaikais nei vyras.

76. Poilsis (B) 2; 0.4%

Jeigu moteris dirba ir / ar turi šeimą, savęs gerbimas reikštų ir pakankamą laiko sau skyrimą atsiribojus nuo darbo ir / ar šeimos reikalų; turi mokėti atsipalaiduoti ir smagiai praleisti laiką.

77. Feminizmas (I) 2; 0.4%

atvirkščių feministinėms pažiūrų; gali būti feministė arba ne.

78. Pavyzdys kitiems (P) 2; 0.4%

savo veiksmais turi rodyti pavyzdį; kiti galėtų iš jos mokytis.

79. Atvirumas (P) 2; 0.4%

atvira naujovėms; atviresnė.

80. Paslaptینگumas (P) 2; 0.4%

tikra moteris didžiulė paslaptis aplinkiniams; tikra moteris yra šiek tiek paslaptinga.

81. Nuoširdumas (P) 2; 0.4%

Nuoširdi (2).

82. Patrauklumas (P) 2; 0.4%

Nepakartojama; žavinga.

83. Principingumas (P) 2; 0.4%

turėti principus; Tikra moteris yra ta, kuri gyvena pagal savo pačios principus bei idealus.

84. Ambicingumas (P) 2; 0.4%

Ambicinga (2).

85. Aukos vaidmuo (P) 2; 0.4%

neįsitraukti į aukos ir nuskriaustosios vaidmenį; Nevaidinti bejėgiškos, nuskriaustos ar reikalauti pasigailėjimo.

86. Kovotoja (P) 2; 0.4%

kovoti už savo teises; Tikra moteris kovoja, kad gautų tai, ko nori.

87. Nepastovumas (P) 2; 0.4%

Moteriškumas – istoriškai kaiti savybė, tad, asmeniškai, nežiniu į ją rimtai; moteris neturi pastovaus pavidalo, jai patinka keistis su aplinka, todėl ji geba prisitaikyti įvairiose situacijose.

88. Atsakingumas (P) 2; 0.4%

Atsakinga (2).

89. Arogancija (P) 2; 0.4%

kuo mažiau arogancijos; kai kada arogancijos reikia (tiesmukumas kartais tikrai nekenkia), bet kai jos per daug, mano nuomonė apie moterį iškart suprastėja.

90. Kruopštumas (P) 2; 0.4%

Kruopštumas; Kruopštumas smulkiems dalykams.

91. Strategiškumas (P) 2; 0.4%

strategė, kuri turi nujausti kokių metu kokią savęs pusę ji turi parodyti kitiems; tikra moteris yra žaidėja.

92. Amžius (F) 1; 0.2%

vyresnė nei 28 metų.

93. Anatomija ir fiziologija (G) 1; 0.2%

biologiškai atitinkanti moteriškos lyties bruožus ir turinti XX chromosomas.

94. Amžius (G) 1; 0.2%

Moteris tai močiutė.

95. Laiminga šeima (A) 1; 0.2%

jei bus laiminga, tai jos šeima taip pat bus laiminga.

96. Nuoširdumas (A) 1; 0.2%

Tikra moteris ta, kuri yra nuoširdi sau ir kitiems.

97. Duoda patarimus (A) 1; 0.2%

patars – šioje vietoje pasireiškia tikros moters unikalumas.

98. Pavyzdys kitiems (A) 1; 0.2%

tapti pavyzdžiu kitiems.

99. Flirtas (A) 1; 0.2%

sioks toks flirtas (aisku taikomas ne kiekvienam).

100. Visada šalia (A) 1; 0.2%

būtinai bus šalia kai tau reikia.

101. Pagarba kitiems (A) 1; 0.2%

pagarba kitam žmogui (tiek vyrui, tiek kitai moteriai).

102. Stereotipai (S) 1; 0.2%

nepriklausoma nuo stereotipų.

103. Elgesys viešojoje erdvėje (S) 1; 0.2%

be kenksmingų įpročių, o jei jų ir turi, tegul nedemonstruoja to viešai.

104. Didesnį reikalavimai moterims (S) 1; 0.2%

esmės visada tikėjasi daugiau negu iš vyro toje pačioje (medicinos) srityje.

105. XXI amžiaus moteris (S) 1; 0.2%

XXI a. moteris turi būti įvairėpusiška.

106. Tikroji moteris slypi kasdieniuose darbuose (B) 1; 0.2%

tikroji moteris pasirodo per kasdienius darbus.

107. Politika (T) 1; 0.2%

Moterims taip pat netinka dalyvavimas politikoje.

108. Savarankiškumas (P) 1; 0.2%

gebėti daug dalykų atlikti pati.

109. Verkianti (P) 1; 0.2%

Verkianti.

110. Optimizmas (P) 1; 0.2%

spinduliuojanti optimizmą.

111. Drąsumas (P) 1; 0.2%

Drąsi.

112. Liūdnumas (P) 1; 0.2%

Liūdna.

113. Piktumas (P) 1; 0.2%

Pikta.

114. Įžvalgumas (P) 1; 0.2%

Tikra moteris – tai niuansų pajautimas.

115. Aistringumas (P) 1; 0.2%

Aistringa.

116. 111Santūrumas (P) 1; 0.2%

Santūri.

117. Rimtumas (P) 1; 0.2%

tuo pačiu ir mokanti būti rimta.

118. Paprastumas (P) 1; 0.2%

idealos moters bruožas man asmeniškai yra paprastumas.

119. Seksualumas (P)1; 0.2%

Gebanti atskleisti savo grožį ir seksualumą (...) intelektualumu.

120. Atsargumas (P) 1; 0.2%

moteris yra atsargesnė, nes fiziškai ji yra trapesnė nei vyras.

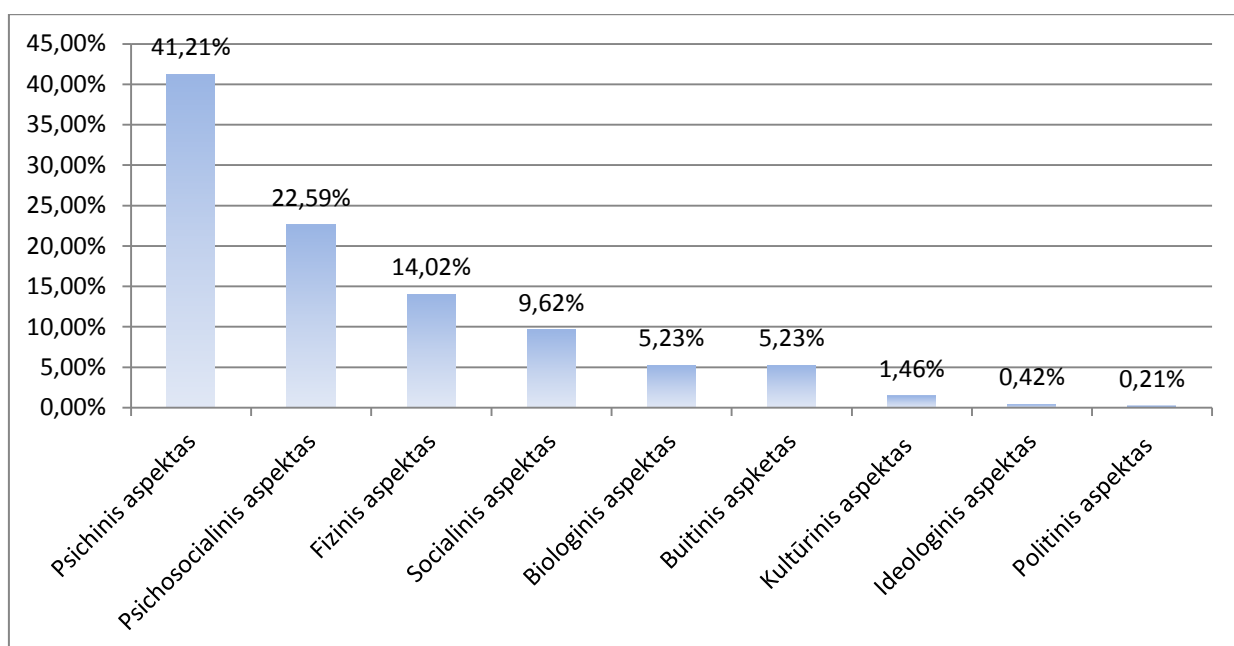
121. Žiaurumas (P) 1; 0.2%

gebanti būti žiauri.

122. Lankstumas (P) 1; 0.2%

lanksti įvairiose gyvenimo situacijose.

1 diagrama. *Lietuvių moters savybės (pagal anketų duomenis)*

7.2. Šiuolaikinio Lenkijos jaunimo samprata apie moterį

Lenkiškoje apklausoje dalyvavo Varšuvos, Ščecino, Zielonos Guros, Gdansko; Kelcų universitetų studentai – Filologijos, Istorijos, Filosofijos, Teisės, Biologijos, Kūno kultūros, Medicinos, Matematikos ir informatikos fakultetų bakalaurai ir magistrantai. Iš viso tyrimui buvo pasirinkta 100 anketų: 48 anketos tikslųjų mokslų (vaikinių – 15, merginų – 33) ir 52 humanitarinių mokslų (vaikinių – 22, merginų – 30) atstovų. Apklausos dalyvių buvo prašoma pasamprotauti, *kas jiems yra tikra moteris?* (lenk. *Jaka jest prawdziwa kobieta?*).

MOTERIS – N 100; W 327; D 117; Ws 8,26%

1. Išvaizda (F) 15; 4,6%

nie jest w tym wulgarna (liet. nėra tame vulgari (išvaizda); *elegancka* (liet. elegantiška); *Kiedy reprezentują sobą coś większego niż one same – organizacje, instytucje – wtedy jak najbardziej na miejscu jest wymaganie, żeby wyglądały stosownie do sytuacji* (liet. Kai reprezentuoja kažką didesnio nei ji pati – organizacijas, institucijas – tada reikalaujama, kad tokioje situacijoje atrodytų tinkamai); *Urok osobisty wyróżnia prawdziwą kobietę* (liet. tikrą moterį išskiria jos asmeninis žavesys); *urok* (liet. žavesys); *Nie ma konkretnych (...) cech wyglądu* (liet. neturi konkrečių (...) išvaizdos bruožų); *może być piękna* (liet. gali būti graži); *Dbą o wygląd* (liet. rūpinasi išvaizda); *elegancja* (liet. elegancija), *piękno* (liet. grožis); *piękna* (liet. graži); *uroda* (liet. gražumas); *Na zewnątrz pewna siebie* (liet. iš išorės pasitikinti savimi); *pamiętać o wyglądzie zewnętrznym* (liet. nepamiršti apie išvaizdą); *urocza* (liet. žavi); *zadbana* (liet. prisižiūrinti); *wdzięk* (liet. žavumas).

2. Apranga ir aksesuarai (F) 12; 3,7%

umie podkreślić swoje atuty (strój) (liet. moka pabrėžti savo „kozirius“ (aprranga); *Każda kobieta jest prawdziwa. Niezależnie od tego, jak się ubiera* (liet. Kiekviena moteris yra tikra. Nepriklausomai nuo to, kaip rengiasi); *czy nałożyć spódnicę czy spodnie* (liet. ar apsimaus sijoną ar kelnes); *Jest dobrze ubrana, tzn. stosownie do okazji i niewyzywajaco* (liet. Ji yra gerai apsirengusi, t. y. tinkamai tam tikroje situacijoje ir neiššaukiančiai); *lubi nienachalną biżuterię* (liet. Mėgsta neįžūlią bižuteriją); *od czasu do czasu nosi sukienki/spódnice* (liet. kartais nešioja sukneles / sijonus); *lubię ubrać kolczyki i czasami założyć sukienkę* (liet. mėgstu nešioti auskarus ir kartais apsivilkti suknelę); *nie potrzebuje żadnego pisma, żeby jej mówiło, jak się ma ubierać ani ile ważyć* (liet. jai nereikia jokio rašto, kuris jai sakytų, kaip ji turėtų rengtis ar kiek sverti); *potrafi również stosownie do sytuacji się ubrać* (liet. sugeba tinkamai apsirengti konkrečiai situacijai); *musi chodzić w sukienkach* (liet. turi nešioti sukneles); *na obcasach* (liet. su aukštakulniais); *może chodzić w wojskowych butach i szerokich spodniach* (liet. gali vaikščioti su kariniais batais ir plačiomis kelnėmis).

3. Rūpestingumas (A) 12; 3,7%

troskliwa (liet. rūpestinga); *opiekuńczość (niewymuszona) wobec siebie samej i świata jest cechą, której mogą jej pozazdrościć mężczyźni* (liet. nepriverstinis rūpinimasis savimi ir pasauliu tai savybė, kurios galėtų pavydėti vyrai); *Jest opiekuńcza i wyrozumiała* (liet. ji yra rūpestinga ir atlaidi); *opiekuńczość* (liet. rūpestingumas); *troska* (liet. susirūpinimas); *Jest ciepła i troskliwa* (liet. yra šilta ir rūpestinga); *opiekuńcza* (2) (liet. rūpestinga); *Jest uprzejma i opiekuńcza* (liet. yra mandagi ir rūpestinga); *Potrafi zadbać o siebie i swoich najbliższych* (liet. sugeba pasirūpinti savimi ir savo artimaisiais); *dba o swoją rodzinę i najbliższe otoczenie* (liet. rūpinasi savo šeima ir artimiausia aplinka); *potrafi myśleć o innych, a nie tylko o sobie* (liet. sugeba galvoti apie kitus, ne tik apie save).

4. Stiprumas (P) 12; 3,7%

jest silna (2) (liet. stipri); *wykazuje się wewnętrzną siłą* (liet. pasižymi vidine stiprybe); *siła* (liet. stiprybė); *jest niezwykle silna* (liet. yra nepaprastai stipri); *nie afiszuje się ze swoją siłą* (liet. neafišuoja savo stiprybės); *siła przebicia* (liet. stiprybė pasimušti); *silna* (3) (liet. stipri); *prawdziwa kobieta jest uosobieniem siły – silna i niezależna, silna mentalnie i fizycznie* (liet. tikra moteris yra stiprybės įsikūnijimas – stipri ir nepriklausoma, stipri mentaline ir fizine prasme); *Taka, która jest na tyle silna, żeby mimo przeciwności losu i trudów życia udźwignęła wszystko i nie dała o sobie niczego poznać* (liet. tokia stipri, kad nepaisant prieštarų likimo ir gyvenimo sunkumų, su viskuo susidoroja ir niekam neparodo kaip buvo sunku).

5. Yra savimi (P) 11; 3,4%

nie udaje nikogo (liet. nevaicina kažko kito); *Jest po prostu sobą* (liet. yra tiesiog savimi); *Prawdziwa kobieta jest taka, jaką chce być* (liet. tikra moteris yra tokia, kokia nori būti); *jest sobą* (2) (liet. yra savimi); *jest sobą – nie ulega męskim wzorcom* (liet. yra savimi – nesitapatina su vyriškais elgesio modeliais); *jest taka, jaka chce być* (2) (liet. yra tokia, kokia nori būti); *nie przeprosza za to, kim jest* (liet. neatsiprašo už tai, kas ji yra); *jest przede wszystkim sobą* (liet. yra visų pirma savimi); *sama o sobie decyduje* (liet. pati apie save sprendžia).

6. Turinti savų tikslų, svajonių ir jų siekianti (P) 9; 2,8%

poświęca się swoim marzeniom, celom życiowym (liet. pasiaukoja savo svajonėms, gyvenimo tikslams); *dąży za marzeniami* (liet. sekti paskui svajones); *z powodzeniem realizuje swój własny scenariusz na siebie* (liet. sėkmingai realizuoja savo scenarijų); *dąży do wyznaczonego celu* (liet. siekia paskirtų sau tikslų); *Jest marzycielką* (liet. yra svajotoja); *jest siebie świadoma, swoich celów, pragnień* (liet. turi tikslus, norus, žino ko nori iš gyvenimo); *Ma własne zdanie, pomysły na życie, na siebie* (liet. turi savo nuomonę, idėjų dėl gyvenimo ir savęs); *Ma prawo do własnych marzeń i poglądów* (liet. turi teisę svajoti ir turėti savo pažiūras); *Nieugiętość w dążeniu do celu* (liet. tvirtumas siekiant savo tikslų).

7. Makiažas (F) 8; 2,4%

zewnątrz natomiast nie ma znaczenia czy jest naturalna czy wymalowana (liet. Iš išorės neturi reikšmės ar ji yra natūrali ar pasidažiusi); *umie podkreślić swoje atuty (makijaż)* (liet. moka pabrėžti savo „kozirius“ (makiažas); *Każda kobieta jest prawdziwa. Niezależnie od tego, jak się maluje* (liet. Kiekviena moteris yra tikra. Nepriklausomai nuo to, kaip dažosi); *czy danego dnia będzie miała makijaż* (liet. ar šią dieną bus pasidažiusi); *na co dzień delikatny makijaż* (liet. kasdien subtilus makiažas); *delikatny makijaż* (liet. subtilus makiažas); *potrafi również stosownie do sytuacji się (...) umalować* (liet. sugeba tinkamai pasidažyti konkrečiai situacijai); *nie nosi grubej warstwy makijażu* (liet. nenešioja storo makiažo sluoksnio); *pełnym makijażu* (liet. pilnu makiažu).

8. Vidinis grožis (P) 7; 2,1%

Jej wnętrze jest piękne (liet. jos vidus yra gražus); *(Piękno to objawia się) skromnością* (liet. (grožis tas pasireiškia) kuklumu); *(Piękno to objawia się) dobrym sercem* (liet. (grožis pasireiškia) gera širdimi); *piękno to objawia się mądrością* (liet. (grožis pasireiškia) protingumu); *wspaniała* (liet. nuostabi); *jest równie wartościowym człowiekiem* (liet. yra taip pat vertingas žmogus); *Jej osobowość jest wyrazista* (liet. jos asmenybė yra ryški).

9. Savivertė (P) 7; 2,1%

zna swoją wartość (liet. žino savo vertę); *zna swoją wartość, godność* (liet. žino savo vertę, turi savigarbą); *nie musi przeglądać się w męskich oczach, aby wiedzieć, że jest czegoś warta* (liet. neturi gauti patvirtinimo iš vyro, kad ji yra kažko verta); *zawsze musi znać swoją wartość* (liet. visada turi žinoti savo vertę); *duma* (liet. išdidumas); *potrafi przyznać się do swojej słabości i naprawić popełnione błędy* (liet. sugeba pripažinti savo silpnumą ir ištaisyti savo klaidas); *Powinna dbać o swoje dobre imię* (liet. turi rūpintis savo geru vardu).

10. Atvirumas (P) 7; 2,1%

Otwarta na nowe doświadczenia, wyzwolona i nie bojąca się jutra (liet. atvira naujiems potyriams, laisva ir nebijanti rytojaus); *jest szczerą samą ze sobą* (liet. yra atvira su savim); *nie boi się wyzwań* (liet. nebijo iššūkių); *Nie boi się zaangażować w nowe projekty* (liet. nebijo dalyvauti naujuose projektuose); *szczerą (2)* (liet. nuoširdi); *otwarta* (liet. atvira).

11. Šiltumas (A) 6; 1,8%

jest ciepła (5) (liet. yra šilta); *Jest osobą ciepłą, do której nie boisz się odezwać* (liet. ji šiltas žmogus, kurio nebijai užkalbinti).

12. Jaučia priklausymą moteriškai lyčiai (P) 6; 1,8%

postrzega siebie jako kobietę (liet. mato save kaip moterį); *wewnętrznie czuje przynależność do tej płci* (liet. vidumi jaučia priklausymą tai lyčiai); *czuć się kobietą* (liet. jaučiasi moterimi); *która czuje się prawdziwą kobietą i może tak o sobie powiedzieć* (liet. kuri jaučiasi tikra moterimi ir gali taip apie save pasakyti); *nie potrzebuje mężczyzny, żeby uczynił ją prawdziwą kobietą* (liet. Jai nereikia vyro, kuris padarytų ją tikra moterimi); *Czuje się kobietą, więc jest nią* (liet. Jaučiasi moterimi, todėl ja ir yra).

13. Savirealizacija (P) 6; 1,8%

potrafi dbać o swoje wnętrze i je rozwijać, aby stawać się coraz lepszym człowiekiem (liet. sugeba pasirūpinti savo vidumi ir jį vysto tam, kad taptų vis geresniu žmogumi); *z pomysłem na siebie* (liet. turinti savo ateities viziją); *(dba o swój rozwój) duchowy* (liet. rūpinasi savo dvasiniu vystymusi); *dba o swój rozwój fizyczny* (liet. rūpinasi savo fizinio vystymusi); *Wie najlepiej, co jest dla niej dobre i dąży do tego* (liet. Geriausiai žino, kas jai yra geriausia ir to siekia); *praca nad swoim charakterem w kierunku rozwoju pozytywnych cech* (liet. darbas su savo charakteriu, vystant pozityvias savybes).

14. Nepriklausomybė (S) 6; 1,8%

nezależność (liet. nepriklausomybė); *nie słucha opinii innych* (liet. neklauso kitų nuomonės); *niezależna* (liet. nepriklausoma); *niezależna, nie opiera się na mężczyźnie* (liet. nepriklausoma, jai nereikia vyro paramos); *Nie zgadza się na narzucanie jej cudzej woli i cudzych pomysłów odnośnie do tego, jaka powinna być* (liet. nesutinka, kai jai primeta svetimą valią ir svetimas idėjas diktuojančias, kokia ji turėtų būti); *Być niezależną w kwestii materialnej* (liet. Nepriklausoma materialine prasme).

15. Jautrumas kitų žmonių atžvilgiu (A) 5; 1,5%

wrażliwością na niesprawiedliwość dotykającą najbardziej słabych i bezbronnych tego świata (liet. jautrumas nesąžiningumui, kuris liečia šio pasaulio silpniausių ir pažeidžiamiausių); *wrażliwością na potrzeby innych* (liet. jautrumas kitų poreikiams); *czuła* (liet. jautri); *osoba czuła* (liet. jautrus asmuo); *czuła i empatyczna* (liet. jautri ir supratinga);.

16. Meilė (A) 5; 1,5%

kocha swoich bliskich, daje im dużo ciepła, miłości (liet. myli savo artimuosius, duoda jiems daug šilumos, meilės); *miłość do rodziny* (liet. meilė šeimai); *dla swojego mężczyzny jest kochająca* (liet. savo vyrui ji yra mylinti); *nie jest egoistką* (liet. ji nėra egoistė); *Powinna kochać swoją rodzinę* (liet. turi mylėti savo šeimą).

17. Gyvenimo kelio pasirinkimas (B) 5; 1,5%

Jest panią swojego czasu, to ona decyduje, co będzie robić, czy będzie pracować, czy woli zająć się domem (liet. yra savo laiko šeimininkė, tai ji sprendžia, ką veiks, ar dirbs, ar užsiims namais); *jeśli chce wybiera karierę zawodową* (liet. jeigu nori pasirenka karjerą); *Kariera przoduje nad rodziną chociaż wiele z nich stara się łączyć oba te* (liet. karjera yra pirmoje vietoje, nors dauguma jų stengiasi ją suderinti su šeima); *(Być niezależną w kwestii) wyboru swojej drogi zawodowej* (liet. pati pasirenka savo karjeros kelią); *w pewnym momencie jest w stanie poświęcić życie zawodowe na rzecz założenia rodziny lub umiejętnie je połączyć* (liet. tam tikru metu gali paaukoti savo karjerą tam, kad galėtų sukurti šeimą arba išmoningai bando abu šiuos dalykus suderinti).

18. Pomėgiai (K) 5; 1,5%

powinna znaleźć czas na relaks i swoje hobby (liet. turi rasti laiko atsipalaidavimui ir savo pomėgiams); *Ma swoje pasje, zainteresowania, które rozwija i które przynoszą jej radość i siłę* (liet. turi savo aistras, pomėgius, kuriuos ugdo, ir kurie atneša jai džiaugsmą ir stiprybę); *Jest świadoma swoich umiejętności, predyspozycji, talentów i nie obawia się ich wykorzystywać do uzyskania satysfakcji z życia* (liet. suvokia savo gebėjimus, polinkius, talentus ir nebijo jais naudotis tam, kad galėtų džiaugtis gyvenimu); *posiadająca zainteresowania* (liet. turinti pomėgių); *kobietę mającą swoje pasje* (liet. turinti savo aistrą).

19. Asmeninė erdvė (P) 5; 1,5%

tajemnicza, posiada własny świat, do którego tak szybko każdego nie zaprasza (liet. paslaptinga, turi savo pasaulį, į kurį įsileidžia ne visus); *Powinna znaleźć swoją prywatną przestrzeń* (liet. turi atrasti savo privačią erdvę); *Na co dzień ubrana jest w zbroję nie do przebicia, jak wojownik. Zdejmują ją przed niewieloma osobami - tymi, których darzy zaufaniem* (liet. kasdien yra apsiginklavusi kaip karys. Savo šarvus nusiima ne prie visų – tik tiems, kuriais pasitiki); *prawdziwa kobieta to wolna kobieta* (liet. tikra moteris yra laisva); *Niczym nie ograniczona* (liet. niekuo nėra ribojama).

20. Jautrumas (P) 5; 1,5%

wrażliwa (liet. jautri); *w środku pełna pokory i wrażliwości, ale to prawdziwe oblicze jest tylko dla najbliższych* (liet. viduje pilna paklusnumo ir jautrumo, bet šios savybės rodomos tik artimiesiems); *delikatność* (2) (liet. delikatumas); *otoczona jest niesamowitą aurą siły i delikatności* (liet. turi neapsakoma stiprybės ir delikatumo aurą).

21. Pasitikėjimas savimi (P) 5; 1,5%

jest pewna siebie (4) (liet. yra pasitikinti savimi); *Nie zawsze musi być pewna siebie (mężczyźni powinni nam dodawać otuchy i wspierać, gdy czujemy się zakłopotane)* (liet. nevisada privalo būti pasitikinti savimi (vyrai turi priduoti paguodos)

22. Pati priima sprendimus (P) 5; 1,5%

potrafi podejmować decyzje, które decydują o jej szczęściu (liet. sugeba priimti sprendimus, kurie turi įtakos jos laimei); *kształtuje mądrze swoje życie* (liet. protingai kuria savo gyvenimą); *ma w głowie szalone pomysły, które realizuje* (liet. turi galvoje beprotiškas idėjas, kurias realizuoja); *to sama kobieta decyduje* (liet. tai pati moteris sprendžia); *w kwestiach, które w bezpośredni sposób dotyczą jej i jej ciała, to ona ma ostatnie słowo* (liet. visais klausimais susijusiais su ja ir jos kūnu, ji turi paskutinį žodį).

23. Savęs suvokimas (P) 5; 1,5%

świadoma swoich potrzeb (liet. žino, ko nori); *świadoma siebie pozytywnych i negatywnych stron, swoich możliwości i braków* (liet. žino savo pozityvią ir negatyvią pusę, savo galimybes ir trūkumus); *świadoma swojego „ja”, swojego ciała* (liet. suvokia savo „aš“, savo kūną); *Wie, że nie jest gorsza od mężczyzny, ale i nie jest lepsza* (liet. žino, kad nėra prastesnė už vyrą, bet ir nėra geresnė); *mająca do siebie dystans* (liet. sveikai save vertinanti).

24. Kūnas (F) 4; 1,2%

(zewnątrz natomiast nie ma znaczenia czy jest) zmieniona przez operacje plastyczne (liet. (iš išorės neturi reikšmės ar) ji yra pasikeitusi dėl plastinių operacijų); *nie potrzebuje żadnego pisma, żeby jej mówiło, jak się ma ubierać ani ile ważyć* (liet. jai nereikia jokio rašto, kuris jai sakytų, kaip

ji turėtų rengtis ar kiek sverti); *Czuje się pewnie w swoim ciele* (liet. Jaučiasi gerai savo kūne); *Dbą o swoje ciało* (liet. rūpinasi savo kūnu).

25. Plaukai (F) 4; 1,2%

umie podkreślić swoje atuty (fryzura) (liet. moka pabrėžti savo „kozirius“ (šukuosena); *Jeśli chodzi o wygląd, ma włosy do ramion lub dłuższe* (liet. Jei turima omeny išvaizdą, ji turi plaukus iki pečių ar ilgesnius); *Jeśli więc prawdziwa kobieta ma ochotę nosić krótkie włosy, niech je nosi* (liet. Jeigu vis dėlto tikra moteris nori turėti trumpus plaukus, tegul juos turi); *mnie podobają się moje długie włosy* (liet. man patinka mano ilgi plaukai).

26. Sveikata (F) 4; 1,2%

Powinna dbać o swoje zdrowie (liet. privalo rūpintis savo sveikata); *Znaleźć chwilę na relaks, by móc walczyć ze stresem* (liet. rasti laiko poilsiui, kad galėtų kovoti su stresu), *uprawia sport* (liet. sportuoja); *musi uprawiać sport* (liet. turi sportuoti).

27. Motina (G) 4; 1,2%

przyszła matka (liet. būsima motina); *kobiecość łączy się również z macierzyństwem, z rodziną* (liet. moteriškumas susijęs su motinyste, su šeima); *Pierwszym skojarzeniem jest matka - osoba czuła, opiekuńcza, odpowiedzialna* (liet. Pirma asociacija yra motina – jautri, rūpestinga, atsakinga); *powołanie do macierzyństwa nie koniecznie musi się realizować w posiadaniu dzieci* (liet. pašaukimas motinystei nebūtinai realizuojasi tada, kai ji turi vaikų).

28. Anatomija ir fiziologija (G) 4; 1,2%

kobieta jest kobieca czyli powinna zawierać narządy płciowe kobiece (liet. Moteris yra moteriška, taigi ji turi turėti moteriškus lytinius organus); *Z biologicznego punktu widzenia prawdziwa kobieta różni się cechami fizycznymi od mężczyzny* (liet. iš biologinio žiūros taško tikra moteris skiriasi nuo vyro fizinėmis savybėmis); *ta która jest kobietą biologicznie* (liet. ta, kuri biologiškai yra moterimi); *prawdziwą kobietą jest ten, kto jest nią biologicznie* (liet. tikra moterimi yra tas, kuris yra ja biologiškai).

29. Pagarba (A) 4; 1,2%

Szanuje samą siebie i innych (liet. gerbia save ir kitus); *szanuje siebie i innych* (liet. gerbia save ir kitus); *szanuje innych i wymaga od nich takiego samego szacunku* (liet. gerbia kitus ir reikalauja iš jų tokios pačios pagarbos); *oczekuje szacunku ze strony innych, m. in. mężczyzn* (liet. tikisi pagarbos iš kitų, taip pat iš vyrų).

30. Protingumas (P) 4; 1,2%

mądra (2) (liet. protinga); *mądrość* (liet. protingumas); *zdolna* (liet. gabi)

31. Tikėjimas (R) 3; 0,9%

prawdziwa kobieta kojarzy mi się z osobą głęboko wierzącą (liet. tikra moteris asocijuojasi man su giliai tikinčiu asmeniu); *ważna jest dla niej sfera duchowa* (liet. jai svarbi dvasinė sfera); *prawdziwa kobieta nie wstydy się swojej wiary* (liet. tikra moteris nesigėdija savo tikėjimo).

32. Stilius (F) 3; 0,9%

Potrafi łączyć styl z wygodą (liet. sugeba derinti stilių su patogumu); *Nie goni ślepo za modą, ale ma swój styl* (liet. nebando pasivyti mados, o turi savo stilių); *to ikona stylu* (liet. tai stiliaus ikona).

33. Pasiaukojimas, atsidavimas (A) 3; 0,9%

Darzące członków swojej rodziny niesamowitym uczuciem oraz oddaniem (liet. suteikianti meilę ir atsidavimą savo šeimos nariams); *jest nastawiona na dawanie siebie innym* (liet. ji yra orientuota atsiduoti kitiems); *Powinna poświęcać czas dzieciom i ukochanemu* (liet. turi skirti laiką vaikams ir mylimajam).

34. Asmeninis laikas (A) 3; 0,9%

znaleźć umiar i przy dbaniu o utrzymanie relacji rodzinnych – nie może ona zatracić samej siebie (liet. turėti saiką savo šeimos rūpinimusi – ji negali prarasti savęs); *powinna mieć swoich znajomych i znajdować czas na spotkania z nimi* (liet. privalo turėti savo pažįstamų ir rasti laiko susitikimams su jais); *Przy koleżankach może zachowywać się swobodnie i bezwstydnie* (liet. prie draugių gali elgtis laisvai ir begėdiškai).

35. Saugą namų židinį (B) 3; 0,9%

kojarzące się z ogniskiem domowym gospodynie (liet. šeimininkės, kurios siejasi su namų židiniu); *Prawdziwa kobieta to również ciepło domowego ogniska* (liet. tikra moteris tai taip pat namų židinio šiluma); *powinna dbać o utrzymanie harmonii w rodzinie i dbać o ognisko domowe* (liet. turi rūpintis harmonija šeimoje ir namų židiniu).

36. Namų šeimininkė (B) 3; 0,9%

Potrafi zająć się domem, ale życie „kury domowej” jest jej wyborem, a nie przymusem (liet. sugeba užsiimti namais, bet „naminės vištos“ gyvenimas yra jos pasirinkimas, o ne prievarta); *kobiety, które w pełni poświęciły się wychowaniu potomstwa i prowadzeniu domu* (liet. moterys, kurios visiškai pasiaukuoja vaikų auginimui ir rūpinimusi namais); *gospodarna* (liet. šeimyniška).

37. Mato grožį smulkmenose (P) 3; 0,9%

Potrafi dostrzec piękno w małych rzeczach, cieszy się codziennością, która wydaje się zwyczajna i szara (liet. sugeba pamatyti grožį mažuose dalykuose, džiaugiasi kasdienybe, kuri atrodo įprasta ir pilka); *widzi sens swego życia i docenia każdą jego chwilę* (liet. mato gyvenimo prasmę ir vertina kiekvieną akimirką); *korzystać z małych przyjemności (zakupy, fryzjer)* (liet. mėgaujasi mažais malonumais (apsipirkinėjimas, kirpykla)).

38. Moteriškumas (P) 3; 0,9%

Rozumie swoją kobiecość, potrafi z nią obcować (liet. supranta savo moteriškumą, sugeba su juo bendrauti); *umie podkreślić swoją kobiecość* (liet. moka pabrėžti savo moteriškumą); *nie mieć nic wspólnego z ogólnie pojmowaną kobiecością* (liet. neturi nieko bendro su bendrai suvokiamu moteriškumu).

39. Intelligentiškumas (P) 3; 0,9%

inteligenta, ale też bez przesady (liet. inteligentiška, bet ne per daug); *jest inteligentna* (liet. yra inteligentiška); *inteligencja* (liet. inteligencija).

40. Drąsa (P) 3; 0,9%

Prawdziwa kobieta jest dzielna (liet. tikra moteris yra narsi); *przede wszystkim musi być odważna* (liet. visų pirma turi būti drąsi); *zdecydowana* (liet. ryžtinga).

41. Komunikaciniai gebėjimai (S) 3; 0,9%

komunikatywna (liet. komunikabili); *potrafi się poprawnie wypowiedzieć* (liet. geba taisyklingai išsireikšti); *nie używa wulgaryzmów* (liet. nevartoja vulgarybių); *ograniczać używanie wulgarnych słów* (liet. riboja vulgarybių vartojimą).

42. Elgesys viešojoje erdvėje (S) 3; 0,9%

nie powinna się upijać na umór (liet. neturi prisigerti); *i nie robić nic tylko po to, żeby się wybić i pokazać w grupie – choćby w poziomie głupoty i durnych zachowań* (liet. ir nedaryti kažko tik tam, kad galėtų prieš kitus pasirodyti – kad ir kvailio elgesio lygyje); *Prawdziwa kobieta pije pali i przeklina* (liet. tikra moteris geria, rūko ir keikiasi).

43. Ištikimybė (A) 2; 0,6%

wierna (2) (liet. ištikima).

44. Ryšys su vaikais (A) 2; 0,6%

Dobrze się czuje w obecności dzieci, potrafi się nimi zająć (liet. gerai jaučiasi su vaikais, moka juos užimti); *W stosunku do dzieci jest dobroduszna i czasem uległa* (liet. su vaikais yra geraširdė ir nuolaidi).

45. Papildo vyrą gerosiomis savybėmis (A) 2; 0,6%

potrzebna jest światu bardziej niż kiedykolwiek, światu, w którym męski pierwiastek uderza kolejną falą agresji (liet. reikalinga pasauliui labiau nei kada nors anksčiau, pasauliui, kuriame vyrai demonstruoja agresiją); *Prawdziwa kobieta jest dopełnieniem mężczyzny* (liet. tikra moteris yra vyro papildymas).

46. Supratingumas (A) 2; 0,6%

empatia (liet. empatija); *czuła i empatyczna* (liet. jautri ir supratinga).

47. Turi daug darbų (B) 2; 0,6%

umie wykonywać kilka czynności jednocześnie (liet. gali atlikti kelis darbus vienu metu); *przytłoczona zbyt dużą ilością obowiązków w pracy i w domu* (liet. prislėgta per dideliu kiekiu pareigų darbe ir namuose).

48. Asmenybės augimas (K) 2; 0,6%

rozwój intelektualny (liet. intelektualinis vystymasis); *rozwija swój umysł* (liet. lavina savo protą).

49. Meilė sau (P) 2; 0,6%

lubi siebie (liet. myli save); *dbająca o siebie* (liet. besirūpinanti savimi).

50. Kuklumas (P) 2; 0,6%

Prawdziwa kobieta jest skromna (liet. tikra moteris yra kukli); *najlepiej kobietę definiuje skromność (i ciepło)* (liet. moterį geriausiai apibūdina kuklumas (ir šiluma)).

51. Savarankiškumas (P) 2; 0,6%

samodzielność (liet. savarankiškumas); *z dodatkiem współczesnej samodzielności* (liet. su šiuolaikiniu savarankiškumu).

52. Požiūrių demonstravimas (P) 2; 0,6%

stroni od manifestowania swoich poglądów, co nie znaczy, że ich nie ma (liet. stengiasi nedemonstruoti savo pažiūrų, tačiau tai nereiškia, kad ji jų neturi); *kieruje się mądrymi idealami w swoim życiu* (liet. savo gyvenime vadovaujasi protingais idealais).

53. Paslaptینگumas (P) 2; 0,6%

Jest w niej jakaś doza tajemnicy (liet. yra joje kažkokia dozė paslaptingumo); *tajemnicza* (liet. paslaptinga);

54. Santūrumas (P) 2; 0,6%

opanowana w trudnych sytuacjach, na które nigdy nie reaguje agresją (słowną ani żadną inną) (liet. kontroliuoja save sunkiose situacijose, niekada nereaguoja agresyviai (nei žodžiais, nei kažkaip kitaip)); *ma dobrze rozwiniętą inteligencję emocjonalną* (liet. turi gerai išsivysčiusią emocinę inteligenciją)

55. Atsakingumas (P) 2; 0,6%

odpowiedzialność (liet. atsakingumas); *odpowiedzialna* (liet. atsakinga).

56. Aistringumas (P) 2; 0,6%

namiętna (liet. aistringa); *zmysłowość* (liet. aistringumas).

57. Besidžiaugianti gyvenimu (P) 2; 0,6%

to osoba żyjąca pełnią życia (liet. išnaudojanti visas gyvenimo galimybes); *zadowolona z siebie i z życia* (liet. patenkinta savimi ir gyvenimu).

58. Humoro jausmas (P) 2; 0,6%

nie brakuje jej poczucia humoru (liet. netrūksta jai humoro jausmo); *zabawna* (liet. linksma, juokinga).

59. Savo nuomonės turėjimas (P) 2; 0,6%

mająca swoje zdanie i potrafiąca je uzasadnić (liet. turinti savo nuomonę ir galinti ją argumentuoti); *z dodatkiem całkowitej kontroli nad własnym życiem* (liet. visiškai kontroliuoja savo gyvenimą).

60. Seksualumas (P) 2; 0,6%

powinna dbać o swoją seksualność, ale przy zachowaniu granicy – aby nie była wulgarną (liet. turi rūpintis savo seksualumu, bet žinoti ribas, kad netaptų vulgari).

61. Šeima (S) 2; 0,6%

rodzinna (liet. šeimyniška); *nie musi zakładać rodziny, jak nie chce* (liet. neturi kurti šeimos, jeigu to nenori).

62. Stereotipai (S) 2; 0,6%

nie ulega presji mieszczczenia się w stereotypach, sprostania naciskom i wymogom społeczeństwa (liet. nesileidžia kontroliuojama stereotipų, spaudžiama visuomenės); *Może być także wyemancypowana* (liet. gali būti taip pat emancipuota).

63. Šypsena (F) 1; 0,3%

Jest uśmiechnięta i pogodna (liet. besišypsanti ir linksma).

64. Lytis (G) 1; 0,3%

kobieta nie musi się urodzić płci żeńskiej (liet. moteris neprivalo gimti moteriškos lyties).

65. Pritraukia, suburia šalia savęs žmones (A) 1; 0,3%

każdy czuje się przy niej dobrze (liet. šalia jos kiekvienas jaučiasi gerai).

66. Atsakingumas (A) 1; 0,3%

odpowiedzialna za siebie samą i za innych (liet. atsakinga už save ir kitus).

67. Atsargumas (A) 1; 0,3%

zawsze czujna (liet. visada atsargi).

68. Mokėjimas maloniai nustebinti (A) 1; 0,3%

Pozytywnie zaskakuje innych (liet. teigiamai stebina kitus).

69. Pagalba (A) 1; 0,3%

jest dla nich (swoich bliskich) pomocą (liet. yra jiems (savo artimiesiems) pagalba).

70. Palaikymas (A) 1; 0,3%

jest dla nich (swoich bliskich) (...) wsparciem w trudnych chwilach (liet. Yra jiems (savo artimiesiems) (...) palaikymas sunkiose akimirkose).

71. Humoro jausmas (A) 1; 0,3%

żartobliwą, ale nie sprostą damą (liet. žaisminga, bet padori dama).

72. Mandagumas (A) 1; 0,3%

uprėjma w kontaktach z innymi ludźmi (liet. mandagi su kitais žmonėmis).

73. Kova už gėrį (A) 1; 0,3%

Odważnie broni słusznych spraw i reaguje jeśli w jej otoczeniu komuś dzieje się krzywda (liet. drąsiai gina teisingas pažiūras ir reaguoja, jei jos aplinkoje kažkam daroma skriauda).

74. Žinojimas, kada paleisti (A) 1; 0,3%

powinna także wiedzieć, kiedy walczyć o bliskiego sobie człowieka i kiedy powiedzieć sobie dość (liet. Turi žinoti, kada kovoti dėl artimo žmogaus ir kada galima pasakyti sau: gana).

75. Gerbia kitų asmeninę erdvę (A) 1; 0,3%

Nie może ona tym samym ograniczać chwili prywatności swojemu partnerowi (liet. ji negali riboti savo partnerio privatumo).

76. Nori, kad ja rūpintųsi (A) 1; 0,3%

Pozwala otoczyć się opieką i troską (liet. leidžia, kad ja rūpintųsi.)

77. Džiaugsmas (A) 1; 0,3%

Zachowuje wewnętrzną radość i potrafi się dzielić nią z innymi (liet. išlaiko vidinį džiaugsmą ir sugeba dalintis juo su kitais).

78. Pakantumas (A) 1; 0,3%

wyrozumiała (liet. pakanti).

79. Darbas (B) 1; 0,3%

Ma swoje pasje i życie zawodowe (liet. turi savo pomėgius ir darbą).

80. Materialinė nepriklausomybė (S) 1; 0,3%

Być niezależną w kwestii materialnej (liet. būti nepriklausoma finansiškai).

81. Karjera (B) 1; 0,3%

współczesne bizneswoman (liet. šiuolaikinė karjeristė).

82. Darbai atliekami kruopščiai ir sąžiningai (B) 1; 0,3%

W pracy jest rzetelną, pewną siebie profesjonalistką (liet. darbuose yra kruopšti, savimi pasitikinti profesionalė).

83. Poilsis (B) 1; 0,3%

W trudnych i pracowitych chwilach potrafi powiedzieć sobie STOP i odpocząć (liet. sunkiose ir darbingose akimirkose gali pasakyti sau STOP ir pailsėti).

84. Nepripažįstanti patriarchalinių pažiūrų (I) 1; 0,3%

nie uznaje patriarchalnego porządku świata w stopniu, który ją krępuje (liet. nepripažįsta patriarchalinės tvarkos, kuri ją varžo).

85. Pažiūros (I) 1; 0,3%

Nie ma konkretnych poglądów (liet. neturi konkrečių pažiūrų).

86. Pozityvumas (I) 1; 0,3%

pozytywnie nastawiona do świata (liet. pozityviai nusiteikusi pasaulio atžvilgiu).

87. Požiūris į pasaulį (I) 1; 0,3%

ma perspektyviczną wiedzę o świecie (liet. turi perspektyvinias žinias apie pasaulį).

88. Išsilavinimas (K) 1; 0,3%

są one społecznie wykształcone (liet. jos yra visuomeniškai išsilavinusios).

89. Muzika (K) 1; 0,3%

śluchać ciężkiej muzyki (liet. klausyti sunkios muzikos).

90. Kultūra, menas (K) 1; 0,3%

zainteresowaną kulturą, sztuką (liet. besidominti kultūra, menais).

91. Domėjimasis politika (T) 1; 0,3%

(interesującą się wydarzeniami) politycznymi (liet. besidominti politiniais įvykiais).

92. Kultūringumas (P) 1; 0,3%

Zachowuje się kulturalnie (liet. elgiasi kultūringai).

93. Atkaklumas (P) 1;0,3%

nie poddaje się (liet. nepasiduoda); *nie poddaje się przeciwnostwom losu* (liet. nepasiduoda priešingam likimui).

94. Ambicingumas (P) 1; 0,3%

ambitna (liet. ambicinga).

95. Nuolankumas (P) 1; 0,3%

przyjmuje pokornie to co ją spotyka a czego nie może zmienić i co jest od niej niezależne (liet. nuolankiai priima tai, kas ją sutinka, ko negali pakeisti ir kas nuo jos nepriklauso).

96. Santūrumas (P) 1; 0,3%

Jest powściągliwa (liet. yra santūri).

97. Organizuotumas (P) 1; 0,3%

jest dobrze zorganizowana, szczególnie w sprawach życia codziennego (liet. yra gerai organizuota, ypač kasdienio gyvenimo reikaluose)

98. Koketiškus (P) 1; 0,3%

Jest w niej jakaś doza (tajemnicy i) kokieterii (liet. yra joje kažkokia dozė koketiško)

99. Taktiškus (P) 1; 0,3%

Potrafi odpowiednio zachować się w każdej sytuacji a nawet w przypadku jakiś niedociągnięć skutecznie je ukrywa (liet. sugeba tinkamai elgtis bet kokioje situacijoje ir netgi nesėkmės atvejais sėkmingai tai slepia).

100. Atpažįsta melą (P) 1; 0,3%

rozpoznaje fałsz, obłudę (liet. atpažįsta apgaulę ir klastą).

101. Atlieka daug darbų vienu metu (P) 1; 0,3%

umie wykonywać wiele zadań jednocześnie (liet. sugeba daryti daug darbų vienu metu)

102. Sentimentalumas (P) 1; 0,3%

bywa nieco sentymentalna (liet. būna kiek sentimentali).

103. Gudrumas (P) 1; 0,3%

zaradność (liet. sumanumas).

104. Nuožmumas (P) 1; 0,3%

bezwzględność (liet. nuožmumas).

105. Nuovargis (P) 1; 0,3%

Zdarza się, że jest zmęczona albo rozdrażniona (liet. atsitinka taip, kad ji yra pavargusi arba susierzinusi).

106. Darbštumas (P) 1; 0,3%

pracowita (liet. darbšti).

107. Emocionalumas (P) 1; 0,3%

ma ogromne pokłady uczuć w sobie (liet. yra labai emocionali).

108. Vertybių sistema (P) 1; 0,3%

Ma poukładany system wartości (liet. turi sudarytą vertybių sistemą).

109. Kaukė (P) 1; 0,3%

umiejętność zrzucenia masek (liet. gebėjimas nusimesti kaukes).

110. Jausmų ir proto balansas (P) 1; 0,3%

śłucha swojego serca na równi z rozumem (liet. klauso savo širdies ir proto).

111. Liūdnumas (P) 1; 0,3%

bywa też smutna (liet. būna taip pat liūdna).

112. Įkvepianti (P) 1; 0,3%

powinna być inspirująca (liet. turi būti įkvepianti).

113. Domėjimasis visuomenės įvykiais (S) 1; 0,3%

interesującą się wydarzeniami społecznymi (liet. besidominti visuomeniniais įvykiais).

114. Socialinė padėtis (S) 1; 0,3%

przyszła matka i żona i tych ról nie traktuje jako obowiązku a raczej powołanie (liet. Būsima motina ir žmona ir šiuos vaidmenis vertina ne kaip pareigą, o kaip pašaukimą).

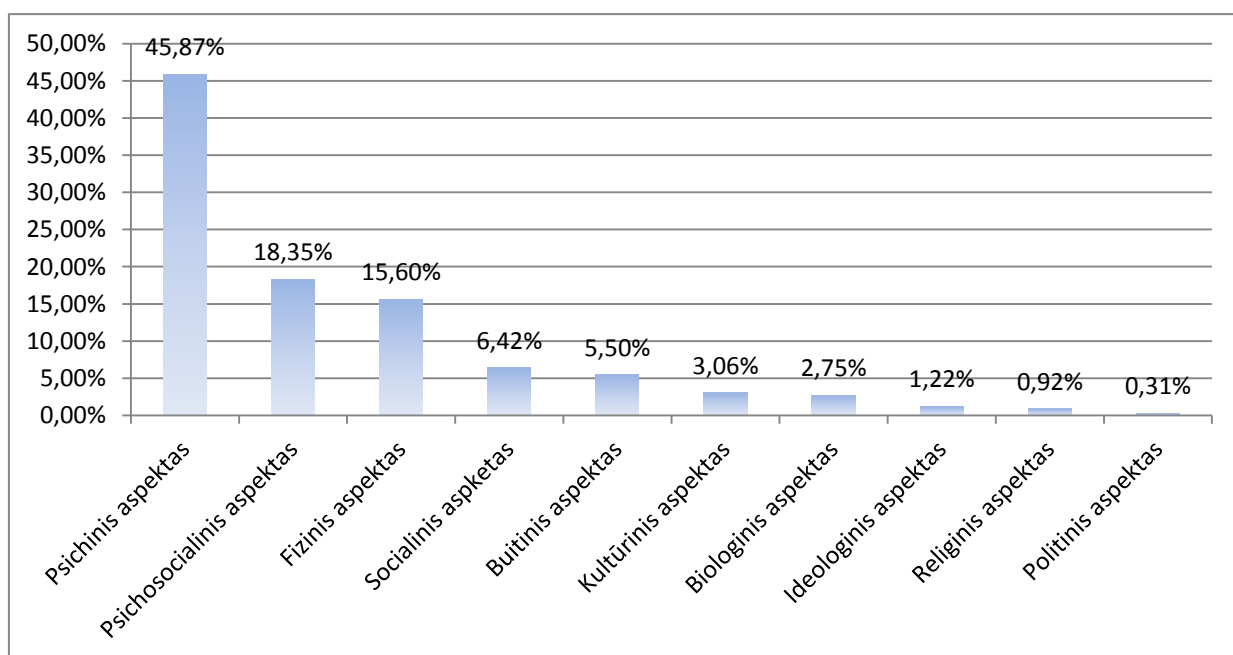
115. Lygios teisės tarp vyrų ir moterų (S) 1; 0,3%

W związku jest pełnoprawną partnerką, podejmuje decyzje z poszanowaniem punktu widzenia drugiej strony (liet. santykiuose ji yra pilnavertė partnerė, priima sprendimus gerbdama jo požiūrį).

116. Tolerancija (S) 1; 0,3%

tolerancyjna (liet. tolerantiška).

2 diagrama. Lenkų moters savybės (pagal anketų duomenis)

7.3. Šiuolaikinio Rusijos jaunimo samprata apie moterį

Rusiškoje apklausoje dalyvavo Maskvos, Sankt Peterburgo, Irkutsko, Kazanės universitetų studentai – Estrados ir džiaz, Filologijos, Istorijos, Teisės, Biologijos, Žurnalistikos, Ekonomikos, Matematikos ir informatikos fakultetų bakalai ir magistrantai. Iš viso tyrimui buvo pasirinkta 100 anketų: 51 anketa tikslųjų mokslų (vaikinių – 30, merginų – 21) ir 49 humanitarinių mokslų (vaikinių – 21, merginų – 28) atstovų. Apklausos dalyvių buvo prašoma pasamprotauti, *kas jiems yra tikra moteris?* (rus. *Настоящая женщина, какая она?*).

MOTERIS – N 100; W 254; D 98; Ws 8,27%

1. Meilė (A) 11; 4,3%

любит со всей силой, причем это касается и любви к мужчине, и любви детям, родителям, друзьям, работе, увлечениям (liet. myli iš visų jėgų, be to tai susiję su meile vyriui ir meile vaikams, tėvams, draugams, darbui, pomėgiams); *Настоящая женщина - это тепло и любовь* (liet. tikra moteris – tai šiluma ir meilė); *Любящая* (liet. mylinti); *умеет любить других и себя в том числе* (liet. moka mylėti kitus ir save taip pat); *Настоящая женщина это любящая* (liet. tikra moteris – mylinti); *Способна любить по-настоящему* (liet. sugebanti nuoširdžiai

mylėti); *любящая семью и близких* (liet. mylinti šeimą ir artimuosius); *Основное качество в женщине это любовь* (liet. pagrindinė moters savybė yra meilė); *В ее жизни любовь должна быть на первом месте, любовь к супругу, любовь к работе* (liet. jos gyvenime meilė turėtų būti pirmoje vietoje, meilė sutuoktiniui, meilė darbui); *которые в нем души не чают* (liet. kurios jį dievina); *только в женщине сочетаются любовь, (нежность, прощение)* (liet. tik moteryje suderinami meilė, (švelnumas, atlaidumas).

2. Rūpinasi savo išvaizda (F) 10; 3,9%

всегда следить за внешним видом (liet. visada rūpinasi išvaizda); *ей приносят удовольствие делать себя красивой, от этого она светится изнутри* (liet. jai patinka daryti save gražią, nuo to ji švyti iš vidaus); *настоящая женщина уделяет внимание и своей внешности,* (liet. tikra moteris skiria dėmesį savo išvaizdai); *ни в коем случае она не превращается в рабыню «моды»* (liet. ji jokiais būdais nevirsta mados verge); *она всегда должна помнить о своем внешнем виде (чистота, опрятность, красота)* (liet. Ji niekada neturi pamiršti apie savo išvaizdą (švarą, tvarkingumą, grožį); *она изящна* (liet. ji grakšti); *ухажена* (liet. prisižiūrinti); *Всегда следит за собой (внешность)* (liet. Visada prisižiūri (išvaizda); *может быть не красавицей, но выглядит нежно и ухоженно, подчеркивая свою красоту* (liet. Gali būti negražuolė, bet atrodyti meili ir prisižiūrinti, pabrėždama savo grožį); *уделяет внимание и своей внешности* (liet. skiria dėmesį savo išvaizdai).

3. Rūpestingumas (A) 10; 3,9%

Она заботится и о своих родителях (liet. ji rūpinasi savo tėvais); *заботливая* (3) (liet. rūpestinga); *Настоящая женщина умеет окружить заботой, но делает это ненавязчиво и незаметно, все выходит у нее просто и естественно* (liet. tikra moteris moka apsupti rūpesčiu, bet daro tai neįkyriai ir nepastebimai, viską daro paprastai ir natūraliai); *женщина умеет заботиться о близких* (liet. moteris moka rūpintis savo artimaisiais); *проявляющая заботу о близких* (liet. rūpinasi savo artimaisiais); *большинство мужчин будут только рады чутким и заботливым спутницам* (liet. dauguma vyrų bus tik patenkinti jautria ir rūpestinga moterimi); *Основное качество в женщине это (любовь и) забота* (liet. pagrindinės moters savybės tai (meilė ir) rūpestingumas); *семья, о которой нужно заботиться* (liet. šeima, kuria reikia rūpintis).

4. Švelnumas (A) 10; 3,9%

мягкости по отношению к близким (liet. švelni su savo artimaisiais); *только в женщине сочетаются (любовь,) нежность, (прощение)* (liet. tik moteryje suderinami (meilė,) švelnumas, (atlaidumas); *Нежность* (liet. švelnumas); *способна на нежность* (liet. gali būti švelni) *нежная* (liet. švelni); *нежна* (liet. švelni); *деликатная* (liet. subtili); *воздушность* (liet. švelnumas,

lengvumas); *мягкая как перо* (liet. švelni kaip plunksna); *Умение быть кроткой в нужный момент* (liet. gebanti būti švelni, jautri reikiamu momentu)

5. Vyro asmeninio augimo skatinimas, gebėjimas jį paveikti (A) 10; 3,9%

Это женщина, смотря на которую, у мужчины возникает желание работать и зарабатывать (liet. tai moteris, į kurią pažiūrėjus vyrui atsiranda noras dirbti ir užsidirbti); *умеющая раскрыть его потенциал и делающая его сильнее* (liet. mokanti atskleisti jo potencialą ir daranti jį stipresnį); *обладает способностью влиять на мужчину* (liet. turi gebėjimą paveikti vyrą); *Рост ее желаний и способностей — это запрос нового уровня для мужчины, тот стимул, который толкает его к новому витку развития* (liet. vis augantys jos norai ir gebėjimai – tai naujo lygio užklausa vyrui, tas stimulus, kuris skatina naują jo vystymosi etapą); *Вдохновленные самыми красивыми и умными женщинами мужчины получают импульс к духовному поиску и самым большим постижениям* (liet. įkvėpti pačiomis gražiausiomis ir protingiausiomis moterimis, vyrai gauna impulsą dvasinei paieškai ir patiems didžiausiems suvokimams); *Настоящая женщина – это та, кто может сделать настоящим – мужчину* (liet. tikra moteris gali padaryti tikru vyrą); *Это женщина, рядом с которой мужчина чувствует себя уверенным и нужным* (liet. tai moteris, šalia kurios vyras jaučiasi reikalingas ir pasitikintis savimi); *которая и эго на место бы поставила* (liet. kuri ir jį į vietą pastatytų); *изза таких качеств в женщинах мужчины готовы на многое, как говорят даже горы свернуть!* (liet. Dėl tokių moterų savybių vyrai pasiryžę daug ką padaryti, kaip sako, netgi kalnus nuversti!); *В каждом из мужиков таится маленький хулиган, которого могла бы уговорить* (liet. kiekviename vyre glūdi mažas chuliganas, kurį ji galėtų suvaldyti.).

6. Stiprybė (P) 7; 2,8%

Сила (liet. stiprybė); *сильные духом женщины* (liet. siela stiprios moterys); *Она сильная, даже если выглядит незащищенной* (liet. ji stipri, net jeigu atrodo pažeidžiama); *сильная* (3) (liet. stirpi); *это механизм, прочный как сталь* (liet. tai mechanizmas tvirtas kaip plienas); *Это невероятно сильный человек* (liet. tai neįtikėtinai stiprus žmogus).

7. Atkaklumas (P) 7; 2,8%

ассертивность (liet. atkaklumas); *не падающая духом* (liet. neprarandanti vilties); *всегда найдет выход* (liet. visada ras išeitį); *несмотря на все тяготы жизни, отсутствие материальной поддержки и большую усталость, не сдается, работает и поднимает детей в одиночку* (liet. nepaisant visų gyvenimo negandų, materialinės paramos stokos ir didelio nuovargio, ji nepasiduoda, dirba ir viena augina savo vaikus); *несгибаемости перед трудностями* (liet. atspari sunkumams); *которая сумела сохранить семейный очаг в минуты отчаяния* (liet. kuri nevilties akimirkoje sugebėjo išsaugoti šeimos židinį); *воспитывать в себе внутренний стержень* (liet. ugdo savyje vidinį atkaklumą).

8. Individualumas (P) 6; 2,4%

она хочет оставаться собой (liet. ji nori likti savimi); *Она никому не подражает* (liet. ji niekada nemėgdžioja); *Она не старается быть «как все»* (liet. ji nesistengia būti kaip visi); *обладает индивидуальностью* (liet. ji turi individualumą); *всегда — неповторимые* (liet. visada nepakartojamos); *особые* (liet. išskirtinės).

9. Komunikaciniai gebėjimai (S) 6; 2,4%

запросто может поддержать любой разговор (liet. paprastai gali palaikyti bet koki pokalbį); *умеющей смягчать любую ситуацию* (liet. gebanti sušvelninti bet kokią situaciją); *быть интересной любимому и окружающим* (liet. būti įdomi mylimajam ir aplinkiniams); *В общении она вежливая* (liet. mandagumas bendravime); *(В общении) она мягкая* (liet. švelnumas bendravime); *(В общении) она открытая* (liet. atvirumas bendravime).

10. Gerumas (A) 5; 2%

Доброта (liet. gerumas); *добрая (3)* (liet. gera); *только в женщине сочетается доброта* (liet. tik moteris pasižymi gerumu).

11. Namų ruošos darbai (B) 5; 2%

(не стоит ограничивать себя) лишь в уборке (liet. nereikėtų apsiriboti tik namų tvarkymusi); *обеспечивают в доме покой, уют и чистоту* (liet. namuose užtikrina ramybę, jaukumą ir švarą); *заботится об уюте в своем доме* (liet. rūpinasi jaukumu savo namuose); *умеет создать уют в доме* (liet. moka sukurti namuose jaukumą); *Женщина должна быть погружена в домашний быт* (liet. moteris turi būti pasinėrusi į buitį).

12. Meilė sau ir gyvenimui apskritai (P) 5; 2%

любит себя (liet. myli save); *любит себя* (liet. myli save); *самое главное – любовь к себе* (liet. svarbiausia – meilė sau); *Любит жизнь во всех её проявлениях* (liet. myli gyvenimą); *быть всем сама для себя* (liet. ji sau yra viskas).

13. Išmintingumas (P) 5; 2%

должна быть мудрой (liet. turi būti išmintinga); *мудрая (2)* (liet. išmintinga); *мудрая женщина* (liet. išmintinga moteris); *мудрость* (liet. išmintingumas).

14. Savigarba (P) 5; 2%

с чувством собственного достоинства (liet. ori); *Она должна уважать саму себя* (liet. ji turi save gerbti); *себя уважает* (liet. gerbia save); *Уважение к себе* (liet. savigarba); *Не маловажную роль играет и самоуважение* (liet. ne mažesnę vaidmenį turi savigarba);

15. Savarankiškumas (P) 5; 2%

самостоятельна (liet. savarankiška); *русская женщина способна справиться без посторонней помощи* (liet. rusų moteris geba susitvarkyti be kitų pagalbos); *это врожденная самостоятельность «русских баб»* (liet. tai įgimtas „rusų bobų“ savarankiškumas); *Русской*

женщине сложно о чем-то просить, она втайне надеется, что мужчина догадается, но сама о своих нехватках не говорит (liet. rusų moteriai sunku kažko prašyti, ji slapta tikisi, kad vyras pats atspės, bet pati apie savo stygius nesakys); *способна и за себя постоять* (liet. galinti save apginti).

16. Ramus būdas (P) 5; 2%

Спокойная (liet. rami); *не истерична* (liet. neisteriška); *нормальная женщина совсем не похожа на стерву* (liet. normali moteris visai nepanaši į niekšę); *эмоционально сдержанна в проявлении чувств* (liet. santūri, nedemonstruojanti savo emocijų); *(не похожа на) склонную к стихийной агрессии* (liet. nepanaši į tą, kuri būtų linkusi į spontanišką agresiją).

17. Lygios teisės tarp vyrų ir moterų (S) 5; 2%

Впервые в мире вышли вровень с мужчиной на рабочее место именно русские женщины (liet. pirmą kartą pasaulyje lygiavertiškai su vyru išėjo dirbti būtent rusų moterys); *В их семье царит равноправие* (liet. jų šeimoje viešpatauja lygiateisiškumas); *есть решения, в которых последнее слово за женой или за мужем* (liet. yra sprendimai / situacijos, kuriuose lemiamą žodį taria žmona arba vyras); *(нет права на) возможности перекладывать ответственность на мужчину* (liet. neturi teisės perkelti atsakomybę vyrui); *(Впервые в мире) встали в военные и революционные ряды (именно русские женщины)* (liet. pirmą kartą pasaulyje stojo į karines ir revoliucines gretas (būtent rusų moterys)).

18. Pagalba (A) 4; 1,6%

Она помогает другим (liet. ji padeda kitiems); *(способна) и другим помочь* (liet. (sugebanti) ir kitiems padėti); *(Человек, который может) оказать помощь* (liet. (žmogus, kuris gali) suteikti pagalbą); *не требуя чего-либо в замен за помощь* (liet. nereikalauja nieko mainais už pagalbą).

19. Supratingumas (A) 4; 1,6%

понимающая (2) (liet. supratinga); *понимающая мужчину* (liet. suprantanti vyrą); *эмпатия* (liet. empatija).

20. Savivertė (P) 4; 1,6%

знает себе цену (2) (liet. žino savo vertę); *она адекватно себя оценивает* (liet. ji adekvačiai save vertina); *самодостаточна и знает себе цену* (liet. pilnavertė ir žinanti savo vertę); *самодостаточная* (liet. pilnavertė).

21. Moteriškumas (P) 4; 1,6%

женственная (liet. moteriška); *это женщина, которая женственна* (liet. tai moteris, kuri yra moteriška); *Женственные* (liet. moteriškos); *Фемининная женщина* (liet. moteriška moteris).

22. Atsakingumas (P) 4; 1,6%

Ответственная (3) (liet. atsakinga); *отказ от ответственности* (liet. atsakomybės atsisakymas).

23. Ryšys su vaikais, jų auklėjimas (A) 3; 1,2%

серьезно подходит к воспитанию детей (liet. rimtas požiūris į vaikų auginimą); *заботится не только об их достатке, но и о нравственном воспитании* (liet. rūpinasi ne tik tuo, kad jiems nieko netrūktų, bet ir doriniu ugdymu); *Любит детей в принципе(своих и чужих)* (liet. myli vaikus apskritai (savo ir svetimus)).

24. Pasiuokojimas dėl kitų, atsidavimas be naudos sau (A) 3; 1,2%

Русская женщина, обладая свойством отдачи по природе (liet. rusų moteris turi prigimtini atsidavimą); *будет поступать, может, невыгодно для себя, но так, чтобы всем вокруг было хорошо* (liet. elgsis, galbūt, nenaudingai sau, bet taip, kad visiems aplinkui būtų gerai); *не напрашиваться на похвалу, а делать всё по собственной воле* (liet. neprašo pagyrimų, o daro viską savo noru).

25. Nesavanaudiškumas (A) 3; 1,2%

самоотверженная (liet. nesavanaudiška); *(не похожа на) хитрую* (liet. nepanaši į gudrią); *(не похожа на) коварную* (liet. nepanaši į klastingą).

26. Paklusnumas (A) 3; 1,2%

всячески соглашаться с мужчиной (liet. visokeriopai sutinka su vyru); *покорная женщина* (liet. paklusni moteris); *это кусок пластилина* (liet. tai plastelino gabalas).

27. Gamina maistą (B) 3; 1,2%

Приготовит твоё любимое блюдо (liet. pagamins tavo mėgstamiausią patiekalą); *(не стоит ограничивать себя) в приготовлении пищи* (liet. (nereikėtų apsiriboti) tik maisto gaminimu); *возможно, неплохо готовит* (liet. galbūt neblogai gamina).

28. Savirealizacija (P) 3; 1,2%

стремится к самореализации (liet. siekia savirealizacijos); *реализовать свои возможности* (liet. realizuoja savo galimybes); *должна стремиться к наиболее полной самореализации* (liet. privalo siekti kuo pilnesnės savirealizacijos).

29. Kuklumas (P) 3; 1,2%

она скромна (liet. ji kukli); *не зазнается* (liet. nėra pasikėlusį); *В обществе ведет себя спокойно, с легкой скромностью* (liet. visuomenėje elgiasi ramiai, su lengvu kuklumu).

30. Analitinis protas, mąstymas (P) 3; 1,2%

Аналитический склад ума (liet. analitinis protas); *рассудительность* (liet. gebėjimas protingai, blaiviai ir logiškai mąstyti); *Она должна быть гибкой в своих мыслях* (liet. ji turėtų būti lankstaus mąstymo).

31. Šeima (S) 3; 1,2%

она хочет один раз на всю жизнь создать крепкую семью (liet. ji nori vieną kartą ir visam gyvenimui sukurti stiprią šeimą); *Создание семьи – это не в первую очередь предназначение женщины* (liet. šeimos sukurimas – tai ne tik moters misija); *Вне зависимости замужем она или нет, у женщины всегда есть семья* (liet. nepriklausomai nuo to, ar ji yra ištekėjusi, ar ne, moteris visada turi šeimą).

32. Rimtas požiūris į santuoką (S) 3; 1,2%

К браку настоящая женщина подходит серьезно: она не будет с кем-то «жить вместе» (liet. tikra moteris į santuoką žiūri rimtai: ji negyvens tiesiog su kažkuo); *(она хочет) не размениваться на разные «отношения»* (liet. ji nenori dažnai keisti santykių); *мужчина с нею захочет войти в серьезные отношения* (liet. vyras nori turėti su ja rimtus santykius).

33. Kūnas (F) 2; 0,8%

Всегда следит за собой (тело) (liet. visada prisižiūri (kūnas); *не делает пластических операций* (liet. nedaro plastinių operacijų).

34. Makiažas (F) 2; 0,8%

не перебарщивает с косметикой и не создает иллюзий по поводу себя (liet. nepersistengia su kosmetika, nekuria iliuzijų apie save); *понимает, что красота не самое главное, но красится каждое утро* (liet. Supranta, kad grožis ne svarbiausia, bet dažosi kiekvieną rytą);

35. Apranga (F) 2; 0,8%

Насчет внешнего вида всё-таки не стоит превращаться в бесполое существо (liet. Kalbant apie išvaizdą, ji neturėtų pavirsti į belytį padarą); *питать нездоровую страсть к мужским нарядам и одеваться вообще не по фигуре* (liet. neturėtų jausti nesveikos aistros vyriškiems drabužiams ir rengtis ne pagal figūrą).

36. Ištikimybė (A) 2; 0,8%

Она также верна своему мужу (liet. ji taip pat yra ištikima savo vyrui); *не предаёт друзей и близких* (liet. neišduoda draugų ir artimųjų);

37. Gailestingumas, atlaidumas (A) 2; 0,8%

Русские женщины своими свойствами коллективно олицетворяют милосердие и всепрощение (liet. rusų moterys bendrai savo savybėmis atstovauja gailestingumą ir visų skriaudų atleidimą); *только в женщине сочетаются (любовь, нежность,) прощение* (liet. tik moteryje suderinami (meilė, švelnumas) atlaidumas).

38. Palaikymas (A) 2; 0,8%

У настоящей женщины всегда найдётся доброе слово, чтобы поддержать (liet. tikra moteris visada atras gerų palaikymo žodžių); *умеет поддерживать* (liet. moka palaikyti).

39. Dėkingumas (A) 2; 0,8%

У настоящей женщины всегда найдётся красивый жест, чтобы отблагодарить (liet. tikra moteris visada ras gražų gestą tam, kad galėtų atsidėkoti); *Человек, который может принять помощь с благодарностью* (liet. žmogus, kuris gali priimti pagalbą su dėkingumu).

40. Duoda patarimus (A) 2; 0,8%

К настоящей женщине можно обратиться за советом во время любого жизненного кризиса, и она всегда найдет решение (liet. į tikrą moterį galima kreiptis patarimo įvairių gyvenimiškų krizių metu ir ji visada ras sprendimą); *должна быть идеальным психологом* (liet. turi būti ideali psichologė).

41. Moka laukti, kantri (A) 2; 0,8%

Терпеливая (liet. kantri); *которая умела ждать, когда другие не ждут* (liet. Kuri mokėjo laukti, kai kitos nelaukia).

42. Interesai, sritys, kurias išmano geriausiai (B) 2; 0,8%

имеет широкий круг интересов (liet. turi platų interesų ratą); *в выборе мебели больше понимает женщина* (liet. moteris geriau išmano, renkantis baldus).

43. Išsilavinimas (K) 2; 0,8%

должна быть образованным человеком (liet. turi būti išsilavinusiu žmogumi); *(Впервые в мире) сели за учебную парту (именно русские женщины)* (liet. (pirimą kartą pasaulyje) sėdo prie mokyklinio suolo (būtent rusų moterų)).

44. Menai (K) 1; 0,8%

Настоящая женщина не чужда искусству: литературе, танцам (liet. tikra moteris nėra abejinga menams: literatūrai, šokiams).

45. Drąsumas (P) 2; 0,8%

смелая (liet. drąsi); *мужество* (liet. drąsa).

46. Balansas tarp proto ir jausmų (P) 2; 0,8%

уметь соблюдать баланс между разумом и чувствами (liet. mokėti išlaikyti balansą tarp proto ir jausmų); *в ней совмещается лёд и пламя* (liet. joje derinasi ledas ir liepsna).

47. Pasitikėjimas savimi (P) 2; 0,8%

быть уверенной в себе, и за счет этого вызывать уважение к себе у окружающих (liet. yra pasitikinti savimi ir dėl to aplinkiniai ją gerbia); *уверенна в себе и умеет донести это до окружающих* (liet. pasitikinti savimi ir mokanti tai parodyti kitiems).

48. Emocionalumas (P) 2; 0,8%

Эмоциональна и чувствительна (liet. emocionali ir jautri); *акцент на эмоциях* (liet. akcentuojamos emocijos)

49. Laimė (P) 2; 0,8%

Быть счастливой самой с собой (liet. Būti laiminga su savimi); *Чаще не очень счастливые* (liet. dažnai nelabai laiminga).

50. Trapumas (P) 2; 0,8%

хрупкая как хрусталь (liet. trapi kaip krištolas); *все время кажется слабым* (liet. visą laiką atrodo silpna).

51. Protingumas (P) 2; 0,8%

умна (liet. protinga); *неглупая* (liet. nekvaila).

52. Asmenybės vystymasis (P) 2; 0,8%

должна быть развивающейся личностью (liet. turi būti besivystančia asmenybe); *должна стремиться к успешности* (liet. turi siekti sėkmės).

53. Sąžiningumas (P) 2; 0,8%

Честная (liet. sąžininga); *прожить жизнь честно* (liet. sąžiningai nugyventi gyvenimą).

54. Socialinis statusas (S) 2; 0,8%

Женщина может и не выходить замуж или стать монахиней (liet. moteris gali ir netekėti arba gali tapti vienuole); *любящая, понимающая, мудрая и внимательная жена* (liet. Mylinti, supratinga, išmintinga ir dėmesinga žmona).

55. Sveikata (F) 1; 0,4%

Она следит за своим здоровьем (liet. ji rūpinasi savo sveikata).

56. Stilius (F) 1; 0,4%

Всегда следит за собой (стиль) (liet. visada prisižiūri (stilius)).

57. Atrodanti seksualiai (F) 1; 0,4%

умеющая быть сексуальной (liet. mokanti būti seksuali).

58. Šypsena (F) 1; 0,4%

улыбающаяся (liet. besišypsanti).

59. Grožis (F) 1; 0,4%

Красивые (liet. gražios).

60. Motina (G) 1; 0,4%

Она мать (liet. ji motina).

61. Gebėjimas gimdyti (G) 1; 0,4%

мужчина (...)захочет чтобы она родила ему потомков (liet. vyras (...) norės, kad ji pagimdytų jam palikuonius).

62. Moteriškos prigimties suvokimas (G) 1; 0,4%

Та, которая знает истинную женскую природу (liet. ta, kuri, žino tikrą, moterišką prigimtį).

63. Pagarbos troškimas (A) 1; 0,4%

Она выбирает мужчину, который уважает и ценит ее и ее ценности, который верен ей (liet. ji pasirenka vyrą, kuris gerbia ir vertina ją ir jos vertybes, kuris ištikimas jai).

64. Та, kuri ima (A) 1; 0,4%

Мужчина – дающий, женщина – получающая (liet. vyras – duodantis, moteris – imanti).

65. Mandagumas (A) 1; 0,4%

обходительна даже с теми, кто не заслуживает её внимания (liet. mandagi netgi su tais, kurie nenusipelnė jos dėmesio).

66. Moka išklausyti (A) 1; 0,4%

умеет слушать (liet. moka klausyti).

67. Neapykanta (A) 1; 0,4%

ненавидящая всех одновременно (liet. nekenčianti visų vienu metu).

68. Nelinkusi į manipuliacijas (A) 1; 0,4 %

(не похожа на) склонную к манипуляциям (liet. (nepanaši į) linkusią į manipuliacijas).

69. Savarankiškumas (A) 1; 0,4%

никогда не будет грузить окружающих своими проблемами (liet. niekada neapkraus kitų savo problemomis).

70. Draugiškumas (A) 1; 0,4%

умеющая найти путь к любой душе (liet. mokanti rasti kelią į kiekvieno sielą).

71. Nuolaidumas (A) 1; 0,4%

тихий ужас: податливость (liet. tylus siaubas: nuolaidumas).

72. Šiltumas (A) 1; 0,4%

Теплая (liet. šilta).

73. Etikos normos (A) 1; 0,4%

Соблюдает этические нормы в обществе и дома, в семье (liet. laikosi etikos normų visuomenėje, namuose, šeimoje).

74. Saugo namų židinį (B) 1; 0,4%

хранить домашний очаг (liet. saugoti namų židinį).

75. Rūpinimasis šeimos narių išvaizda (B) 1; 0,4%

следить за внешним видом своей семьи (liet. rūpinasi šeimos narių išorine išvaizda).

76. Gera namų šeimininkė (B) 1; 0,4%

Хорошая, аккуратная, гостеприимная хозяйка (liet. gera, tvarkinga, svetinga šeimininkė).

77. Karjeros siekimas (B) 1; 0,4%

добросовестно учится и работает (liet. sąžiningai mokosi ir dirba).

78. Viską moka (B) 1; 0,4%

должна уметь всё (liet. turi mokėti viską).

79. Intelektualinis augimas (B) 1; 0,4%

(не стоит ограничивать себя) в просмотре не способствующих личностному росту женских сериалов (liet. netūrėtų apsiriboti moteriškų, asmeninio augimo neskatinančių, serialų peržiūra).

80. Vieta (B) 1; 0,4%

не стоит ограничивать себя бесконечным времяпрепровождением в четырех стенах (liet. nereikėtų apsiriboti nuolatiniu laiko praleidimu tarp keturių sienų).

81. Skaistumas (P) 1; 0,4%

Целомудренная (liet. skaisti).

82. Geros manieros (P) 1; 0,4%

Никогда не ругается матом (liet. niekada nesikeikia).

83. Nesuvaldoma, nežabota (P) 1; 0,4%

необузданного русского нрава (liet. nesuvaldomo rusiško charakterio).

84. Seksualumas (P) 1; 0,4%

умеющая быть сексуальной (liet. mokanti būti seksuali).

85. Valios turėjimas (P) 1; 0,4%

иметь силу воли (liet. turėti stiprią valią).

86. Kantrumas, palankumas (P) 1; 0,4%

она терпелива и благосклонна (liet. ji kantri ir palanki).

87. Dvasingumas (P) 1; 0,4%

обладающая глубокой душой (liet. turinti gilią sielą).

88. Turinti savų tikslų (P) 1; 0,4%

обладает целеустремленностью (liet. turi kryptingumą, tikslų).

89. Dėmesingumas (P) 1; 0,4%

внимательна к себе (liet. dėmesinga sau).

90. Naivumas (P) 1; 0,4%

наивность (liet. naivumas).

91. Impulsyvumas (P) 1; 0,4%

импульсивность (liet. impulsyvumas).

92. Pripažįstanti savo klaidas (P) 1; 0,4%

умеет признавать свои ошибки (liet. moka pripažinti savo klaidas).

93. Laukinė prigimtis (P) 1; 0,4%

иногда хищная и дикая (liet. kartais plėšrūniška ir laukinė).

94. Aukos vaidmuo (P) 1; 0,4%

тихий ужас: виктимность (liet. tendencija būti auka).

95. Negali klysti (P) 1; 0,4%

нет права на ошибку (liet. neturi teisės suklysti).

96. Auka (P) 1; 0,4%

это потенциальная жертва (liet. tai potenciali auka).

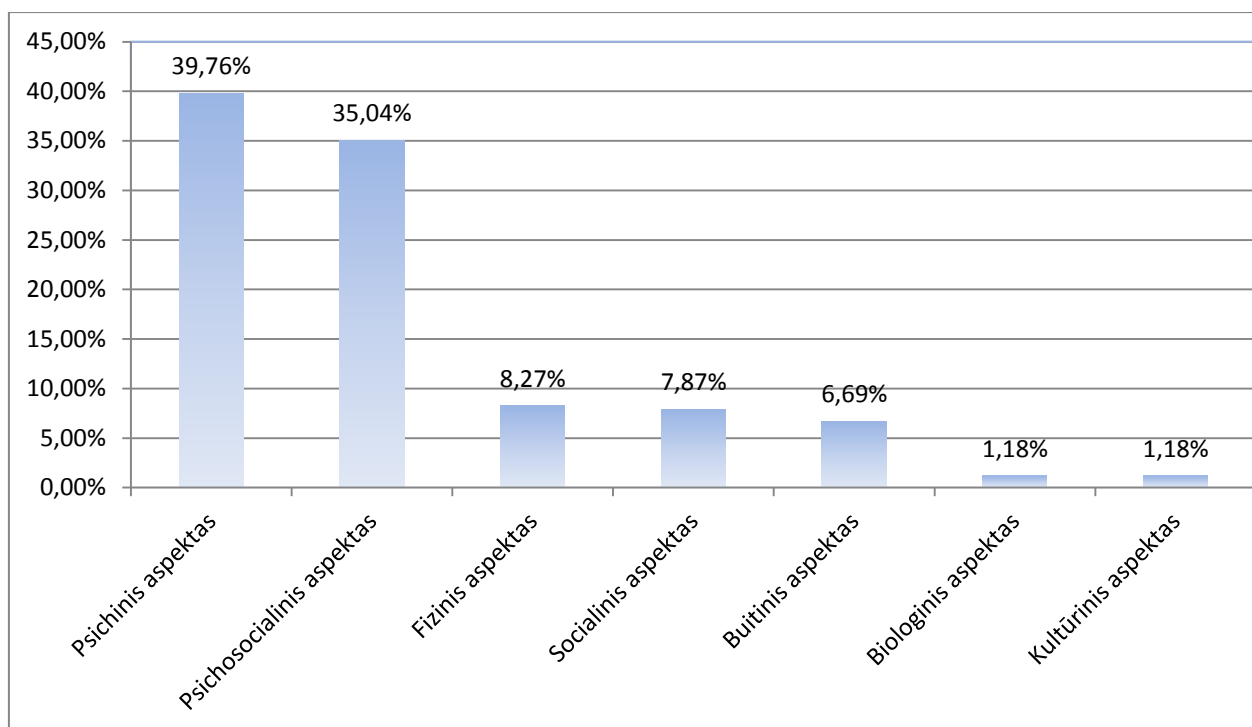
97. Šiurkštumas (P) 1; 0,4%

жесткая до ужаса (liet. iki siaubo šiurkšti).

98. Humoro jausmas (S) 1; 0,4%

никогда не будет смеяться над пошлыми, оскорбительными шутками (liet. niekada nesijuoks iš nešvankių, žeidžiančių pokštų).

3 diagrama. *Rusų moters savybės (pagal anketų duomenis)*

7.4. Apklausos duomenų apibendrinimas

Atlikus anketų analizę, buvo pastebėta, kad visų trijų šalių jaunimas tikrą moterį įsivaizduoja labai panašiai. Analizės metu buvo išskirti šie moters aspektai (pateikiami mažėjančia tvarka): psichinis, psychosocialinis, fizinis, socialinis, buitinis, biologinis, kultūrinis, ideologinis, politinis, religinis. Tačiau, svarbu priminti, kad tokio tipo tyrimui svarbus išskirtų deskriptorių dažnumas, nes būtent jis leidžia atskleisti dominuojančias moters savybes, kurias parodo anketose

pasikartojančių pasakymų skaičius. Dėl šios priežasties apibendrinami tik dažniausiai pasikartojantys atskirų aspektų deskriptoriai, leidžiantys nustatyti moters vaizdą kalboje ir kultūroje.

Psichinis aspektas. Galima pastebėti, kad anketose dažniausiai minimos moters psichinės savybės orientuotos į jos vidinį pasaulį, jos charakterį. Labai dažnai tai moteris derinanti savyje stiprybę, tvirtą charakterį ir silpnybę, jautrumą. Šiuolaikinė moteris yra pasitikinti savimi, turinti savigarbą, mylinti ir vertinanti save. Tokia moteriškos lyties atstovė visada turi savo nuomonę, pati geba priimti sprendimus. Visų kalbų anketose akcentuojama, kad moteris yra tokia, kokia pati nori būti.

Psichosocialinis aspektas. Visose kalbose ir kultūrose ypač vertinamas moters atsidavimas, meilė ir pagarba kitiems, besąlygiškas rūpestingumas ir noras kitiems padėti. Ne mažiau svarbus yra moters ir vyro ryšys. Būtent moters dėka vyras tobulėja, tampa geresnis. Moteriškos lyties atstovės dažnai laikomos geresnėmis žmogaus versijomis.

Socialinis aspektas. Anketose pabrėžiamas moters lygiavertiškumas su vyrais. Anketose labai dažnai kalbama apie nepriklausomą, savarankišką moterį, kuri nebėra tik namų šeimininkė besirūpinanti namų židiniu. Moters socialinis statusas nėra labai svarbus, ji gali būti ištekėjusi arba ne. Tai galima sieti su rimtu moters požiūriu į santuoką ir šeimą apskritai. Ypač vertinami moters komunikaciniai gebėjimai susiję su mandagumu, gebėjimu palaikyti bet kokią pokalbį ar net pajuokauti. Humoro jausmo turėjimas taip pat labai reikšmingas.

Buitinis aspektas. Nors šiuolaikinė moteris dirba, siekia materialinės nepriklausomybės, karjeros aukštumų, gero išsilavinimo, ji vis dar turi rūpintis ir namų buitimi bei šeima. Vienos moteris pasirenka karjerą, kitos pasirenka namų šeimininkės funkciją ir yra tos, kurios sugeba abu šiuos dalykus suderinti. Taigi, moters pareigos kur kas išaugo. Moteris tebevadinamos namų židinio kūrėjomis, puoselėtojomis. Jos privalo rūpintis namais, atlikti tam tikrus namų ruošos darbus ir gaminti maistą.

Fizinis aspektas. Didžiausi deskriptorių procentai vis dėlto skirti moters fizinėms savybėms – jos išvaizdai, kūno priežiūrai, sveikatai ir konkretiems atributams kaip makiažas, apranga, plaukai, šypsena. Ji privalo rūpintis savo išvaizda, bet nepersistengti. Ji turi išlikti natūrali, tvarkinga, o ne vulgari. Taigi, moters išvaizda visose kultūrose yra be galo svarbi.

Biologinis aspektas. Kalbant apie moters biologines savybes, paminėtina, kad didžiajai daliai respondentų, moteris visų pirma asocijuojasi su motina, tai įrodo pakankamai didelė šio deskriptoriaus kiekybinė išraiška visų kalbų anketose. Su šiuo bruožu siejamas ir jos priklausymas konkrečiai lyčiai, gebančiai gimdyti vaikus. Tačiau verta paminėti, kad tiek Lietuvos, tiek Lenkijos respondentai neatmeta galimybės, kad moterimi gali būti žmogus nebūtinai gimęs moteriškos lyties. Toks moters įsivaizdavimas yra retas, tačiau šiam tyrimui labai svarbus. Galimybė keisti lytį lemia,

kad visuomenėje pamažu kinta tradicinis moteriškos lyties įsivaizdavimas. Moterimi laikomas tas, kuris priskiria save moteriškajai lyčiai.

Kultūrinis aspektas. Manoma, kad tikra moteris turi būti išsilavinusi ir neabejinga menams. Kitaip tariant, moteris privalo įvairiapusiškai lavinti savo asmenybę. Tai moteris, kuri turi savo pomėgius. Svarbu paminėti, kad domėjimas kultūra, menais nebuvo minimas kalbant apie lietuvių moterį.

Religinis aspektas. Paminėtina, kad tik lenkiškose anketose buvo minimas moters religingumas.

Labai natūraliai kyla klausimas, ar tokia moteris yra laiminga. Atsakymas randamas jaunimo samprotavimuose. Tikra lietuvių ir lenkų moteris yra laiminga ir stengiasi džiaugtis gyvenimu. Tau tarpu, rusų anketose teigiama, kad atsakomybių prislėgta moteris paprastai jaučiasi nelaiminga.

IŠVADOS

Moters koncepto analizė buvo atlikta remiantis Liublino etnolingvistinės mokyklos nuostatomis. Todėl rekonstruojant pasaulio vaizdą kalboje, buvo pasitelkiama trijų rūšių tiriamoji medžiaga: sistema (žodynai) – anketos (apklausos) – tekstai (tekstynai). Pasirinkti tirti skirtingų laikotarpių ir tipų leksikografinių šaltinių duomenys, paremijos, šiuolaikinį moters vaizdą iliustruojanti tekstynų medžiaga bei jaunimo anketinė apklausa, suteikia galimybę rekonstruoti aptariamų kalbinių ir kultūrinių bendruomenių atstovų pasaulėvaizdį, glūdintį jų sąmonėje. Skirtinga tiriamoji medžiaga leido pamatyti įvairiapusį moters koncepto suvokimą bei jo pokyčius per tam tikrą laiką. Šie duomenys pateikti kognityvinėje definicijoje, kuri apima kalbos vartotojų kalbinę pasaulio interpretaciją.

Gauti sisteminių, tekstinių ir anketinių duomenų analizės rezultatai, kuriuos sudaro tiriamojoje medžiagoje išryškėjusios moters savybės, buvo grupuojami pagal Bartminkio siūlomą fasetų rinkinį. Siekiant palyginti skirtingas kalbas ir kultūras, buvo pasirinkta vienos kalbos medžiaga, prie kurios buvo derinami kitų dviejų kalbų moters savybės. Tokiu būdu buvo aptikti esminiai skirtingų kalbų ir kultūrų moters savybių panašumai ir skirtumai.

[ESMINĖ KATEGORIJA]: moteris – moteriškos lyties asmuo.

[SAVYBĖS]: bloga, pikta; gera, geros, jautrios širdies, norinti padėti kitiems, pasiaukojanti, atsiduodanti jautri kitų atžvilgiu;

sena ir jauna, paprastai suaugęs asmuo;

silpna, jautri, besijaudinanti dėl menkiausių dalykų, bejėgė, dažnai serganti, emocionali;

stipri, turinti tvirtą charakterį, pasižyminti vidine stiprybe, užsispyrusi (ypač lietuvių moteris), labai tvirto, nepalaužiamo charakterio;

sąžininga, padori, paprasta, miela, švelni, meili ir kukli, drovi, nedrąsi;

turinti savigarbą, savivertę;

moteriška;

romantiška;

protinga, raštinga, išsilavinusi, inteligentiška, sėkminga, įdomi pašnekovė;

kvaila, neišmintinga,

energinga ir apsukri;

paklusni;

valdinga, pavojinga;

atsakinga;

nepastovi;
išliekanti savimi;
priekabi, barninga, triukšminga, siaubinga, nervinga, besikeikianti, išprotėjusi, nemaloni;
dviveidė, nenuoširdi, klastinga, besišypsanti į akis ir apkalbanti už nugaros.

Skiriamosios ypatybės: rusų moteris vadovaujasi protu, turi analitinį mąstymą, lenkų moteris suderina protą ir jausmus.

Rusų kultūroje moteris – tai suaugusi moteriškos lyties atstovė, kuri yra pradėjusi lytinius santykius. Rusų moteris taip pat šiurkšti, impulsyvi, laukinė, plėšrūniška ir tuo pačiu rami.

Darbštumas būdingas lenkų ir lietuvių moterims.

Lenkų moteris – sentimentali, santūri, kultūringa, kruopšti, sąžininga, taip pat tikinti, dvasinga.

[IŠGYVENIMAI]: laiminga, linksma;
nelaiminga, dažnai jaučiasi pavargusi, išsekusi, yra apimta nevilties;
mylinti iš visų jėgų.
Skiriamoji ypatybė: besidžiaugianti gyvenimu (rusų, lenkų anketose).

[IŠVAIZDA]: graži, žavi, kerinti, nepaprasto grožio, elegantiška, kelianti susižavėjimą, daili, patraukli;

moteris yra apkūni, stambi arba liekna;
mėgstanti puoštis, gražiai rengtis;
elegantiška;
seksuali;

moters metai atsispindi jos išvaizdoje (lietuvių ir rusų moteris, būdama keturiasdešimties metų, yra pati gražiausia);

rūpinasi savo išvaizda;
turi ilgus plaukus (rusų moteris supina į kasą);
pasidažiusi, nepersistengianti su makiažu.

Skiriamosios ypatybės: lenkų moteris yra pilvota (patarlėse).

Jauna moteris lenkų kultūroje yra graži, tuo tarpu vyresnio amžiaus moteriškos lyties atstovė, vadinama boba, darosi negraži ir netgi baisi.

Lenkų moteris graži vidumi, o ne išore.

Lietuvių moteris sveikai atrodanti, apvalių formų (patarlėse), tuo tarpu šiuolaikinė moteris yra smulki, trapi (anketose).

Lenkų ir rusų moterys turėtų atrodyti tvarkingai, švariai, kukliai.

[DALYS]: ilgas liežuvis; ilgi plaukai.

Skiriamosios ypatybės: lietuvių ir lenkų moteris paprastai turi šviesius plaukai, o rusų – tamsius. Lietuvių moteris turi didelę krūtinę ir sėdmenis.

[VEIKSMAI]: ji rūpinasi namais ir jų gerove, gamina maistą, užsiima namų ruošą; gali dirbti apmokamą darbą ir siekti karjeros aukštumų;

ji mama, gimdo vaikus, gali maitinti vaikus krūtimi ir juos auklėti (motinystės aspektas ypač ryškus anketose; kur kas dažnesnis lietuvių ir lenkų kultūroje, nei rusų);

myli save ir savo artimuosius;

rūpinasi šeima, savo artimaisiais;

gundanti ir vedanti į pražūtį, išduodanti, kerštaujanti;

dažnai verkia dėl menkiausios priežasties ar visai be priežasties;

yra plepi, besikeikianti, nemokanti išsaugoti paslapčių, dažnai meluojanti, pasakojanti paistalus, neišpildanti duotų pažadų;

ieškanti paguodos, mėgstanti skųstis;

yra geriausia patarėja;

savarankiškai daro sprendimus, turi tikslų, svajonių ir jų siekia;

skatina vyrą tobulėti.

Skiriamosios ypatybės: tik lietuvių moteris (tarminame diskurse): audžia, verpia rateliu arba siuva drabužius.

Tik rusų ir lenkų moterys domisi kultūra ir menais.

Tik lenkų moteris (tarminame diskurse): moka prižiūrėti gyvulius, kūrenti krosnį. Muša vyrą. Turi žalingų įpročių: geria, rūko (anketose). Neskelbia visiems savo pažiūrų. Aktyviai dalyvaujanti viešajame gyvenime, skirianti laiko sau ir savo pomėgiams. Tik lenkų moteris gali būti ne tik žmona, bet ir meilužė; ji paleistuvauja ir elgiasi nedorai.

Rusų moteris gali būti nesusituokusi arba susituokusi nelegaliai, išsiskyrusi ir būti kažkieno sugyventine. Tik rusų moters veikla neapsiriboja vien moteriškais darbais (paremijose): atlieka vyriškas funkcijas, tarnauja kariuomenėje. Vyras yra tas, kuris duoda, o moterys yra ta, kuri ima (anketose).

[DAIKTAI]: verpimo ratelis (būdinga tik lietuvių moteriai).

[VALDŽIA]: finansiškai nepriklausoma; vyrai valdo pasaulį, o vyrus valdo moterys; turi turėti vyrą.

Skiriamosios ypatybės: lenkų moteris turi turėti ir vaikų.

[KIEKIS]: linkusi jungtis į grupes, sudaryti kolektyvą; mėgsta bendrauti su tos pačios lyties atstovėmis, tačiau ten, kur yra daug moterų, yra netvarka, chaosas, triukšmas ir turgus.

[VEIKSMŲ OBJEKTAS]: moteris yra ramstis savo vyrui; moteris gali tapti kurio nors vyro žmona; ji yra mylima; smurto auka; gali būti vyro išlaikytinė.

Skiriamosios ypatybės: tik lenkų moteris nori, kad ja rūpintųsi. Lietuvių ir rusų moterys yra mušamos, nes tik tokiu būdu įmanoma jas sutvarkyti (rusų) arba skatinti dirbti ir tobulėti (lietuvių). Lenkų moters negalima mušti.

[LOKALIZACIJA]: namų šeimininkė, namų židinio puoselėtoja, moterys daugiau laiko praleidžia namuose;

moteriškam triukšmui apibrėžti pasitelkiama turgaus, mugės metafora.

Skiriamosios ypatybės: lietuvių moteris tam tikromis aplinkybėmis gali keliauti į Vilnių ir į Rygą (paremijose). Lenkų moteris gyvena kaime (tarminiame diskurse).

[OPOZICIJOS]: moteris – vyras: lytimi yra priešinga vyrui, prigimtimi yra stipresnė už vyrą; skiriasi nuo vyro fizinėmis savybėmis; lygiateisiška ir lygiavertė su vyru; moters ir vyro ryšys paprastai užtvirtinamas santuoka (ištekėjusi moteris);

moteris – velnias: moterų bijo ir pats velnias, blogesnė už patį velnią.

moteris – mergina: moteriškos lyties atstovė amžiumi priešinama su mergina.

Skiriamosios ypatybės: lenkų ir rusų kultūrose jaunos moteriškos lyties atstovės gražios, o vyresnio amžiaus – nebe (lietuvių ir rusų kultūroje: nuo 40 metų – gražiausias moters amžius).

Atlikta moters koncepto analizė parodė, kad visų trijų tautų moterys, būdamos konkrečios lyties atstovės, turi nemažai bendrų savybių ir kultūrinių panašumų. Tačiau buvo pastebėta ir esminių psichinių, socialinių ir psichosocialinių aspektų skirtumų. Aktualiausi visoms kultūroms ir labiausiai užpildyti buvo psichinis, psichosocialinis, socialinis, fizinis ir biologinis aspektai.

Tokie tyrimai ypač svarbūs daugiakultūroje aplinkoje. Kalba yra kultūros kūrinys ir kartu žinių apie kultūrą šaltinis. Pažintis su kitų tautos atstovų kultūra, jų pasaulio įsivaizdavimu

palengvina komunikaciją, skatina supratingumą. Kalba ir kultūra – tai kintantys mechanizmai, todėl tam tikri kultūriniai skirtumai matomi ne tik keliaujant iš vienos šalies į kitą, bet priklausomai nuo susiklosčiusių istorinių aplinkybių įvairuoja ir toje pačioje tautoje.

Tyrimo rezultatai taip pat atskleidė komplikotą moters sąvokos semantinę struktūrą, kurioje glūdi labai daug konototų savybių. Šių savybių sertifikacija skirtinguose analizuojamuose šaltiniuose patvirtina Bartmiński teiginį apie atvirą žodžių reikšmę. Žodyninėse definicijose dažniausiai pateikiama, kad moteris, tai moteriškos lyties asmuo, tačiau atlikto tyrimo rezultatai papildomai atskleidžia daugybę teigiamų ir neigiamų moteriškos lyties atstovės savybių. Žodyninėse definicijose taip pat akcentuojama, kad moteris yra priešinga vyrui, o tyrimo rezultatai liudija apie jų komplikotą ryšį, pavyzdžiui, ji turi vyriškų savybių. Taip pat, leksikografiniuose šaltiniuose pateikiama, kad moteris gali gimdyti vaikus. Analizės metu buvo atskleista kur kas daugiau informacijos apie moters ryšį su vaikais. Šis aspektas ypač turtingas lietuvių ir lenkų anketose.

Svarbu paminėti, kad dėl magistro darbo apimties ribotumo, gausaus tiriamosios medžiagos kiekio, kuris susijęs su trijų (lietuvių, lenkų, rusų) kalbų ir kultūrų pasirinkimu, šiame darbe buvo atsisakyta analizuoti kai kurių diskursų medžiagą. Šiame darbe nebuvo pažiūrėta, ką apie moteris rašo skirtingų sričių specialistai. Taip pat analizuojant tekstinius duomenis, buvo apsiribota tik paremijomis, kurios atskleidė tradicinį liaudies moters įsivaizdavimą. Skirtingų diskursų tekstų analizės stoka buvo kompensuojama iš tekstynų atrinktomis kolokacijomis ir ilgesniais žodžių junginiais. Šiuolaikinės moters vaizdą taip pat puikiai atskleidė apklausos duomenys. Išsami neaptartų diskursų analizė atskleistų dar daugiau lietuvių, lenkų, rusų moterų savybių, papildytų ir patvirtintų jau šiame darbe parodytų bruožų ir pateiktų tikslesnius šių tautų atstovių suvokimo skirtumus ir panašumus.

Literatūros sąrašas

1. Anusiewicz, Janusz; Dąbrowska, Anna; Fleischer, Michael, 2000: *Językowy obraz świata i kultura. Projekt koncepcji badawczej*. Wrocław: In Język a Kultura, tom 13.
2. Bartmiński Jerzy, 1990, *Punkt widzenia, perspektywa interpretacyjna, językowy obraz świata*, [w:] JOS, s. 109–127.
3. Bartmiński, Jerzy, 1996: *O Słowniku stereotypów i symboli ludowych*. In SSiSL 1996, 9–34.
4. Bartmiński, Jerzy, 2006: Język, wartości, polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych, Lublin.
5. Bartmiński, Jerzy, 2007: *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin, 20.
6. Bartmiński, Jerzy, 2008: *Etnolingwistyka, lingwistyka kulturowa, lingwistyka antropologiczna?* In. Język a Kultura, 20 t. Wrocław: Acta Universitatis Wraclaviensis.
7. Bartmiński Jerzy, Chlebda Wojciech, 2013: *Problem konceptu bazowego i jego profilowania - na przykładzie stereotypu EUROPY*, „E” 25, 69–95.
8. Bartmiński, Jerzy 2016: *Znaczenie jako struktura otwarta*. In TARPTAUTINĖ MOKSLINĖ 23-IOJI JONO JABLONSKIO KONFERENCIJA „Reikšmė kalboje ir kultūroje”: TEZĖS, 4–5.
9. Chlebda, Wojciech, (2017, spausdinamas): *O możliwościach użycia definicji syntetycznej w etnolingwistycznym opisie pojęć*.
10. Gendrolis, Edmundas, 1977: *Fransas Boasas – mokslininkas, humanistas*. Problemos. Nr. 2 (18). P. 101–106. Prieiga per internetą: <http://www.zurnalai.vu.lt/problemos/article/view/5648/3695> (žiūrėta 2017–01–18).
11. Gudavičius, Aloyzas, 2009: *Etnolingvistika (Tauta kalboje)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
12. Kramsch, Claire, 2000: *Language and Culture*. Oxford University Press.
13. Maćkiewicz, Jolanta, 1999: *Kategoryzacja a językowy obraz świata*. In Językowy obraz świata red. J. Bartmiński, Lublin. 53.
14. Mikulskas, Rolandas, 2005: *Kognityvinė lingvistika ir leksikografijos problemos*. – Kalba ir žmonės, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 39–67.
15. Niebrzegowska-Bartmińska, Stanisława, 2010: *Dwa słowniki etnolingwistyczne – moskiewski i lubelski*. 21–32.
16. Niebrzegowska-Bartmińska, Stanisława, 2014: *Od separacyjnego do holistycznego opisu językowego obrazu świata. Na marginesie dyskusji nad kształtem artykułów w „Leksykonie aksjologicznym Słowian i ich sąsiadów”*. Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian

i ich sąsiadów, t. 3. *Problemy eksplikowania i profilowania pojęć*, red. Iwona Bielińska-Gardziel, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Joanna Szadura, Lublin.

17. de Saussure, Ferdinand, 2014: *Bendrosios kalbotyros kursas*. Parengė, komentarus ir įvadinį straipsnį parašė Bonifacas Stundžia, vertė Lina Perkauskytė. Vilnius: Vilniaus universiteto I-kla.

18. Smetona, Marius, 2016: *Europos samprata lietuvių sąmonėje*. Mokslo darbai, Parlamento studijos 20.

19. Smetonienė, Irena, 2015: *Lietuviška garbės samprata*. Mokslo darbai, Parlamento studijos 18.

20. Pruskus, Valdas, 2010: *Stereotipai ir jų devizualizacija tarpkultūrinėje komunikacijoje*. In *Filosofija. Sociologija*. T. 21. Nr. 1, p. 29–36, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla.

21. Papaurėlytė-Klovienė, Silvija, 2004: *Liūdesio konceptas lietuvių ir rusų kalbose*. Daktaro disertacija. Vilnius: Šiaulių universiteto leidykla.

22. Rutkovska, Kristina, 2015: *Koncept DOMU (NAMAI) w języku i kulturze litewskiej*. – *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, pod red. Jerzego Bartmińskiego, t. I. DOM, Lublin, 61–88.

23. Rutkovska, Kristina; Smetona, Marius, 2016: *Kultūra kalboje*. Vilnius.

24. Rutkovska, Kristina; Smetona, Marius; Smetonienė, Irena, 2016: *Koncept PRACY (Darbas) w języku i kulturze litewskiej*. – *Leksykon aksjologiczny słowian i ich sąsiadów* / red. Jerzy Bartmiński. T. 3: *Praca*. Lublin : Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. 67–91.

25. Sirvydė, R. 2006: *Facing Fear: A Corpus-based Approach to Fear Metaphors in English and Lithuanian*. In: *Žmogus ir žodis. Svetimosios kalbos*. t. 8, Nr. 3.

26. Toleikienė, R. 2004: *Seele und Verstand im Deutschen und Litauischen*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas.

Žodynai ir tekstynai

Aruodai.lt – *Lituanistikos paveldo informacinė sistema Aruodai* (<http://www.aruodai.lt>).

AŽ – Ermantė Irena, 2003, *Antonimų žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

DRKŽ – *Большой толковый словарь современного русского языка*, red. Д. Н. Ушаков, 1935–1940.)

DLKŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Lietuvių kalbos institutas, 2000.

ERKŽF – *Этимологический словарь русского языка*, red. Макс Фасмер, 1986.

ERKŽS – *Этимологический словарь русского языка*, red. А. В. Семенов, 2003.

- ISJP – *Inny słownik języka polskiego* PWN, 2000.
- LASiS – *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów*, 2015. T. I. DOM.; 2016 T. 3 PRACA. Lublin.
- LKT – *Lietuvių kalbos tekstynas* (<http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/>).
- LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–20, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, Mintis, Mokslo ir enciklopedijų leidykla, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Lietuvių kalbos institutas, 1956–2002.
- NKJP – *Narodowy Korpus Języka Polskiego* (<http://nkjp.pl>).
- NKPP – *Nowa księga przysłów polskich*, red. J. Krzyżanowskiego, I–IV, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1969–1976.
- NRKT – *Национальный корпус русского языка* (Nacionalinis rusų kalbos tekstynas) (<http://www.ruscorpora.ru/>).
- NSEJP – *Nowy słownik etymologiczny języka polskiego*, red. Krystyna Długosz-Kurczabowa, 2003. SA –
- SA – *Słownik antonimów*, red. Andrzej Dąbrówka, Ewa Geller, 1995.
- SEJP – *Słownik etymologiczny języka polskiego*, red. Wiesław Boryś, 2005.
- SDS – *Słownik dobrego stylu czyli wyrazy które się lubią*, red. Mirosław Bańko, 2007.
- SFJP – *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, red. Stanisław Skorupka, 1989.
- SJPDor – *Słownik języka polskiego* I–XI, red. Witold Doroszewski, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo “Wiedza Powszechna”, 1958–1969.
- Smoczyński W., 2016, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Wydanie drugie, poprawione i znacznie rozszerzone ([https://dl.dropboxusercontent.com/u/21280621/Smoczyński W. Słownik etymologiczny języka litewskiego.pdf](https://dl.dropboxusercontent.com/u/21280621/Smoczyński%20W.%20Słownik%20etymologiczny%20języka%20litewskiego.pdf); dostęp: 2016-12-26).
- SS – *Słownik synonimów*, red. Zofia Kurzowa, Justyna Winiarska, Mirosław Skarżyński, Zofia Kubiszyn-Mędrala, 2015.
- SWB – *Słownik wyrazów bliskoznacznych*, red. D. Ludwiczak, A. Piskadłowa, E. Tarkanuczek, 1998.
- SŽ – Antanas Lyberis, 2002, *Sinonimų žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego* PWN, red. S. Dubisz, 2003.
- GDRKŽ – *Толковый словарь живого великорусского языка*, red. Владимир Иванович Даль, 1863–1909, 2008 m. elektroninė versija.
- RKŽ – *Словарь русского языка*, red. Сергей Иванович Ожегов, Н. Ю. Шведова, 1994.
- RKAŽ – *Словарь антонимов русского языка*, red. М. Р. Львов, 1984).
- RKSŽ – *Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений*, red. Н. Абрамов),

RLP – *Пословицы русского народа. Сборник пословиц, поговорок, речений, присловий, чистоговорок, загадок, поверий и проч.*, Владимир Иванович Даль, 1862, 1879.

Concept of a Woman in Lithuanian, Polish and Russian Languages and Cultures

(summary)

This paper analyses the concept of a woman in Lithuanian, Polish and Russian languages and cultures. This is the analysis of ethnolinguistics area based on the method of Lublin cognitive ethnolinguistics. The aim of the paper is to analyse the image of a woman in three (Lithuanian, Polish, Russian) languages and cultures as well as to carry out comparative analysis. In order to achieve this, the research material of three types (system-questionnaire-texts) has been analysed and its results have been presented in the cognitive definition form. The point of the cognitive definition is to show what is being activated in speaker's consciousness in a particular linguistic situation. Therefore, the attention is paid to how people understand the subject, not what the subjects means. Meanwhile, the notion of the concept means the linguistic and cultural reality of the fragment, object or phenomenon image, comprising cognitive and pragmatic knowledge resulting from the individual and social experiences.

It was possible to reveal various women's features thanks to the different types of research material. Analysis of the systematic data showed the essential woman's qualities captured in the dictionaries and corpora of different periods and types. Investigation of proverbs and sayings allowed to identify primordial Lithuanian, Polish and Russian people's worldview, values and way of thinking, recorded in oral folk culture. Questionnaires presented the modern woman's concept. Analysis of a woman's concept showed that women of all three nations have a lot of common characteristics and cultural similarities. However, differences in major psychological, social and psychosocial aspects were also observed. Psychological, psychosocial, social, physical and biological aspects were the most relevant and filled for all the cultures.

Such researches are very important in multicultural environment. Language is a cultural work and a source of knowledge about the culture at the same time. Acquaintance with the culture of other nations facilitates communication and promotes understanding. Language and culture are changing mechanisms, so some cultural differences appear not only when traveling from one country to another, but vary in the same nation depending on historical circumstances.

It has to be noted, that due to the limited master thesis scope and abundant amount of research material associated with three (Lithuanian, Polish, Russian) languages and cultures, the decision not to investigate some of the discourse material in this paper has been made. This paper did not look at what experts of different fields write about women. Also, when analyzing text data the work has been limited to proverbs, which revealed the traditional folk women envisioning. Detailed analysis of discourse that has not been discussed would reveal more characteristics of Lithuanian, Polish, and Russian women.